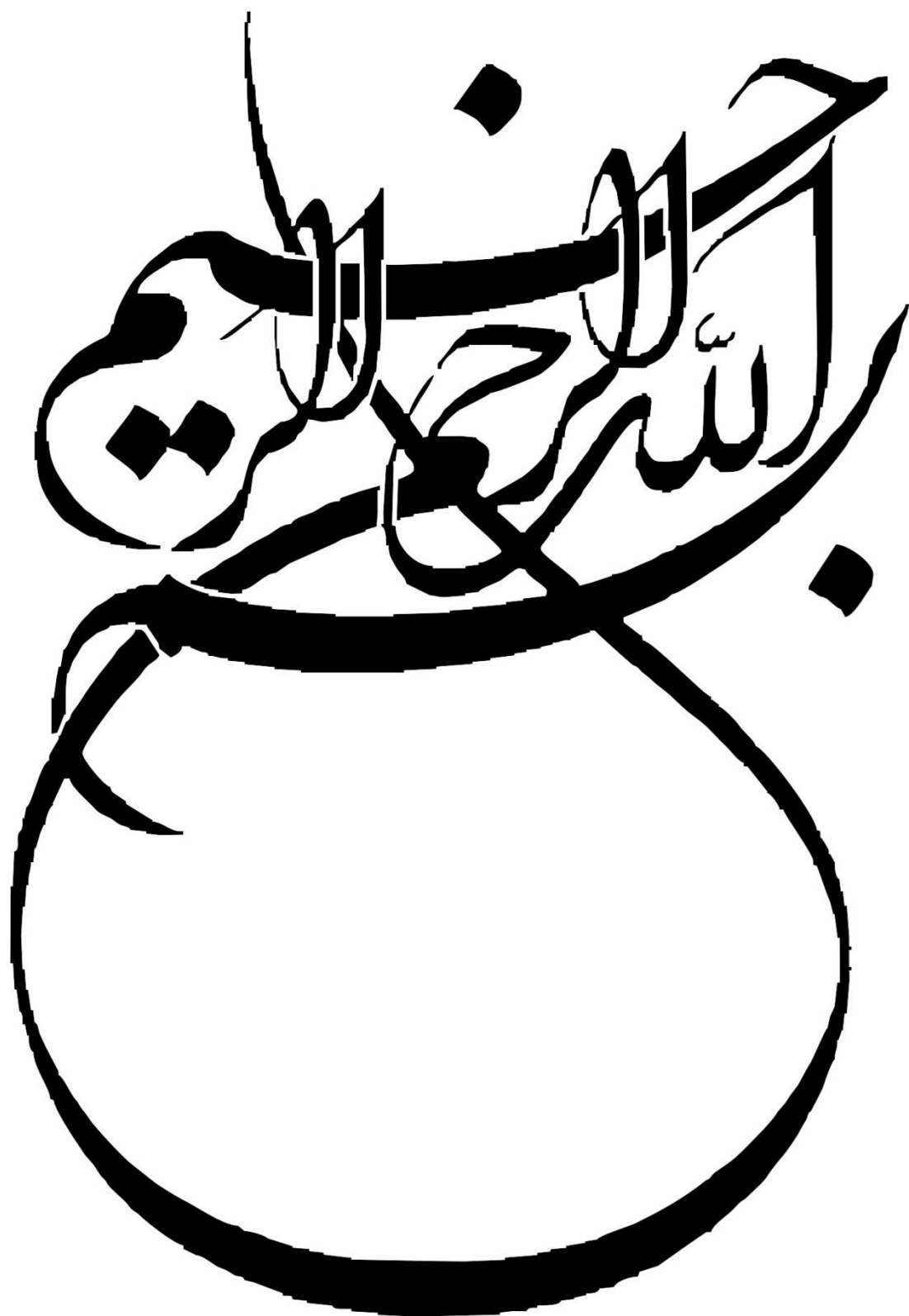

جمهوری اسلامی ایران
وزارت کشور
سازمان ثبت احوال کشور
اداره کل ثبت احوال استان چهارمحال و بختیاری

موضوع طرح:
**بررسی عوامل تاخیر سن ازدواج زنان و پیامدهای
جمعیتی آن در استان چهارمحال و بختیاری**

مجری طرح:
دکتر قهرمان روغنی شهرکی

ناظر طرح:
اداره کل ثبت احوال استان چهارمحال و بختیاری

زمستان ۱۳۹۷

پیشگفتار:

پس از اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و انتشار نتایج آن، نگرانی‌ها از روند تغییرات جمعیت در کشور فزونی گرفت و برخی از کارشناسان ادامه روند موجود را برای تعداد کل و ترکیب سنی جمعیتی کشور در دهه‌های آتی خطرناک ارزیابی کردند. مقام معظم رهبری نیز در این زمینه احساس نگرانی داشته و در موقعیت‌ها و زمان‌های مختلف نسبت به زیاده‌روی در امر کنترل جمعیت نگرانی خود را ابراز فرموده‌اند. به عنوان مثال حضرت در سخنرانی مهم روز اول فروردین ۹۷ فرموده‌اند: "...بعضی‌ها میگویند «جمعیت کشور چرا باید این تعداد باشد و چرا باید بیشتر بشود؟» این خطا است. هشتاد میلیون جمعیت در یک کشور، آبرو برای این کشور است؛ این کشور هشتاد میلیون [جمعیت دارد]. این سیاست غربی‌ها - که من بعد اشاره خواهم کرد - [یعنی] سیاست تحدید نسل، امروز گریبان خود آنها را گرفته است و دارد بیچاره‌شان میکند؛ میخواهند کشورهای اسلامی از جمعیت‌های زیاد و جوانهای فعال و انسانهای کارآمد برخوردار نباشند. اینکه من اصرار میکنم که حتماً بایستی تکثیر نسل بشود، خانواده‌ها باید فرزندان بشوند - فرزندهای بیشتری - برای این است که فردای این کشور به همین جوانها احتیاج دارد و جوان و نیروی انسانی چیزی نیست که انسان بتواند از خارج وارد کند؛ بایستی خود کشور آن را تأمین بکند..." از همین روی و به منظور مدیریت صحیح برای تغییر روند در تحولات جمعیتی، اداره کل ثبت احوال استان چهارمحال و بختیاری به عنوان بخشی از نظام اجرایی بر آن است تا ضمن شناسایی عوامل موثر بر جمعیت، راهکارهای مناسب برای مدیریت جمعیت در استان را کشف نماید. در همین راستا پژوهشی تحت عنوان "بررسی عوامل تاخیر سن ازدواج زنان و پیامدهای جمعیتی آن در استان چهارمحال و بختیاری" در استان انجام شده که گزارش مشروح آن در پیش روی می‌باشد. امید است که نتایج حاصل از این پژوهش بتواند به عنوان چراغ راهی برای مدیریت صحیح تحولات جمعیتی در استان و (حتی کشور) قرار گیرد و ما را در تحقق منویات رهبر عالی‌قدر نظام یاریگر باشد.

محمدعلی رفیع‌پور

مدیر کل ثبت احوال

استان چهارمحال و بختیاری

بهمن ماه ۱۳۹۷

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات، مفاهیم، مبانی نظری و قوانین

۱۵	۱-۱- مقدمه.....
۱۶	۲-۱- تعاریف، اصول و مبانی مورد نیاز.....
۱۷	۱-۲-۱- ازدواج.....
۱۷	۲-۲-۱- خانوار.....
۱۸	۳-۲-۱- خانواده.....
۱۸	۴-۲-۱- سن ازدواج.....
۱۸	۵-۲-۱- میانگین سن ازدواج.....
۱۸	۶-۲-۱- سن قانونی ازدواج.....
۱۹	۷-۲-۱- سن فقهی ازدواج.....
۱۹	۸-۲-۱- بهترین سن ازدواج.....
۲۳	۹-۲-۱- تاخیر در ازدواج.....
۲۳	۱۰-۲-۱- پیش‌رسی ازدواج.....
۲۳	۱۱-۲-۱- مجرد قطعی.....
۲۴	۱۲-۲-۱- عمومیت ازدواج.....
۲۴	۱۳-۲-۱- اندازه بهینه جمعیت.....
۲۵	۳-۱- بیان مساله و اهداف پژوهش.....
۲۵	۱-۳-۱- بیان مساله.....
۲۷	۲-۳-۱- هدف‌های پژوهش.....
۲۷	۳-۳-۱- سوال‌های پژوهش.....
۲۸	۴-۳-۱- پیشینه‌ی پژوهش.....
۲۹	۴-۱- سیاست‌های جمعیتی کشور.....
۳۰	۱-۴-۱- قانون مدنی.....
۳۱	۲-۴-۱- احکام مرتبط با ازدواج و خانواده در برنامه‌های توسعه‌ای.....
۳۲	۱-۲-۴-۱- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸).....
۳۵	۲-۲-۴-۱- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۴).....
۳۶	۳-۲-۴-۱- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹).....

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۳۶.....	۱-۴-۲-۴- سیاستها و دیدگاههای جمعیتی در برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴)
۳۷.....	۱-۴-۲-۵- سیاستها و دیدگاههای جمعیتی در برنامه پنجم توسعه (۹۴-۱۳۹۰)
۳۷.....	۱-۴-۲-۶- سیاستها و دیدگاههای جمعیتی در برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

فصل دوم: تحلیل وضعیت استان چهارمحال و بختیاری

۴۳.....	۲-۱- مقدمه
۴۳.....	۲-۲- تحلیل موقعیت، وضعیت و شکل گیری استان
۴۴.....	۲-۳- میزان، توزیع و تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری
۴۸.....	۲-۴- جزییات و علل تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری
۷۶.....	۲-۵- ارتباط بین ازدواج و موالید
۸۳.....	۲-۶- میزان باروری کلی (TFR)
۸۵.....	۲-۷- وضعیت جمعیتی استان به فرض ادامه روند کنونی
۱۰۰.....	۲-۸- بررسی علل تاخیر در ازدواج و دلایل عدم ازدواج و گرایش به مجرد قطعی
۱۰۱.....	۲-۸-۱- علل تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی در زنان استان چهارمحال و بختیاری

فصل سوم: جمعیت بهینه و ظرفیت تحمل سرزمینی

۱۱۹.....	۳-۱- مقدمه
۱۲۰.....	۳-۲- جمعیت بهینه
۱۲۲.....	۳-۳- جمعیت بهینه در استان چهارمحال و بختیاری
۱۲۸.....	۳-۴- جمعیت بهینه و سیاستهای جمعیتی

فصل چهارم: جمع بندی، نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۳۷.....	۴-۱- مقدمه
۱۳۷.....	۴-۲- سوالها پژوهش و پاسخهای حاصل
۱۴۳.....	۴-۳- پیشنهادها
۱۵۵.....	منابع

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱- قانون وضع شده برای سن ازدواج.....	۳۱
جدول ۲-۱- تحول متغیرهای جمعیتی در طول سالهای ۶۷-۱۳۷۲.....	۳۴
جدول ۱-۲- مقایسه تغییرات کل جمعیت و نرخ رشد جمعیت استان و کشور طی سالهای ۹۵-۱۳۳۵.....	۴۵
جدول ۲-۲- تعداد و میزان خام موالید استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۳۵۱ تا ۱۳۹۶.....	۵۰
جدول ۳-۲- مقایسه متوسط تعداد فرزند زنده به دنیا آمده از زنان حداقل یک بار ازدواج کرده استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵.....	۵۳
جدول ۴-۲- مقایسه بعد (متوسط تعداد جمعیت) خانوار استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۱۳۴۵ الی ۱۳۹۵.....	۵۴
جدول ۵-۲- مقایسه توزیع خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ برحسب جمعیت خانوار.....	۵۵
جدول ۶-۲- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (نفر).....	۶۰
جدول ۷-۲- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (درصد).....	۶۲
جدول ۸-۲- سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس و گروه‌های سنی در سالهای ۱۳۹۵-۱۳۸۵-۱۳۷۵.....	۶۴
جدول ۹-۲- روند تغییرات شاخص مجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس طی سالهای ۱۳۹۵-۱۳۸۵.....	۶۶
جدول ۱۰-۲- تعداد جمعیت، تعداد ازدواج و میزان خام ازدواج چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱.....	۶۷
جدول ۱۱-۲- تعداد جمعیت، تعداد ازدواج و میزان خام ازدواج و تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۴۹-۲۰ ساله استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای سرشماری و سال ۱۳۹۶.....	۶۹
جدول ۱۲-۲- تعداد ازدواج‌های ثبت شده سالهای ۱۳۹۶-۱۳۹۲ به تفکیک گروه‌سنی.....	۷۱
جدول ۱۳-۲- توزیع ازدواج‌های ثبت شده مردان استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک گروه‌سنی در سالهای ۱۳۹۶-۱۳۹۲.....	۷۲
جدول ۱۴-۲- توزیع ازدواج‌های ثبت شده زنان استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک گروه سنی در سالهای ۱۳۹۶-۱۳۹۲.....	۷۳

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول ۲-۱۵- میانگین سن در اولین ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری، به تفکیک جنس در سال‌های سرشماری	۷۵
جدول ۲-۱۶- تعداد ازدواج‌های هر سال و تعداد مولید سال بعد در استان چهارمحال و بختیاری	۷۷
جدول ۲-۱۷- ضریب همبستگی بین تعداد ازدواج و تعداد مولید سال بعد	۷۹
جدول ۲-۱۷- جدول آنالیز واریانس رگرسیون خطی B_{t+1} در برابر M_t	۸۰
جدول ۲-۱۸- جدول برآورد ضرایب رگرسیون خطی B_{t+1} در برابر M_t	۸۰
جدول ۲-۱۹- تعداد ازدواج‌های سال و تعداد مولید دو سال بعد از آن در استان چهارمحال و بختیاری	۸۱
جدول ۲-۲۰- جدول آنالیز واریانس رگرسیون خطی B_{t+2} در برابر M_t	۸۳
جدول ۲-۲۱- جدول برآورد ضرایب رگرسیون خطی B_{t+2} در برابر M_t	۸۳
جدول ۲-۲۲- جدول میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶	۸۴
جدول ۲-۲۳- برآورد میانگین سن در اولین ازدواج به تفکیک جنس در استان چهارمحال و بختیاری	۸۶
جدول ۲-۲۴- برآورد شاخص مجرد قطعی به تفکیک جنس در استان چهارمحال و بختیاری	۸۸
جدول ۲-۲۵- برآورد میزان خام ازدواج و تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله استان چهارمحال و بختیاری	۸۹
جدول ۲-۲۶- اطلاعات تعداد مولید استان طی سالهای قبل و برآورد (تخمین) تعداد مولید طی سالهای آتی	۹۰
جدول ۲-۲۷- جدول تخمین میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۴۰۰، ۱۴۰۵، ۱۴۱۰ و ۱۴۱۵	۹۳
جدول ۲-۲۸- برآورد (تخمین) تعداد کل جمعیت استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای آتی	۹۴
جدول ۲-۲۹- توزیع جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی طی سالهای آتی	۹۶
جدول ۲-۳۰- تعداد ازدواج و طلاق ثبت شده استان و کشور طی سالهای ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۶	۱۰۵
جدول ۲-۳۱- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع فعالیت و وضعیت زناشویی در سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵	۱۰۹
جدول ۲-۳۲- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع فعالیت و وضعیت زناشویی در سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ (درصد)	۱۱۱
جدول ۳-۱- مقایسه توزیع جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی با برخی کشورهای منتخب جهان (سال ۲۰۱۷ میلادی)	۱۲۷

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

نمودار ۱-۲- روند تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۵-۱۳۳۵.....	۴۶
نمودار ۲-۲- روند تغییرات تعداد موالید استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱.....	۵۱
نمودار ۳-۲- روند تغییرات میزان خام موالید استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱.....	۵۱
نمودار ۴-۲- مقایسه بعد خانوار استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۵-۱۳۶۵.....	۵۴
نمودار ۵-۲- مقایسه سهم خانوارهای ۴ و کمتر از ۴ نفره استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵.....	۵۶
نمودار ۶-۲- مقایسه سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس و گروه‌های سنی خاص در سالهای ۱۳۹۵-۱۳۸۵-۱۳۷۵.....	۶۴
نمودار ۷-۲- مقایسه شاخص تجرد قطعی زنان و مردان استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۹۵-۱۳۸۵-۱۳۷۵.....	۶۶
نمودار ۸-۲- روند تغییرات میزان خام ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱.....	۶۸
نمودار ۹-۲- روند تغییرات تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۴۹-۲۰ ساله استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۵.....	۷۰
نمودار ۱۰-۲- مقایسه توزیع سنی ازدواجهای زنان استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۹۲ و ۱۳۹۶.....	۷۴
نمودار ۱۱-۲- میانگین سن در اولین ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری، به تفکیک جنس در سالهای سرشماری.....	۷۵
نمودار ۱۲-۲- نمودار پراکنش تعداد موالید در برابر تعداد ازدواج‌های یک سال قبل استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۶-۱۳۸۱.....	۷۸
نمودار ۱۳-۲- نمودار پراکنش تعداد موالید در برابر تعداد ازدواج‌های دو سال قبل از آن در استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۶-۱۳۸۱.....	۸۲
نمودار ۱۴-۲- پیش بینی روند تغییرات تعداد ازدواج و تعداد موالید استان چهارمحال و بختیاری تا سال ۱۴۱۵.....	۹۱
نمودار ۱۵-۲- پیش بینی نرخ رشد جمعیت سالانه استان چهارمحال و بختیاری تا سال ۱۴۱۵.....	۹۵
نمودار ۱۶-۲- روند تغییر جمعیت کل استان چهارمحال و بختیاری به همراه تفکیک به گروه‌های عمده سنی تا سال ۱۴۱۵.....	۹۷
نمودار ۱۷-۲- توزیع نسبی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی تا سال ۱۴۱۵.....	۹۷
نمودار ۱۸-۲- مقایسه هرم سنی جمعیت استان در سالهای ۱۳۹۵، ۱۴۰۰، ۱۴۰۵ و ۱۴۱۵.....	۹۹

فصل اول

کلیات، مفاهیم،

مبانی نظری و قوانین

۱-۱- مقدمه

در نسخه منتشر شده از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، "حرکت عقلانی، مؤمنانه و متعهدانه در جهت ایجاد تمدن نوین اسلامی متناسب با آرمانها در زیست بوم ایران" به عنوان رسالت اصلی ملت و نظام جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است. همچنین افق ترسیم شده برای کشور در سند مذکور به شکل زیر به رشته تحریر در آمده است:

"در سال ۱۴۴۴ هجری شمسی مردم ایران دیندار، عموماً پیرو قرآن کریم، سنت پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و با سبک زندگی و خانواده اسلامی ایرانی و روحیه جهادی، قانون مدار، پاسدار ارزشها، هویت ملی و میراث انقلاب اسلامی، تربیت یافته به تناسب استعداد و علاقه تا عالی‌ترین مراحل معنوی، علمی و مهارتی و شاغل در حرفه متناسب‌بند و از احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید زندگی در سطح برتر جهانی برخوردارند."

بدیهی است رسیدن به افق آرمانی ترسیم شده در الگوی اسلامی و ایرانی توسعه، بدون برنامه‌ریزی دقیق و حرکت مبتنی بر برنامه، آمال و آرزویی (دست نیافتنی) بیش نخواهد بود و نیل به اهداف ترسیمی مستلزم برنامه‌ریزی و اجرای مومنانه و متعهدانه برنامه‌های توسعه‌ای خواهد بود.

خوشبختانه می‌توان ادعا کرد که در حال حاضر به مدد تجربیات مختلف، بدنه مدیریتی و کارشناسی کشور لزوم حرکت برنامه‌محور را باور کرده و سعی بر این است که حتی‌الامکان کارهای اجرایی در زمینه‌های مختلف منطبق بر برنامه‌های تدوین شده باشد. اما آنچه در تهیه و تدوین برنامه‌ها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است میزان جمعیت و تحولات جمعیتی است. دلایل اهمیت جمعیت و تحولات آن در برنامه‌ریزی‌ها در سه سر فصل کلی قابل تبیین است:

۱. هدف از تهیه و اجرای برنامه‌ها سعادت جامعه انسانی (نسل امروز و نسل‌های آتی) است.
 ۲. جمعیت و نیروی انسانی به عنوان بخشی از سرمایه کشور در اجرای برنامه‌های تدوین شده نقش مهم و قابل توجهی دارد.
 ۳. تحولات جمعیتی به شدت متاثر از نتایج برنامه‌های اجرا شده است.
- به بیان دیگر می‌توان گفت که کمیت و کیفیت جمعیت، موثر بر و متاثر از برنامه‌های توسعه‌ای است.

آنچه مسلم و انکار ناپذیر است این است که توزیع سنی، جنسی و جغرافیایی کنونی جمعیت کشور عزیز ایران محصول برنامه‌ها و تصمیمات قبلی اجرا شده در کشور بوده و تحولات جمعیتی کوتاه مدت نیز متأثر از همان برنامه‌ها خواهد بود. اکنون این سوال مطرح می‌شود که آیا این میزان و ترکیب و توزیع فعلی جمعیت در حالت مطلوب و مساعد قرار دارد؟ آیا تحولات آتی جمعیتی (متأثر از وضع کنونی) وضعیت مطلوبی خواهد داشت؟ در صورت منفی بودن پاسخ این سوالها آیا تغییر نگرش برنامه‌ریزان در تهیه برنامه‌های آتی لازم است؟ این تغییر نگرش به چه نحوی باشد تا فاصله تحولات جمعیتی آتی از وضعیت مطلوب را به کمترین مقدار ممکن برساند؟

در تعیین میزان جمعیت هر منطقه جغرافیایی سه عامل عمده تولد، مرگ و مهاجرت نقش آفرینی می‌کنند. تولد در فرهنگ ایرانی اسلامی منحصر در قالب ازدواج شرعی و قانونی و تشکیل خانواده مورد پذیرش بوده و از همین روی متغیرهای میزان ازدواج، میزان طلاق، سن ازدواج و همچنین طول زندگی مشترک تأثیری انکار ناپذیر بر میزان موالید و تغییر و در نتیجه تغییر و تحولات جمعیتی دارند. از بین عوامل پیش‌گفته، به نظر می‌رسد سن ازدواج زنان (سنی در آن یک زن ازدواج کرده و وارد دوران باروری خود می‌شود) تأثیر به سزایی در باروری او داشته و تاخیر در سن ازدواج (هم به دلایل فیزیولوژیکی و هم به دلایل فکری و روانی) افت تعداد فرزندان زوجین را در پی خواهد داشت.

۱-۲- تعاریف، اصول و مبانی مورد نیاز

در هر مطالعه‌ای برای داشتن فهمی مشترک از موضوع، ارائه تعریف واژه‌های مورد استفاده، امری لازم و ضروری است. عدم ارائه تعاریف و مفاهیم باعث خواهد شد تا هر یک از کاربران گزارش با توجه به پیشینه‌ی تحصیلی و تجربی خویش برداشت‌های متفاوتی از واژه‌ها داشته و در نتیجه انتقال مفاهیم در بخش‌های آتی گزارش با مشکلاتی مواجه گردد. به همین دلیل در این بخش واژه‌ها و اصطلاحات کلیدی و مبانی مورد استفاده در گزارش تعریف و تبیین شده است.

۱-۲-۱ ازدواج

تعریف اول) ازدواج عبارت است از فرایند علاقه‌مندی، کشش جسمی، جنسی، روانی و به دنبال آن فراهم سازی شرایط اقتصادی، اجتماعی، علمی، شغلی، خانوادگی، شخصی دو جنس مخالف (زن و مرد یا دختر و پسر) در جهت ایجاد یک زندگی مشترک توأم با تفاهم، محبت، پویایی، زاینده‌گی، و هدفمند که در راس آن بیشترین تأثیرات را مذهب و اعتقاد و دین دو طرف دارد.

تعریف دوم) ازدواج یعنی وصلت افراد از دو جنس مختلف. ازدواج متضمن حقوق و تعهداتی است که قانون، عرف یا شرع با توجه به خصایص افراد و پیامدهای گسستن ازدواج تعیین کرده و تشریفاتی برای آن مقرر کرده است. **پایه‌گذار خانواده زن و شوهری ازدواج است.** به زبانی دیگر فرآیند ازدواج رابطه‌ای قانونی، عرفی یا دینی است که زن و مرد را برای شراکت دایم یا موقت در زندگی به هم پیوند می‌دهد. زن و شوهر را 'زوج متأهل' گویند.

تعریف سوم) ازدواج به نوعی از روابط زن و مرد اطلاق می‌شود که از نظر شرعی، عرفی یا قانونی به رسمیت شناخته شده باشد. از این‌رو در برخی از جوامع به گونه‌هایی از رابطه زناشویی و هم‌زیستی و یا پیوند میان زن و مرد برمی‌خوریم که در حکم ازدواج نیستند زیرا به رسمیت شناخته نمی‌شوند و برعکس، پیوندهایی در برخی از جوامع ابتدائی و معاصر دیده می‌شود که با عرف و مقررات جوامع معاصر سازگار نیست اما از آنجا که با شرع و عرف جامعه‌ی زوجین منطبق و جزء هنجارهای مورد پذیرش افراد بوده است، مشمول تعریف ازدواج می‌شوند. از نظر دین مبین اسلام، ازدواج پیمان مقدسی است بین مرد(زوج) و زن(زوجه) که برقراری آن بر اساس مقررات، آداب و رسوم، تشریفات، سنن و قوانین خاصی صورت می‌گیرد.

۱-۲-۲-۱ خانوار

مجموعه‌ای از افراد که با یکدیگر (زیر یک سقف) زندگی می‌کنند و معمولاً با هم غذا می‌خورند (هم‌خرج هستند) را خانوار گوئیم. اعضای خانوار الزاماً با یکدیگر رابطه خویشاوندی ندارند. خانوار با خانواده یکسان نیست.

۱-۲-۳- خانواده

هر خانواده از مجموعه‌ای از افراد تشکیل می‌یابد که در پیوند خویشاوندی و زیستی قرار دارند و معمولاً در قالب یک خانوار زندگی می‌کنند. با این تعریف، ازدواج اولین سنگ بنای تشکیل یک خانواده محسوب می‌شود. به بیان دیگر خانواده یک واحد اجتماعی است، که با ازدواج یک زن و یک مرد آغاز و با تولد فرزندان پدید آمده از آنها تکمیل می‌گردد.

۱-۲-۴- سن ازدواج

سنی که اولین ازدواج (با توجه به تعریف پیش‌گفته از ازدواج) فرد در آن سن اتفاق می‌افتد را سن ازدواج می‌گویند.

۱-۲-۵- میانگین سن ازدواج

میانگین سن ازدواج، میانگین حسابی سنین ازدواج افرادی است که ازدواج آنها طی یک دوره زمانی مشخص (معمولاً یک سال) اتفاق افتاده است. معمولاً میانگین سن ازدواج زنان و مردان به صورت جداگانه محاسبه و منتشر می‌گردد. توجه: میانگین حسابی یک مجموعه داده از مجموع آنها تقسیم بر تعداد آنها حاصل می‌شود.

۱-۲-۶- سن قانونی ازدواج

حداقل سنی که قانون رسمی، ازدواج فرد در آن سن را مجاز دانسته و به رسمیت می‌شناسد را سن قانونی ازدواج می‌گویند. سن قانونی ازدواج معمولاً برای دختران و پسران یکسان نیست و در کشورهای مختلف نیز متفاوت است. در حال حاضر حاضر در کشور جمهوری اسلامی ایران سن قانونی ازدواج دختران ۱۳ و برای پسران ۱۵ سال تمام خورشیدی است.

۱-۲-۷- سن فقهی ازدواج

در برخی از متون فقهی حداقل سن ازدواج برای دختران ۹ سال قمری تمام و برای پسران ۱۵ سال قمری تمام ذکر شده است. قانون کشور جمهوری اسلامی ایران نیز با تأثر از همین نظریه تاکنون چندبار مور بازنگری و تاخیر قرار گرفته است. لیکن برخی از فقها به استناد برخی آیات معتقدند که در قرآن سن مشخصی برای ازدواج مشخص نشده و بهترین سن ازدواج بسته به شرایط مکانی و زمانی می‌تواند متغیر باشد.

۱-۲-۸- بهترین سن ازدواج

ارائه تعریفی از بهترین سن ازدواج، کار بسیار دشوار و سختی است. از همین روی معرفی یک عدد به عنوان بهترین سن ازدواج برای دختران و عددی به عنوان بهترین سن ازدواج برای پسران کاری غیر ممکن است. اما شاید بتوان با توصیف و تفسیر، بهترین سن ازدواج را تا حدی شناسایی و بواسطه آن بازه‌های زمانی تقریبی برای سن مناسب ازدواج دختر و پسر را معرفی نمود.

همان‌طوری که گفته شده ازدواج پیوند ارادی یک مرد و یک زن بواسطه شرع و قانون است. عقد ازدواج شرایط فرد را نسبت به زمان مجرد تغییر داده و به طور قانونی و عرفی تعهدات و وظایفی را برای فرد ایجاد می‌نماید و در کنار وظایف و تعهد ایجاد شده لاجرم منافعی را نیز برای فرد در پی دارد.

از آنجایی که عمل به هر وظیفه و تعهدی مستلزم توانایی بر انجام آن است لذا شاید بتوان گفت: بهترین سن ازدواج " سنی است که فرد به خوبی از عهده انجام وظایف و تکالیف ناشی از ازدواج برآید." تکالیف و وظایف ناشی از ازدواج تعدد و تنوع بسیاری دارند که عمل به آنان نیز مستلزم استعدادها و توانایی‌های متعدد است. برخی از وظایف و تعهدات مستلزم استعداد و توانایی جسمی است. برخی دیگر از وظایف مستلزم استعدادهای روحی روانی و بسیاری دیگر از وظایف مستلزم دارا بودن استطاعت مادی است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آمادگی نسبی برای ازدواج مستلزم فراهم شدن ترکیب کاملی از توانایی‌های مشمول سه در حوزه از توانایی‌های مذکور است. شرع مقدس اسلام نیز به این مهم توجه داشته و شرط احراز توانایی لازم برای ادای وظایف ناشی از ازدواج را مقدمه ازدواج می‌داند و واژه بلوغ به همین معنی اشاره دارد.

در قرآن کریم که مهمترین متن و سند دینی اسلام است به ۳ نوع بلوغ اشاره شده است. ۱- بلوغ نکاح ، ۲- بلوغ حلم و ۳- بلوغ اشد.

بلوغ نکاح: مقصود از «بلوغ نکاح» ، زمانی است که کودک به مرحله ای از رشد طبیعی می رسد که از نظر جنسی ، قدرت بر ازدواج پیدا می کند. قرآن کریم، رسیدن به این مرحله را یکی از شرایط استقلال حقوقی کودک می داند. به عنوان مثال آیه سوره می فرماید: «وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ (ویتیمن را بیازمایید تا این که وقتی به سن زناشویی رسیدند ، پس اگر در ایشان رشدی یافتید ، اموالشان را به آنان رد کنید). همان طوری که می بینیم در این آیه هیچ اشاره ای به سن نشده است و به نظر می رسد رشد جسمی و جنسی منظور نظر آیه شریفه باشد.

بلوغ حلم: (به ضمه حروف ح و ل) : نوع دیگری از بلوغ که در قرآن به آن اشاره شده است بلوغ حلم است. حلم که جمع آن احلام است ، در واقع به معنای خواب دیدن می باشد، زیرا جوانان مقارن بلوغ خواب هایی می بینند که سبب احتلام آنها می شود. این واژه در قرآن کنایه از بلوغ است. به عنوان مثال در آیات ۵۸ و ۵۹ سوره نور آمده است:

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيْسَ تَأْذِنُكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَھُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ"

ای کسانی که ایمان آورده اید، باید بندگان شما و آنها که هنوز به حد، بلوغ نرسیده اند، در سه هنگام از شما برای وارد شدن به خانه رخصت طلبند: پیش از نماز صبح و هنگام ظهر که لباس از تن بیرون می کنید و بعد از نماز عشا این سه وقت، وقت خلوت شماس است در غیر آن سه هنگام ، شما و آنها گناهی مرتکب نشده اید اگر بر یکدیگر بگذرید خدا آیات را اینچنین برای شما بیان می کند، و خدا دانا و حکیم است* و چون اطفال شما به حد بلوغ رسیدند، باید همانند کسانی که ذکرشان، گذشت رخصت طلبند خدا آیات را اینچنین برای شما بیان می کند و خدا داناو حکیم است.

خداوند در این آیات مبنای بلوغ را یک امر طبیعی و تکوینی یعنی حلم قرار داده است، حلم عبارت از رسیدن به آن حد از رشد جسمی و جنسی است که فرد توان تولید مثل را داشته باشد. در این آیات نیز بلوغ به سن و حتی به جنسیت هم مرتبط نشده است. در پسر حلم همزمان با خروج اسپرم است ولی نشانه این توانایی در دختر تخمک گذاری است که با حیض شدن ملازم است. و حیض اماره ای قطعی است بر اینکه دختر به سن بلوغ رسیده است.

بلوغ اشد: اشد به معنی استحکام و قوت جسمی و روحی است و "بلوغ اشد" به معنی رسیدن به این مرحله است و این عنوان در قرآن مجید به مراحل مختلفی از عمر انسان اطلاق شده است. گاهی به معنی سن بلوغ آمده مانند: **"وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ"**؛ نزدیک مال یتیم نشوید مگر به نحو احسن تا زمانی که به حد بلوغ برسد. (آیه ۳۴ سوره اسراء)

در جایی به معنی رسیدن به چهل سالگی است مانند **"حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً"**؛ تا زمانی که بلوغ اشد پیدا کند و به چهل سال برسد. (آیه ۱۵ سوره احقاف)

گاهی به معنی مرحله قبل از پیری آمده مانند **"ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شُيُوخًا"** پس خداوند شما را به صورت اطفالی از عالم چنین بیرون می فرستد، سپس به مرحله استحکام جسم و روح می رسید سپس به مرحله پیری. (آیه ۶۷ سوره غافر)

به عقیده مرحوم علامه طباطبایی با توجه به کلیه آیات قرآن کریم، "بلوغ اشد" به معنای سنینی از عمر انسان است که در آن سنین قوای بدنی رفته رفته بیشتر می شود و به تدریج آثار کودکی زایل می گردد، و این از سال هیجدهم تا سن کهولت و پیری است که در آن موقع دیگر عقل آدمی پخته و کامل است و این زمانی است که جسم و عقل هر دو به حد بلوغ و رشد برسند.

بر همین اساس برخی روان شناسان شرط آمادگی برای ازدواج را به صورت زیر تقسیم بندی

نموده اند:

- (۱) بلوغ جسمی
- (۲) بلوغ روانی
- (۳) بلوغ اجتماعی

بلوغ جسمی، منظور از بلوغ جسمانی دوران توانمندی فرد از نظر تولید مثل است که برای دختران از حدود سنین ۱۲ تا ۱۴ سالگی و در پسران از حدود ۱۴ تا ۱۶ سالگی شروع می‌شود.

بلوغ روانی، عنوانی است که روان‌پزشکان از آن تحت عنوان رشد شخصیت نام می‌برند. از لحاظ حقوقی نیز بلوغ روانی با عنوان رشد شناخته می‌شود. اما اختلاف روان‌شناسان با حقوقدانان در این زمینه این است که حقوقدان‌ها به حداقل کفایت می‌کنند و معتقدند فقط کافی است فرد توان تشخیص مصالح خود را داشته باشد ولی اعتقاد روان‌پزشکان و اصولاً مکاتب روان‌شناختی بر این است که فرد باید از لحاظ شخصیتی، توانمندی، پختگی و رشد به مرحله‌ای برسد که نه تنها نسبت به خود شناخت کافی پیدا کند و بتواند مصالح خود را تشخیص بدهد بلکه نسبت به فردی که در نظر دارد با او ازدواج کند نیز شناخت کافی به‌دست آورد. در مورد دختران نکته مهم دیگر در بلوغ روانی این است که یا در صورت بروز حمل در چنین سنی او توان لازم را دارد و بارداری در این سن آسیبی به او وارد نمی‌کند؟ از نظر روانشناسی بررسی‌های متعدد نشان داده است که حداقل سن برای این نوع از بلوغ در دختران ۲۰ و برای پسران ۲۴ سالگی است.

بلوغ اجتماعی به معنی توانمندی لازم برای اداره امور خانواده، همسر و فرزندان است. این امر، مستلزم برآورده‌شدن نیازهای اقتصادی، بهداشتی، علمی، آموزشی و... برای گذراندن زندگی است تا فرد بتواند با آن، مسکن و حداقل نیازهای خانواده را تامین کند. در فرهنگ ایرانی اسلامی چون تامین معاش خانواده بر عهده مرد است و مرد مکلف به تامین نیازهای خانواده است بلوغ اجتماعی مردان بیشترین تاثیر را از وضعیت اشتغال و درآمد می‌پذیرد. با توجه به وضعیت اقتصادی حاکم بر جامعه کنونی متأسفانه در حال حاضر حداقل سن بلوغ اجتماعی مردان استان چهارمحال و بختیاری را می‌توان حوالی ۳۰ سالگی دانست.

نگاهی واقع‌بینانه به رفتار جامعه نشان می‌دهد که گرچه در متون فقهی و گفتار و نوشتار متعصبین اسلامی سن مناسب برای ازدواج را منطبق بر بلوغ جسمی و گاهی حتی بدون توجه به بلوغ جسمی سن ۹ سال قمری برای دختران و ۱۵ سال برای پسران اعلام می‌گردد اما جامعه پذیرای این مطلب نبوده و آمارهای رسمی ثبت احوال نشان دهنده این است که در این سنین به ندرت ازدواجی اتفاق می‌افتد و حتی گویندگان

و نویسندگان متعصب نیز برای فرزندان خود این سنین را مناسب برای ازدواج ندانسته و بیشتر آنان در این مقوله دستور صریح " لم تقولون مالا تفعلون " را به فراموشی سپرده‌اند.

لذا با در نظر گرفت جمع جهات شاید بتوان گفت در شرایط اقتصادی و اجتماعی کنونی ، بهترین سن ازدواج برای مردان استان چهارمحال و بختیاری بازه سنی ۲۷-۳۳ سالگی و با توجه به اختلاف سنی متعارف بین زوج و زوجه بهترین سن ازدواج زنان ۲۴-۳۰ سالگی است.

۱-۲-۹- تأخیر در ازدواج

تأخیر در (سنّ) ازدواج عبارت است از میزان عقب افتادن سنّ مطلوب ازدواج جوانان در جامعه. میزان تأخیر در سنّ ازدواج را می‌توان به صورت کمی (چند سال) یا به صورت کیفی (کم، متوسط، زیاد) قابل بررسی و محاسبه است).

۱-۲-۱۰- پیش‌رسی ازدواج

ازدواج قبل از سن قانونی را پیش‌رسی ازدواج می‌گویند.

۱-۲-۱۱- مجرد قطعی

تجرد قطعی یک مفهوم ذهنی است. اولین برداشت این است که اگر از عدم ازدواج یک فرد تا آخر عمر مطلع باشیم، این فرد مجرد قطعی تلقی می‌شود. ولی چون طرز فکر می‌تواند در بستر زمان متغیر باشد، اگر کسی تا سال ۱۳۹۷ ازدواج نکرده باشد و قصد ازدواج هم نداشته باشد و قصد وی تا آخر عمر تغییر نکند مجرد قطعی است، ولی تضمینی وجود ندارد که طرز تفکر فرد نسبت به ازدواج در سالهای بعد تغییر نکند. از سوی دیگر اگر فرد اگر تا سنین بالا هم مجرد باشد اما هم‌چنان فکر ازدواج را در سر داشته باشد، مجرد قطعی محسوب نمی‌شود.

مجرد قطعی کسی است که به هر دلیلی فکر ازدواج را از ذهن خود خارج ساخته و نیتی در این باب ندارد.

دکتر سیدهادی معتمدی روان‌پزشک و آسیب‌شناس، در تعریف «تجرد قطعی» می‌گوید: «نمی‌توان تعریفی کلاسیک برای مفاهیم جدیدی که وارد ادبیات می‌شوند، ارائه داد؛ اما بر اساس تعریف عمومی که در مورد پسران و دختران وجود دارد، کسانی که نیت ازدواج را در هر سنی از سر بیرون کنند، مجرد قطعی به شمار می‌آیند. ولی تجرد کسانی که نیت ازدواج دارند، اما همسری برایشان پیدا نمی‌شود، هر چند ممکن است تا سنین بالا مجرد باقی بمانند، تجرد قطعی نیست، زیرا این نوع تجرد، اجباری است.»

«تجرد قطعی» در ادبیات جامعه ما، مفهومی است نوپا! اما در جوامع غربی، به دلیل میل به تنها زندگی کردن این مفهوم قدمت بیشتری دارد.

با وجود ابهامات در موضوع تجرد قطعی، جمعیت شناسان پذیرفته‌اند که زنانی که به حواشی سن ۵۰ سالگی رسیده و هنوز ازدواج نکرده‌اند احتمال ازدواجشان در مابقی عمر نزدیک به صفر بوده و بنابراین می‌توان آنها را مجرد قطعی محسوب کرد. میزان تجرد قطعی یک جامعه نیز از تقسیم افراد هرگز ازدواج نکرده رده سنی ۴۵-۵۴ ساله، تقسیم بر کل افراد رده سنی ۴۵-۵۴ ساله آن جامعه حاصل می‌گردد.

۱-۲-۱۲- عمومیت ازدواج

عمومیت ازدواج نسبتی از جمعیت را نشان می‌دهد که در طول زندگی خود حداقل یکبار ازدواج کرده‌اند. عمومیت ازدواج با نوع معیشت، سنتهای فرهنگی- مذهبی و معیارهای اخلاقی یک جامعه ارتباط دارد. عمومیت ازدواج سهم جمعیت کمتر از ۵۰ سال را نشان می‌دهد که حداقل یکبار ازدواج کرده‌اند. برای محاسبه عمومیت ازدواج می‌توان جمعیت ۱۰ تا ۵۰ سال را ملاک قرار داد. ولی چون ازدواج کمتر از سن ۲۰ سالگی به ندرت اتفاق می‌افتد، می‌توان سهم افراد ۲۰ تا ۵۰ سال حداقل یکبار ازدواج کرده را به کل جمعیت ۲۰ تا ۵۰ ساله به عنوان شاخص عمومیت ازدواج در نظر گرفت.

۱-۲-۱۳- اندازه بهینه جمعیت

اندازه بهینه جمعیت یک کشور (یک استان، یک شهر و یا هر قلمرو جغرافیایی) اندازه‌ای از جمعیت است که رفاه و امنیت شهروندان آن تامین گردد و جامعه به لحاظ مادی و معنوی سعادتمند و به لحاظ نظامی قادر به دفاع از حریم خود باشد.

یک اصل مهم در اسلام پرهیز از افراط و تفریط بوده و مسلمان نبایستی در هیچ زمینه‌ای گرفتار افراط و تفریط گردد. اندازه جمعیت جامعه نیز از این اصل مهم مستثنی نیست. اسلام با جمعیت مطلوب (هم کیفی و هم کمی) موافق است و خروج تعادل جمعیت هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی مردود است.

اندازه بهینه جمعیت را می‌توان یک تابع دو متغیره دانست که یکی از متغیرها سطح توقعات شهروندان از زندگی و متغیر دیگر منابع و امکانات است. هر چه سطح توقعات مردم از زندگی بیشتر، اندازه بهینه جمعیت کمتر و هر چه امکانات و منابع بیشتر، جمعیت بهینه بیشتر خواهد بود. البته سبک مدیریت و اداره جامعه در زمره منابع و امکانات قرار دارد. اگر در یک جامعه‌ای امکانات خدادادی به حد وفور باشد ولی توان مدیریتی در راستای به فعلیت رساندن امکانات بالقوه ضعیف باشد، بایستی گفت که امکانات در اختیار رفاه شهروندان کم خواهد بود و لاجرم جمعیت بهینه کم خواهد بود. بنابراین منظور از متغیر امکانات و منابع، امکانات و منابع بالفعل و قابل استفاده توسط شهروندان است نه امکانات و منابع بالقوه.

۳-۱- بیان مساله و اهداف پژوهش

۱-۳-۱- بیان مساله

تفاوت بین آنچه هست و آنچه بایستی باشد مساله نامیده می‌شود. تحولات جمعیتی کشور ایران و استان چهارمحال و بختیاری تحولاتی قابل تامل و بسیار پراهمیتی است. جمعیت استان از ۲۳۳۰۲۳ نفر در سال ۱۳۳۵ با متوسط رشد سالانه ۲/۳۷ درصد به ۹۴۷۷۶۳ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. نکته حائز اهمیت این است که رشد جمعیت استان در ادوار مختلف ثابت نبوده و بسته به شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت و متغیر بوده است. بیشترین نرخ رشد جمعیتی استان مربوط به دهه ۶۵-۵۵ (با رشد ۴/۸۲ درصدی) و کمترین نرخ رشد مربوط به بازه زمانی ۸۵-۹۰ (با رشد ۰/۸۶ درصدی) بوده است. نرخ رشد جمعیت برای بازه زمانی ۹۵-۹۰ نیز کمی بیش از ۱٪ یعنی ۱/۱۵ درصد به ثبت رسیده است. افت و خیزهای شدید نرخ رشد جمعیت که بخشی از آن مدیریت شده و بخشی نیز خارج از کنترل‌های مدیریتی رقم خورده است، ترکیب سنی جمعیت و ضرایب جوانی و کهنسالی را دستخوش تغییراتی کرده که این تغییرات از نظر برخی از کارشناسان و مدیران به عنوان علامت منفی و به صدا درآمدن زنگ هشدار جمعیتی تلقی شده است. از نظر این کارشناسان روند تحولات جمعیتی کشور و استان روند نامناسبی است و آینده‌ی

مطلوبی را در پی نخواهد داشت. از همین روی در سالهای اخیر به توصیه این قبیل کارشناسان سیاستهای جمعیتی کشور چرخش ۱۸۰ درجه‌ای داشته و به سمت و سوی ترویج افزایش مولید گرایش داشته است. حذف سیاستهای تنبیهی (مانند صادر نکردن دفترچه بیمه و ...) در مورد فرزندان چهارم به بعد و منظور نمودن سیاستهای تشویقی (مانند مرخصی زایمان بلند مدت و ...) بخشی از سیاستهای جمعیتی سالهای اخیر کشور است. اما نگاهی به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ و آمارهای ثبتی سازمان ثبت احوال کشور نشان دهنده‌ی این است که علیرغم چرخش سیاستهای جمعیتی کشور و حذف تمامی بودجه‌ها و امکانات مادی و غیر مادی کنترل مولید و جایگزینی سیاستهای تشویقی برای افزایش مولید، این هدف محقق نشده و حتی سمت و سوی رفتار جامعه همراستا با افزایش مولید نیست. نگرشی بر سیاستهای جمعیتی اعلام شده نشان دهنده تمرکز این سیاستها بر تشویق زوجین بر فرزندآوری است در حالی که آنچه در حال حاضر مشاهده می‌شود، افزایش سن ازدواج، افزایش مجرد و کاهش رشد تعداد خانوارهای رسمی کشور است. به عبارت دیگر به نظر می‌رسد مهمتر از کاهش تعداد فرزندان در خانوار، عدم تشکیل خانواده که مقدمه تولد فرزند است مشکل اصلی کنونی کشور است. بدیهی است در صورت صحت این موضوع (یعنی افزایش سن ازدواج، افزایش مجرد و روند کاهشی در تشکیل خانواده) لازم است برای مدیریت کمیت و کیفیت جامعه به سمت هدف مطلوب در سیاستهای جمعیتی، در کنار تمرکز بر ازدیاد فرزندان در خانواده‌ها، یک مرحله قبل‌تر و اساسی‌تر یعنی تشکیل خانواده و کاهش سن ازدواج در سیاستهای جمعیتی مد نظر قرار گیرد. اعلام نظر قطعی در مورد صحت و سقم افزایش سن ازدواج و نحوه تاثیر آن بر تحولات جمعیتی در استان چهارمحال و بختیاری مستلزم بررسی و مطالعه علمی است که در این پژوهش به آن پرداخته خواهد شد.

در این پژوهش دو مساله به صورت خاص مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

- (۱) وضعیت کنونی تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری تا چه حد با وضعیت آرمانی و ایده‌آل آن تفاوت دارد؟
- (۲) وضعیت کنونی تزویج و تشکیل خانواده در استان چهارمحال و بختیاری تا چه حد با وضعیت آرمانی و ایده‌آل تفاوت دارد؟

۱-۳-۲- هدف‌های پژوهش

در این طرح پژوهشی سه هدف عمده‌ی:

- الف) بررسی وضعیت ازدواج و سن ازدواج زنان در استان چهارمحال و بختیاری
 - ب) بررسی و احصاء دلایل تاخیر در ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری
 - ج) بررسی و شناسایی چگونگی تاثیر تاخیر سن ازدواج زنان در میزان و ترکیب جمعیت
- از نظر طراحان موضوع پژوهش حائز اهمیت بوده است. برای این که در عمل بتوان به اهداف کلی پژوهش دست یافت، به استناد اهداف کلان، شش هدف جزئی عملیاتی به صورت زیر در نظر گرفته شده است.

- بررسی تاثیر تعداد واقعه ازدواج بر تعداد موالید
- بررسی و شناسایی روند میانگین سن ازدواج زنان در استان چهارمحال و بختیاری پیش‌بینی تحولات شاخص مذکور در سالهای آتی
- بررسی و شناسایی توزیع سن ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری در ۵ سال اخیر
- مقایسه سن ازدواج معمول و سن ازدواج بهینه و حصول اطمینان در مورد عمومیت یا عدم عمومیت تاخیر ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری
- بررسی و شناسایی روند شاخص مجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری و پیش‌بینی تحولات شاخص مذکور در سالهای آتی
- بررسی تاثیر تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی بر تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری

۱-۳-۳- سوال‌های پژوهش

سوال‌های ویژه‌ای که این پژوهش به دنبال پاسخ به آن است عبارتند از:

- (۱) بهترین سن ازدواج زنان (از منظر ایرانی - اسلامی، روانشناسی، جامعه شناسی و پزشکی) چه سنی است؟
- (۲) سن ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری در دهه‌های گذشته، چه روندی داشته است؟

- (۳) آیا وضعیت سن ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری، بیانگر عمومیت تأخیر ازدواج زنان در استان است؟
- (۴) چه عامل یا عواملی در تأخیر سن ازدواج زنان موثرند؟
- (۵) پیامدهای جمعیتی تأخیر سن ازدواج زنان چیست؟
- (۶) عمومیت ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری چه روندی را دهه‌های گذشته طی کرده داشته است؟
- (۷) شاخص مجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری چه روندی را دهه‌های گذشته طی کرده داشته است؟
- (۸) عمومیت ازدواج و مجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری در سالهای آینده چه وضعیتی خواهند داشت؟

۱-۳-۴- پیشینه‌ی پژوهش

بررسی اسناد و منابع نشان می‌دهد که تاکنون پژوهشی که به طور مستقیم به موضوع مورد نظر ما پرداخته باشد وجود ندارد. ولی پژوهش‌هایی مرتبط و با مضامین نزدیک به موضوع پژوهش وجود دارند که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

- "تأخیر در ازدواج و مجرد قطعی" عنوان پژوهشی است که توسط آقای صدرالدین بلادی موسوی به سفارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۶ به سرانجام رسیده است. مروری بر تحولات سن ازدواج در سطح جهانی و کشور ایران و بررسی تغییرات در پیش‌رسی ازدواج و شاخص مجرد قطعی را از اهم موضوعات مورد بررسی در این پژوهش می‌توان دانست.
- "سن ازدواج، طول مدت خانواده و درآمد فرد (تحلیلی اقتصادی از منافع ازدواج)" تحقیقی است که آقای وحید مهربانی در سال ۱۳۹۵ آن را انجام داده است. در این پژوهش تحولات سن ازدواج و موارد مرتبط با آن از دید اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است.
- "آسیب شناسی تأخیر در سن ازدواج جوانان ایران (شناسایی و بررسی مهمترین عوامل فردی، خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)" پژوهشی است که توسط معصومه محمدی سیف و محمد عارف در

سال ۱۳۹۴ انجام شده است. در این تحقیق مهمترین عوامل فردی، خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأخیر در سن ازدواج جوانان ایرانی شناسایی و معرفی شده‌اند.

- آقایان علی قاسمی اردهالی، رضا نوبخت و خانم حمیده ثوابی در سال ۱۳۹۳ کاری را تحت عنوان "بررسی تطبیقی نگرش زنان متعلق به نسل های مختلف در زمینه سن ازدواج و ترکیب خانواده" انجام داده‌اند.

- مطالعه "بررسی عوامل موثر بر سن ازدواج زنان در ایران - یک رویکرد اقتصادی" در سال ۱۳۹۰ توسط آقایان وحید ضرابی و سید فرخ مصطفوی، به انجام رسیده است. در این پژوهش نیز با تگاهی اقتصادی سن ازدواج مورد تجزیه و تحلیل واقع شده است.

- آقای علی‌اصغر مهاجرانی در سال ۱۳۸۹ پژوهشی تحت عنوان "تحول وضع زناشویی و تغییر الگوی سنی ازدواج در ایران" را انجام داده است. در این تحقیق از دیدگاه جمعیت شناسی و با استفاده از نتایج سرشماری های عمومی نفوس و مسکن در سال های مختلف و داده های آماری ازدواج و طلاق، وضع زناشویی جمعیت ایران و تغییرات آن در بررسی و تجزیه و تحلیل شده است. یافته های این بررسی نشان می دهد که عمومیت ازدواج (در زمان انجام پژوهش) در ایران، هنوز در سطح بالایی بوده ، ولی تغییرات قابل ملاحظه ای در الگوی سنی ازدواج دیده شده که حاکی از افزایش تجرد قطعی و کاهش عمومیت ازدواج در دهه های آینده است.

علاوه بر پژوهش های پیش گفته موارد مشابه دیگری نیز قابل ذکر است که به دلیل قدیمی بودن و یا به دلیل وجه اشتراک کمتر با موضوع این مطالعه، از ذکر آنها خودداری شده است.

۱-۴- سیاست های جمعیتی کشور

سیاست های جمعیتی در هر کشور موثر بر و متأثر از فرهنگ و سنت آن کشور است. در کشور ایران مانند بسیاری از کشورهای دیگر تا قبل از یک قرن اخیر سیاست جمعیتی خاصی توسط حاکمیت دنبال نمی شده است. ازدواج، تشکیل خانواده، تولد فرزند و ترکیب خانواده و نوع روابط بین اعضای خانواده و مقوله هایی از این دست همه و همه متأثر از فرهنگ سنتی و عشیره ای مردم نظم و ترتیب یافته بود و دولت ها نه به طور مستقیم و نه غیر مستقیم (از طریق رسانه و ...) دخالتی در مدیریت این موضوع نداشتند. اما در

همین دوران دخالت‌هایی مقطعی مانند کوچاندن یک قومیت و اسکان اجباری آنها در برخی از مناطق کشور وجود داشته است. این کوچ و اسکان اجباری عمدتاً با نیت تغییر ساختار قومیتی مناطق و استفاده از قوای مردمی برای دفع خطر احتمالی طغیان و تهدید علیه حکومت مرکزی صورت می‌گرفته است. این نوع اعمال مدیریت جمعیتی تا زمان پهلوی اول نیز مشاهده شده است.

پس از قاجار و در زمان پهلوی اول به منظور نظم بخشیدن به امور تدوین و تکمیل برخی از قوانین و دستورالعمل‌های مورد نیاز اداره کشور در دستور کار حاکمیت قرار گرفت و قوانین مرتبط با خانواده، روابط زوجین و مسائل مرتبط با خانواده تدوین و تصویب گردید. بر اساس بررسی‌های انجام شده سیاست‌های جمعیتی کشور در قرن اخیر در مضامین مندرج در قانون مدنی و قوانین توسعه‌ای کشور قابل نظاره است که در زیر به آنها اشاره شده است.

۱-۴-۱- قانون مدنی

تا سال ۱۳۱۰ در خصوص ازدواج، قانونی در کشور وجود نداشت. در ۲۳ مرداد سال ۱۳۱۰، قانونی توسط مجلس شورای ملی به تصویب رسید که در آن برای مقوله مهم ازدواج مقرراتی را وضع می‌کرد. این قانون مشتمل بر ۲۰ ماده بود که در نوع خود قانونی مترقی و جامع محسوب می‌شد. جامعیت این قانون در حدی بوده است که تا به امروز شاکله کلی آن حفظ شده و بسته به شرایط برخی از مواد آن دستخوش تغییر شده است. از مهمترین مواد این قانون می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- هر ازدواج و طلاق و رجوع باید در یکی از دفاتری که مطابق نظامنامه‌های وزارت عدلیه تنظیم می‌شود واقع و به ثبت برسد.
 - مزاجت با کسی که هنوز استعداد جسمانی برای ازدواج پیدا نکرده ممنوع است. هر کس با کسی که هنوز استعداد جسمانی نداشته مزاجت کند به یک تا سه سال حبس تأدیبی محکوم خواهد شد و به علاوه ممکن است مجرم به جزای نقدی از دویست تومان تا دو هزار تومان محکوم گردد.
 - ازدواج مسلم با غیر مسلم ممنوع است.
- نکته قابل توجه در این قانون مشخص نکردن سن مجاز برای ازدواج است. در این قانون استعداد جسمی تنها شرط مصرح برای ازدواج است.

پس از این قانون، قانون مدنی تهیه و تدوین گردید و ماده ۱۰۴۱ قانون مذکور در خصوص سن مجاز ازدواج تصریح دارد. ولی این ماده از قانون تاکنون چند بار مورد بازبینی و بازنگری قرار گرفته است.

جدول ۱-۱- قانون وضع شده برای سن ازدواج

سال	قانون وضع شده برای سن ازدواج
۱۳۱۳	سن قانونی ازدواج برای دختران ۱۵ سال و برای پسران ۱۸ سال است. برای دختران کمتر از ۱۵ و بیش از ۱۳ سال و برای پسران کمتر از ۱۸ و بیش از ۱۵ سال ازدواج با اجازه دادگاه مجاز خواهد بود. ازدواج دختران کمتر از ۱۳ سال و پسران کمتر از ۱۵ سال ممنوع است.
۱۳۵۳	سن قانونی ازدواج برای دختران ۱۸ سال و برای پسران ۲۰ سال است. برای دختران کمتر از ۱۸ و بیش از ۱۵ سال و برای پسران کمتر از ۲۰ و بیش از ۱۸ سال ازدواج با اجازه دادگاه مجاز خواهد بود. ازدواج دختران کمتر از ۱۵ سال و پسران کمتر از ۱۸ سال ممنوع است.
۱۳۶۱	قانون مدنی ماده ۱۰۴۱ که ممنوعیت ازدواج کودکان را اعلام می کرد مغایر شرع تشخیص داده شد و نکاح قبل از بلوغ به شرط رعایت مصلحت توسط ولی طفل جایز شناخته شد. در قانون جدید به اجازه از دادگاه نیازی نبود.
۱۳۷۰	ماده ۱۰۴۱ اصلاح و سن ۹ سال قمری برای دختران و ۱۵ سال قمری به عنوان حداقل سن مجاز برای ازدواج تعیین گردید.
۱۳۷۱	بر اساس مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام حد اقل سن عقد نکاح برای دختران به ۱۳ سال و برای پسران به ۱۵ سال تغییر کرد.
۱۳۸۱	تلاش هایی برای اصلاح ماده ۱۰۴۱ آغاز و به دلیل مخالفت شورای نگهبان ناکام ماند.

۱-۴-۲- احکام مرتبط با ازدواج و خانواده در برنامه های توسعه ای

برنامه های توسعه ای کشور مهمترین اسناد برنامه ای محسوب می شوند که جهت گیری های کلان اقتصادی و اجتماعی را مشخص کرده و سایر برنامه ها و برنامه های اجرایی دیگر بر اساس آنها تدوین و تنظیم می شوند. در دهه آخر حکومت پهلوی با توجه به بهبود وضعیت بهداشت (در سایه و مدد پیشرفت جهانی بهداشت و درمان) نرخ مرگ و میر نسبت به دهه های گذشته به شدت کاهش یافته و بود و رشد جمعیت از نظر برنامه ریزان وقت به شدت نگران کننده بود و به همین دلیل کنترل موالید و شعار فرزند کمتر - زندگی بهتر سرلوحه برنامه ریزی های جمعیتی بود. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و برچیده شدن نظام

ستم‌شاهی برنامه عمرانی ششم کشور که برای دوره زمانی ۱۳۵۷/۰۱/۰۱ تا ۱۳۶۱/۱۲/۲۹ تدوین شده بود به کنار گذاشته شد و کشور با شور انقلابی انقلابیون در تمامی زمینه‌ها از جمله مقوله‌های جمعیتی برای مدتی بدون برنامه‌ای مدون اداره گردید. در سالهای ابتدایی پس از انقلاب در سایه تفکر دینی برنامه‌های کنترل جمعیت مغایر با تعالیم آسمانی و دین و مذهب معرفی و خطبا و سخنرانان دینی به ترویج افزایش موالید پرداختند. در سایه این تفکر نرخ رشد جمعیت کشور و استان به بالاترین و بی‌سابقه‌ترین مقدار خود در تاریخ مدون کشور رسید. (نرخ رشد جمعیت کشور در دهه ۶۵-۵۵ برابر ۳/۹۱ درصد بوده و در همین بازه زمانی استان چهارمحال و بختیاری رشد ۴/۸۲ درصدی را تجربه کرده است). پس از پایان جنگ تحمیلی و فراغت مردم و مسئولین از جنگ و مسائل مرتبط با آن، تفکر برنامه ریزی و اداره کشور بر اساس برنامه در اذهان قوت گرفت و از سال ۱۳۶۸ برنامه‌های توسعه‌ای کشور (تا کنون ۶ برنامه) تهیه و ابلاغ شده‌اند. در این قسمت رویکرد جمعیتی هر یک از برنامه‌ها به اختصار مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۱-۲-۴-۱- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸)

با توجه به افزایش افسارگسیخته و بی‌برنامه جمعیت در سالهای اول استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران و انفجار جمعیتی و مشکلات ناشی از آن، توجه به مدیریت جمعیت در برنامه‌ی اول توسعه اقتصادی اجتماعی بسیار پررنگ و جدی مد نظر قرار گرفته است. در این برنامه جهت گیری برنامه تلاش در جهت متعادل کردن رشد جمعیت بوده است. اهداف و سیاستهای جمعیتی مندرج در برنامه اول بدون هیچ دخل و تصرفی به شرح سطور زیر می‌باشد: کلان جمعیتی این برنامه در قالب جملات زیر به رشته تحریر درآمده است:

"نرخ باروری از ۶,۴ فعلی به ۴ در سال ۱۳۹۰ کاهش می‌یابد در نتیجه نرخ رشد جمعیت از ۳,۲ درصد به ۲,۳ درصد در سال مذکور تقلیل می‌یابد و نرخ رشد جمعیت در سال ۱۳۷۲ به سطح ۳ درصد خواهد رسید.

ج- تصویر کلان برنامه

• جمعیت

خطوط کلی سیاست تحدید موالید کشور.

بر مبنای بررسیهای به عمل آمده، اعمال سیاست تعدیل موالید از ۶,۴ مولود زنده به دنیا آمده در طی دوران بالقوه باروری یک زن (سال ۱۳۶۵) به ۴ نوزاد در سال ۱۳۹۰ و کاهش نرخ رشد طبیعی جمعیت از

۳,۲ به ۲,۳ درصد در همین مدت با توجه به ساختمان فعلی بسیار جوان جمعیت و ویژگیهای زیستی و فرهنگی جامعه امکان‌پذیر خواهد بود. از این رو کاهش باروری عمومی زنان تا حد ۴ نوزاد و نرخ رشد طبیعی ۲,۳ درصد در سال ۱۳۹۰ مهمترین هدفهای درازمدت سیاست تحدید موالید کشور خواهد بود و متناسب با این هدفها، کاهش نرخ رشد طبیعی جمعیت به ۲,۹ درصد درانتهای این برنامه و ابتدای برنامه توسعه بعدی، از طریق اثرگذاری آگاهانه و برنامه‌ریزی شده بر متغیر باروری به عنوان عمده‌ترین هدف جمعیتی این‌برنامه در نظر گرفته شده است.

به منظور نیل به این هدف، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان مجری این سیاست موظف است با همه توان و امکانات خود، به طورمتوسط ۲۴ درصد از زنان و مادران واقع در مقاطع سنی بالقوه باروری را طی سالهای ۶۸-۱۳۷۲ تحت پوشش برنامه تنظیم خانواده قرار دهد، تا از تولیدیک میلیون مولود ناخواسته در طول این برنامه جلوگیری شود. از این دیدگاه، اولویت با آن قسم از نواحی، مناطق جغرافیایی و قشرهای اجتماعی کشورخواهد بود که از باروری ناخواسته و غالباً در حد بیولوژیک، زیانهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیشتری دیده‌اند. تحقق این هدفها، علاوه بر فعالیتهای واحد اجرایی تنظیم خانواده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، مستلزم کوششهایی از این قرار است:

- بالا بردن سطح سواد و دانش عمومی افراد جامعه و بخصوص افزایش ضریب پوشش تحصیلی دختران لازم‌التعلیم.

- اعتلاء موقعیت زنان از طریق تعمیم آموزش و افزایش زمینه‌های مشارکت زنان در امور اقتصادی - اجتماعی جامعه و خانواده.

- ارتقاء سطح سلامت افراد جامعه و کاهش مرگ و میر مادران و کودکان.

- لغو کلیه مقررات مشوق رشد جمعیت و اتخاذ تدابیر متناسب با سیاست تحدید موالید کشور

جدول ۱-۲- تحول متغیرهای جمعیتی در طول سالهای ۶۷-۱۳۷۲

شاخص	سال ۱۳۶۷	سال ۱۳۷۲
میزان خام موالید (در هزار)	۴۰,۲	۳۵,۵
میزان خام مرگ و میر (در هزار)	۸,۲	۶,۵
میزان رشد طبیعی (درصد)	۳,۲	۲,۹
میزان باروری (نوزاد)	۶,۲۱	۵,۷۳
میزان ناخالص تحدید نسل	۳,۰۳	۲,۷۹

• آینده‌نگری جمعیت

بر مبنای داده‌های سرشماری سال ۱۳۶۵، جمعیت کشور از حدود ۵۲,۷۷۵ میلیون نفر در سال ۱۳۶۷ به ۶۱,۲۸۸ میلیون نفر در سال ۱۳۷۲ خواهد رسید.

درجه شهرنشینی جمعیت کشور از ۵۵,۸۶ درصد در سال ۱۳۶۷ به ۵۹,۶۷ درصد در انتهای برنامه و حجم جمعیت شهرنشین کشور در همین فاصله از ۲۹,۴۷۱ میلیون نفر به ۳۶,۵۶۸ نفر افزایش خواهد یافت. بر این اساس، جمعیت شهرنشینی کشور در سالهای برنامه اول با متوسط میزان رشدی حدود ۴,۴ درصد ازدیاد خواهد یافت. بخشی از این روند فزاینده شهرنشینی معلول مهاجرتها می‌باشد که از تنگناهای اقتصادی جامعه روستایی، خاصه عدم امکان ارتقای متوازن مبانی معیشتی با ازدیاد جمعیت روستایی ناشی خواهد شد.

طبق بررسیها، حجم جمعیت روستانشین کشور در طول این برنامه از ۲۳,۲۸۴ میلیون نفر به ۲۴,۷۲۰ میلیون نفر ارتقاء خواهد یافت و به دلیل تداوم جریان مهاجرفرستی این جامعه و تغییر و تبدیلی که بر اثر افزایش طبیعی جمعیت یا گسترش فضای جغرافیایی شهرها صورت خواهد گرفت و منجر به پیدایش کانونهای جدید شهری یا جذب و محو برخی از آبادیهای روستایی حاشیه‌ای شهرها، خاصه شهرهای بزرگ کشور خواهد شد، میزان رشد سالانه جمعیت روستایی در این برنامه به طور متوسط از ۱,۲ درصد بیشتر نخواهد بود.

۱-۴-۲- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۴)

رویکرد برنامه دوم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور نیز مانند برنامه اول، تحدید موالید و کنترل جمعیت است. افزایش سطح آگاهی‌های عمومی و اطلاع رسانی در راستای مزیت‌های کنترل باروری از مواردی است که در برنامه دوم توسعه مورد تاکید فراوانی قرار گرفته است. مشروح بخش مرتبط با سیاست‌های جمعیتی برنامه دوم توسعه به شرح زیر می‌باشد:

جمعیت

- افزایش سطح آگاهی‌های عمومی افراد جامعه در زمینه مسائل مربوط به جمعیت از طریق:

- الف- تاکید بر آموزش آگاهی بانوان در مقاطع سنی بالقوه باروری، در زمینه مزیت‌های کنترل باروری.
- ب- گسترش سطح آگاهی عمومی افراد جامعه در زمینه زیان‌ها و مشکلات ناشی از رشد بی‌رویه جمعیت از طریق رسانه‌های عمومی به ویژه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- ج- آموزش مسائل جمعیت در قالب مواد درسی در سطوح متوسطه و دانشگاهی.
- د- تأمین منابع مالی، تجهیزاتی و نیروی انسانی لازم برای اعمال سیاست جمعیتی مناسب با توجه به نقش تعیین‌کننده عامل رشد جمعیت در توسعه کلی کشور، به نحوی که وصول به هدف رشد جمعیت در برنامه تحقق یابد.

● تنظیم خانواده و رشد جمعیت:

- تأمین و تعمیم گسترده وسایل پیشگیری از بارداری در سطح مناطق جغرافیایی کشور به ویژه روستاها و مناطق محروم.
- کسب دانش و انجام مطالعات جهت استفاده و توسعه روشها و تکنولوژی‌های جدید در امر پیشگیری از بارداری.
- اختصاص بخشی از فعالیت بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها و مراکز بهداشتی در سطح کشور به منظور ارائه مستمر خدمات پیشگیری از بارداری.
- لغو کلیه قوانین و مقررات و امتیازهای اقتصادی-اجتماعی، مشوق خانوارهای پرجمعیت.
- پژوهش در مورد مصادیق سیاست‌های فوق از طریق:

الف- انجام پژوهش‌های علمی جهت کسب اطلاع از میزان آگاهی، نگرش، عملکرد و مشکلات خانواده‌ها در زمینه تنظیم خانواده.

ب- مطالعه تغییرات میزان رشد جمعیت بر پایه اطلاعات جاری و مطالعات نمونه‌ای.

ج- انجام تحقیقات کاربردی جهت یافتن راه‌ها و تکنولوژی مناسب برای افزایش آگاهی، نگرش و عملکرد خانواده‌ها و رفع مشکلات آنها برای دسترسی به وسایل پیشگیری از حاملگی.

د- انجام طرح جاری جمعیت و نیروی کار به منظور اطلاع از چگونگی تحولات جمعیت، بازار کار، نیروی فعال و نیروی شاغل کشور در مقاطع ۱۳۷۴-۱۳۷۶.

ه- انجام طرح نمونه‌گیری از وضعیت اقتصاد و اشتغال خانوار به صورت سالانه."

۱-۴-۲-۳- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹)

رویکردهای برنامه‌های اول و دوم توسعه در راستای تحدید موالید و کنترل جمعیت بود. اجرای این برنامه‌ها در کنار مشکلات اقتصادی مردم موجب گردید که این بخش از برنامه تحقق کامل و حتی خیلی تحقق خیلی بیش از مقدار مورد انتظار را داشته باشد و آهنگ رشد جمعیت به شدت کاهش یابد. از همین روی در برنامه سوم توسعه در خصوص جمعیت و سیاستهای مرتبط با آن سکوت کامل اختیار شده و حتی تک جمله‌ای در مورد جمعیت در برنامه سوم توسعه به چشم نمی‌خورد.

۱-۴-۲-۴- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴)

آشنایی مردم با مزایای برخورداری از عائله کمتر از طریق مشاهده و مقایسه وضعیت رفاهی خانوارهای کم‌فرزند با خانوارهای فرزند در کنار تداوم وضعیت نامطلوب معیشتی مردم و کاهش میزان ازدواج می‌گردید باعث شد تا علی‌رغم سکوت برنامه سوم در خصوص تحدید موالید، زاد و ولد در کشور کاهش یافته و باز هم در برنامه چهارم اثری از برنامه‌ریزی در خصوص جمعیت به چشم نخورد. تنها نکته قابل ذکر برنامه چهارم در خصوص جمعیت به شرح زیر می‌باشد:

"ایمن‌سازی ساختار و پراکندگی جمعیت (به ویژه در مرزهای کشور)، در پرتو مؤلفه‌ها و ملاحظات امنیتی به منظور پرهیز از عدم تعادل جمعیت."

این جمله کلی و مبهم تفسیرهای متفاوتی می‌تواند داشته باشد و شاید از همین روی در اجرای برنامه چهارم توفیقی در مدیریت ساختار جمعیت نشده است.

۱-۴-۲-۵- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه پنجم توسعه (۹۴-۱۳۹۰)

در برنامه پنجم توسعه نیز همانند برنامه چهارم برنامه‌ریزان، برنامه و هدف‌گذاری خاصی را مد نظر نداشته‌اند و در خصوص جمعیت تقریباً سکوت اختیار نموده‌اند. تنها جمله برنامه پنجم در خصوص مدیریت جمعیت جمله‌ی زیر است:

" تدوین سیاستهای تشویقی در جهت مهاجرت معکوس « از شهر به روستا » و تثبیت نسبی جمعیت روستایی تا آخر سال اول برنامه "

همان‌طوری که مشاهده می‌شود تنها دغدغه برنامه پنجم تثبیت جمعیت روستایی و مشکل مهاجرت روستاییان به شهر بوده و در مورد ساختار سنی و ترکیب خانوارها هیچ هدف و راهبردی را مد نظر نداشته است.

۱-۴-۲-۶- سیاستها و دیدگاه‌های جمعیتی در برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

برنامه‌های تعدیل (تحدید) جمعیتی آغاز شده از برنامه‌های اول و دوم اگر چه در تدوین برنامه‌های بعدی کنار گذاشته شدند، لیکن در حافظه مردم کنار گذاشته نشد و مردم (حتی متدینین جامعه) به شدت از ایده فرزندآوری کمتر حمایت و تبعیت کردند. از سوی دیگر با توجه به وضعیت نابسامان اشتغال در کشور و فشارهای اقتصادی ناشی از بیکاری جوانان نرخ ازدواج کاهش و این موضوع نیز در کنار کاهش فرزندان مزدوجین موجب کاهش چشمگیر نرخ رشد جمعیت کشور گردید. انتشار نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ توسط مرکز آمار ایران و معلوم شدن نرخ رشد جمعیت موجب گردید تا برخی از جمعیت شناسان و جامعه‌شناسها در خصوص مخاطرات کاهش نرخ رشد جمعیت زن هشدار را به صدا درآورند و بتوانند روی تفکر مدیران ارشد کشور و برنامه‌ریزان تاثیر گذاشته و آنها را متقاعد به چرخش سیاست‌های جمعیتی کشور نمایند. این چرخش سیاست در تدوین برنامه ششم توسعه کاملاً مشهود و واضح است. خوشبختانه در این برنامه برای مدیریت جمعیت، علت اصلی کاهش رشد جمعیت کشور یعنی کاهش ازدواج

و بالا رفتن سن ازدواج نیز مورد نظر قرار گرفته و دولت برای مدیریت جمعیت در ماده ۱۰۲ قانون مذکور مکلف به مدیریت به منظور افزایش میزان ازدواج و کاهش سن ازدواج شده است. متن کامل ماده ۱۰۲ قانون برنامه ششم توسعه کشور به شرح زیر می‌باشد:

"ماده ۱۰۲ - قانون برنامه ششم: دولت موظف است براساس سیاست‌های کلی جمعیت و خانواده و سند جمعیت مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی با همکاری نهادهای ذی‌ربط به منظور تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن با رعایت شاخصهای الگو و سبک زندگی اسلامی- ایرانی با ایجاد سازوکارها و تأمین اعتبارات لازم در قالب بودجه سنواتی اقدامات ذیل را به‌عمل آورد:

الف- زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج به میزان ده درصد (۱۰٪) نسبت به سال پایه درطول اجرای قانون برنامه

ب- حمایت، پشتیبانی و ارتقای معیشت و اقتصاد خانواده از طریق توسعه مشاغل خانگی، بنگاههای زود بازده اقتصادی و تعاونی‌های تولیدی روستایی و خانواده محور و افزایش نرخ رشد مستمر فعالیت‌ها نسبت به سال پایه اجرای قانون برنامه

پ- مقابله فعال و هوشمند با جنگ نرم در عرصه خانواده و منع نشر برنامه‌های مخل ارزشها و برنامه‌سازی، آموزش، پژوهش و تبلیغ توسط کلیه دستگاههای ذی‌ربط در جهت تحکیم خانواده

ت- زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن در سن باروری درطول اجرای قانون برنامه

ث- پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان، فرزندآوری و تربیت فرزند صالح، ارزش‌دانستن ازدواج و فرزندآوری از طریق تمهید و سازوکارهای قانونی و اعطای تسهیلات و امکانات

ج- آموزش و مشاوره مستمر و مسئولانه نوجوانان و جوانان با اولویت خانواده‌ها قبل، حین و دست‌کم پنج‌سال پس از ازدواج توسط همه دستگاههای ذی‌ربط، به ویژه وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی، مؤسسات آموزشی عمومی و آموزش عالی دولتی و غیردولتی، سازمان نظام روانشناسی و مشاوره و سایر نهادهای ذی‌ربط با برخورداری خدمات مشاوره و روانشناسی از تسهیلات و مزایای بیمه‌های پایه و تکمیلی

- چ- ارائه تسهیلات و امکانات ساخت و اجاره مسکن با اولویت زوجهای دارای فرزند در قالب بودجه سنواتی
- ح- تمهیدات لازم از قبیل ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری در قالب بودجه سنواتی
- خ- تمهیدات لازم جهت بهره‌مندی از قضات و وکلای مجرب با اولویت وکلای متأهل، با ارائه آموزش‌های لازم در جهت تشویق صلح و سازش زوجها در پرونده‌های دعاوی خانواده و ایجاد مشوقهای لازم نسبت به پرونده‌های مختومه
- د- حمایت و توسعه بیمه سلامت در بیمه پایه و تکمیلی برای مادران در کلیه مراحل دوران بارداری تا پایان دوران شیرخوارگی
- ذ- ستاد ملی زن و خانواده مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در چهارچوب قانون، با تشکیل جلسات مستمر، عهده‌دار هدایت، ایجاد هماهنگی بین بخشی، نظارت کلان بر برنامه‌ها، اقدامات و ارزیابی عملکرد مربوط به وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی ذی‌ربط و نهادهای عمومی و تشکلهای مردمی و نیز بسیج ملی برای جلب مشارکت فراگیر در تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و رصد و پایش تحولات خانواده و جمعیت خواهد بود و گزارش آن باید هر شش‌ماه یک‌بار به مجلس شورای اسلامی ارائه شود."

فصل دوم

تحلیل وضعیت

استان چهارمحال و بختیاری

۲-۱- مقدمه

مهمترین کاربرد یک پژوهش، تعیین مسیر برای حرکت‌های آینده است. بدیهی است برای تعیین مسیر مناسب در آینده شناسایی وضعیت موجود است. بدون شناسایی وضعیت موجود نمی‌توان مشخص نمود که آیا مسیری که در حال طی شدن است مسیر درستی است و یا مستلزم تصحیح و تغییرمسیر است. در این فصل ضمن بررسی وضعیت موجود استان، با فرض ادامه مسیر و روند کنونی، وضعیت جمعیتی برای سال‌های آتی پیش‌بینی خواهد شد.

۲-۲- تحلیل موقعیت، وضعیت و شکل‌گیری استان

قسمتی از خاک کشور که اکنون به عنوان استان چهارمحال و بختیاری شناخته می‌شود تا سال ۱۳۳۲ هجری شمسی به عنوان شهرستان شهرکرد در زمره شهرستان‌های استان اصفهان محسوب می‌شد. در سال ۱۳۳۲، فرمانداری شهرستان شهرکرد به عنوان فرمانداری مستقل بختیاری در تقسیمات کشور قلمداد گردید و در سال ۱۳۳۷ به فرمانداری کل "بختیاری و چهارمحال" ارتقاء یافت و در ضمن فرمانداری بروجن نیز تشکیل گردید. این وضعیت تا سال ۱۳۵۲ ادامه داشت تا اینکه در این سال با تصویب هیات وزیران، استان چهارمحال و بختیاری تشکیل و تشکیلات استانداری در شهرکرد (مرکز استان) مستقر گردید. استان چهارمحال و بختیاری از زمان تشکیل مانند سایر استان‌های کشور از نظر تقسیمات درون استانی دستخوش تحولات فراوانی شده است ولی از نظر کلی، مرزهای استانی از بدو تاسیس تاکنون دچار تغییرات محسوسی نبوده و تغییرات جزئی مرزهای استانی در طی سالیان گذشته در حد ناچیز و قابل چشم‌پوشی می‌باشد. استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۵۵ مشتمل بر دو شهرستان (بروجن و شهرکرد)، ۸ بخش، ۲۳ دهستان و ۸ شهر بوده است. تقسیمات سیاسی استان سال‌های پس از تشکیل به ویژه سال‌های پس از انقلاب شکوهمند اسلامی تغییرات تدریجی داشته و در حال حاضر استان متشکل از ۹ شهرستان (بروجن، شهرکرد، فارس، لردگان، اردل، کوهرنگ، کیار، بن و سامان) ۲۵ بخش، ۵۰ دهستان و ۴۱ شهر می‌باشد.

استان چهارمحال و بختیاری در زمان نگارش این گزارش یکی از ۳۱ استان کشور جمهوری اسلامی ایران است که با مساحتی در حدود ۱۶۴۰۳ کیلومتر مربع در ناحیه غربی ایران بین ۳۱ درجه و ۹ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۲۸ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی از نصف

النهار گرینویچ واقع شده است. استان‌های اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و لرستان همسایگان این استان محسوب شده و این استان را احاطه کرده‌اند. از نظر تردد و ارتباط بیشترین تردد و ارتباط مردم با استان اصفهان بوده و پس از آن مردم استان بیشترین مرآوده را با استان خوزستان دارند.

استان چهارمحال و بختیاری از نظر وسعت در حدود ۱٪ از مساحت کشور را اشغال کرده ولی تقریباً ۱/۲٪ جمعیت کشور (۹۴۷۷۶۳ نفر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵) در این استان زندگی می‌کنند. تولید ناخالص داخلی استان در حدود ۰/۷٪ از تولید ناخالص داخلی کشور است که با توجه به سهم جمعیتی ۱/۲٪، می‌توان گفت از نظر اقتصادی استان چهارمحال و بختیاری در بین ۳۱ استان کشور در وضعیت ضعیفی به سر می‌برد. نرخ بالای بیکاری در استان (نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۶ برابر ۲۰/۸٪ بوده و از منظر این شاخص حائز رتبه دوم استانهای کشور است) نیز خود مؤید وضع نامساعد اقتصادی مردم این استان است.

از نظر منابع آبی، استان مشتمل بر حوضه‌های آبی زاینده‌رود، دز و کارون است که بیشترین سطح را حوضه کارون دربر گرفته است. بر اساس آخرین اطلاعات ۱۰ درصد از منابع آب سطحی کشور در این استان جریان دارند. مهمترین آبهای سطحی استان رودخانه‌های زاینده‌رود، جهان‌بین، بهشت‌آباد، آب کوه‌رنگ، ونک، بازفت، پنج‌خرسان (از زیرشاخه‌های کارون) از شهرت کافی در منظر اهل فن برخوردار هستند.

در حالی که مهمترین پتانسیل و دارایی این استان را می‌توان آب دانست، سیاستهای کلان در کشور همواره در راستای محدودسازی بهره‌مندی مردم استان از این نعمت خداداد بوده و شاید یکی از مهمترین دلایل پایین بودن سهم تولید ناخالص داخلی این استان، محرومیت تصنعی آنان از این نعمت خداداد و پتانسیل تولید ناشی از آن باشد.

۲-۳- میزان، توزیع و تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ تعداد ۹۴۷۷۶۳ نفر از جمعیت کشور را در خود جای داده است که این تعداد از جمعیت در قالب ۲۷۰۲۹۷ خانوار به زیست مشغول بوده‌اند. با توجه به تعداد جمعیت و تعداد خانوار به سادگی می‌توان دید که متوسط تعداد نفرات هر

خانوار استان در سال ۱۳۹۵ برابر ۳/۵۱ نفر بوده است که در مقایسه با بعد خانوار سال ۱۳۶۵ (عدد ۵/۵۲)، متوسط جمعیت هر خانوار در طی یک دوره ۳۰ ساله کاهش ۲/۱ نفری را نشان می‌دهد.

از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۹۵ جمعیت استان همواره از یک روند افزایشی برخوردار بوده و در طی سالهای این دو سرشماری جمعیت استان بیش از ۴ برابر شده است.

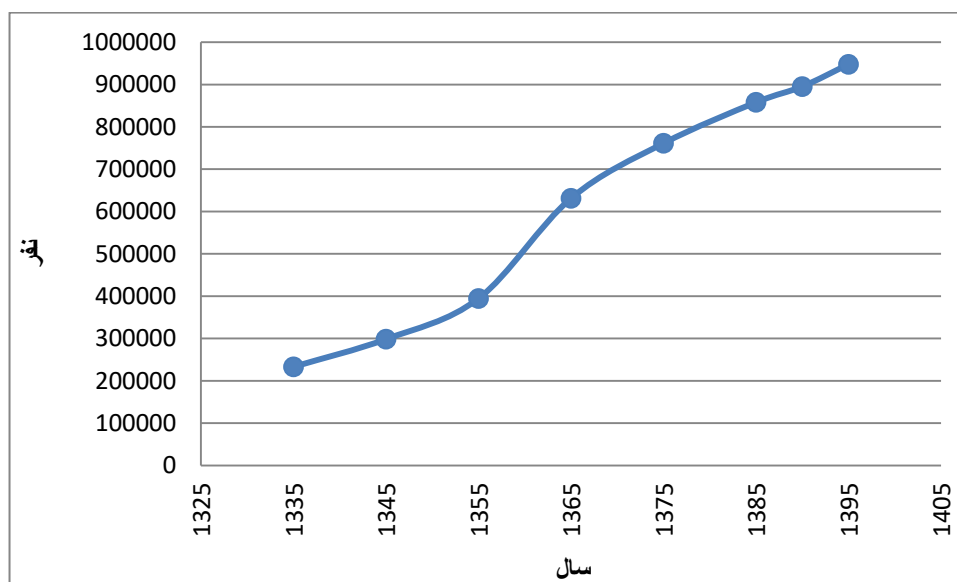
نکته حائز اهمیت در رشد جمعیت این است که رشد جمعیت در ادوار مختلف یکسان نبوده و رشد جمعیت با تاثیرپذیری از شرایط اقتصادی و سیاستهای جمعیتی، تغییرات قابل توجهی را تجربه کرده است.

جدول ۱-۲ و نمودار ۱-۲ تغییرات کل جمعیت استان طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ را در معرض نمایش گذاشته‌اند.

جدول ۱-۲- مقایسه تغییرات کل جمعیت و نرخ رشد جمعیت استان و کشور طی سالهای ۹۵-۱۳۳۵

شرح	استان چهارمحال و بختیاری		کشور		سهم جمعیت استان از کشور
	جمعیت (نفر)	متوسط نرخ رشد سالانه (درصد)	جمعیت (نفر)	متوسط نرخ رشد سالانه (درصد)	
آبان ۱۳۳۵.....	۲۳۳۰۲۳	---	۱۸۹۵۴۷۰۴	---	۱/۲۳
آبان ۱۳۴۵.....	۲۹۸۴۴۸	۲/۵۱	۲۵۷۸۸۷۲۲	۳/۱۳	۱/۱۶
آبان ۱۳۵۵.....	۳۹۴۳۵۷	۲/۸۳	۳۳۷۰۸۷۴۴	۲/۷۱	۱/۱۷
آبان ۱۳۶۵.....	۶۳۱۱۷۹	۴/۸۲	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳/۹۱	۱/۲۸
آبان ۱۳۷۵.....	۷۶۱۱۶۸	۱/۸۹	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱/۹۶	۱/۲۷
آبان ۱۳۸۵.....	۸۵۷۹۱۰	۱/۲۰	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱/۶۲	۱/۲۳
آبان ۱۳۹۰.....	۸۹۵۲۶۳	۰/۸۶	۷۵۱۴۹۶۶۹	۱/۲۹	۱/۱۹
آبان ۱۳۹۵.....	۹۴۷۷۶۳	۱/۱۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۱/۲۴	۱/۱۹

نمودار ۱-۲- روند تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۵-۱۳۳۵

همان‌طوری که اطلاعات جدول شماره ۱-۲ نشان می‌دهد جمعیت استان و کشور در سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ رشدی نزدیک به ۳ درصد را تجربه کرده است. بخشی از این رشد جمعیت مرهون پیشرفت علم پزشکی در سطح دنیا و کاهش مرگ و میرهای ناشی از امراض مختلف بوده است. در دهه آخر حاکمیت نظام ستم‌شاهی، برنامه‌ریزان با مشاهده این نرخ رشد، برنامه‌های کنترل جمعیت را در دستور کار قرار داده و در نتیجه برای کنترل جمعیت تلاش‌هایی صورت گرفت. در آن زمان با توجه به بافت فرهنگی کشور و عدم حضور موثر نیروهای بهداشت و درمان در بافت روستایی، این سیاستها توفیق چندانی نداشت ولی در آخرین سالهای حکومت پهلوی این برنامه‌ها اندک‌اندک تاثیر خود را در کنترل موالید نمایان می‌کرد. کاهش نرخ رشد جمعیت کشور از ۳/۱۳ درصد به ۲/۷۱ درصد در دهه ۵۵-۱۳۴۵ شاهدهی بر توفیق اندک برنامه‌های مذکور است. البته با توجه به بافت روستایی استان چهارمحال و بختیاری در آن روزگار، متوسط نرخ رشد جمعیت استان در دهه ۵۵-۱۳۴۵ افزایش داشته و از ۲/۵۱٪ به ۲/۸۳٪ ارتقاء یافته است. در سال ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و برجیده شدن نظام ستم‌شاهی، تقریباً تمامی برنامه‌های تهیه شده در زمان شاهنشاهی به کناری گذاشته شد و اداره کشور با شور و شغف ناشی از انقلاب و تفکرات برگرفته از آن اداره گردید. در این زمان نه تنها برنامه‌های کنترل جمعیت به طور کل تعطیل گردید، بلکه بدون تدوین

قانونی مکتوب و مصوب، سیاست افزایش موالید و رشد جمعیت نیز ترویج گردید. شروع جنگ تحمیلی در سال ۱۳۵۸ نیز مزید بر علت گشته و تفکر ازدیاد موالید بر کشور حاکم شد. سرشماری ۱۳۶۵ نتایج تحولات جمعیتی این برهه از زمان را به صورت واضح به نمایش گذاشت. متوسط نرخ رشد جمعیت ۳/۹۱٪ برای کل کشور و ۴/۹۲٪ برای استان چهارمحال و بختیاری حاکی از انفجار جمعیتی در دهه ۶۵-۱۳۵۵ بود. افزایش موالید و کاهش نرخ مرگ و میر ناشی از بیماری‌ها موجب گردید تا تقریباً نیمی از جمعیت استان در سال ۱۳۶۵ در سن کمتر از ۱۵ سال واقع باشند. مشکلات ناشی از افزایش میزان جمعیت و ساختار سنی حاصل از آن، از دید کارشناسان و مدیریت وقت کشور بسیار نگران کننده بود. ادامه روند رشد جمعیت با سرعت مشاهده شده به هیچ وجه با رشد امکانات و منابع سازگاری نداشت. از همین روی، در برنامه اول توسعه که برای سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ تدوین شده بود تأکید بسیار زیادی بر تحدید موالید (با هدف کنترل و مدیریت رشد جمعیت) گردید. اجرای این برنامه در بحث کنترل جمعیت با موفقیت چشمگیری همراه بود. هدف‌گذاری برنامه رسیدن به متوسط رشد سالانه جمعیتی ۲/۹٪ درصدی را نشانه گرفته بود ولی ولی در عمل متوسط رشد جمعیت کشور و استان در دهه ۷۵-۱۳۶۵ به کمتر از ۲٪ رسید.

برنامه دوم توسعه نیز قبل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن و انتشار نتایج جمعیتی تدوین گردید. از همین روی همان تفکر حاکم بر برنامه اول، در برنامه دوم نیز حاکم بود. برنامه تحدید موالید و کنترل جمعیت در برنامه دوم نیز از اولویتهای مسئولین کشوری محسوب می‌شد. برنامه سوم توسعه که برای بازه زمانی ۸۳-۱۳۷۹ و برنامه چهارم که برای ۸۹-۱۳۸۴ آماده می‌گردید، بر اساس اطلاعات نتایج سرشماری ۱۳۷۵ تدوین شد و چون نتایج سرشماری ۱۳۷۵ حاکی از توفیق برنامه‌ها در تحدید و کنترل موالید بود، برنامه‌های سوم، چهارم و حتی برنامه پنجم توسعه کشور در بخش جمعیت توصیه خاصی را در برنداشتند. علی‌رغم سکوت برنامه‌های سوم تا پنجم توسعه در بخش جمعیت، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نشان داد که روند کاهشی رشد جمعیت در سالهای بعد نیز ادامه داشته است. میزان کم رشد جمعیت بین دو سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به حدی از نظر برخی از کارشناسان نگران کننده بود که نگرانی خود را به انحاء مختلف ابراز کرده و حتی این نگرانی را به سمع و نظر مقام معظم رهبری

رساندند. مقام معظم رهبری پس از استماع گزارش‌های مختلف در این خصوص اظهار نظرهایی را داشته‌اند. پارگراف زیر فرازی از فرمایشات معظم له (در سوم مرداد ماه ۱۳۹۱) می‌باشد.

"...از لحاظ نیروی انسانی، ما هفتاد و پنج میلیون نفر جمعیت داریم؛ این جمعیت عامل خیلی مهمی است. من این را همین جا عرض بکنم؛ جمعیت جوان و بانشاط و تحصیلکرده و باسواد کشور، امروز یکی از عامل‌های مهم پیشرفت کشور است. در همین آمارهایی که داده می‌شود، نقش جوان‌های تحصیلکرده و آگاه و پرنشاط و پرنیرو را می‌بینید. ما باید در سیاست تحدید نسل تجدید نظر کنیم. سیاست تحدید نسل در یک برهه‌ای از زمان درست بود، یک اهدافی هم برایش معین کردند. آنطوری که افراد متخصص و عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۷۱ به همان مقاصدی که از تحدید نسل وجود داشت، رسیدیم. از سال ۷۱ به این طرف، باید سیاست را تغییر می‌دادیم، خطا کردیم، تغییر ندادیم. امروز باید این خطا را جبران کنیم..."

۲-۴- جزئیات و علل تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری

مطالعه میزان مطلق جمعیت در سالهای سرشماری و متوسط نرخ رشد سالیانه، تنها گویای تغییرات جمعیتی است و نمی‌تواند گویای علت و یا علل این تغییرات باشد. آنچه مسلم است، تغییرات جمعیتی ناشی از سه واقعه مهم تولد، مرگ و مهاجرت است. این وقایع، مولفه‌هایی هستند که هم تعداد مطلق و هم ترکیب سنی و جنسی جمعیت را تحت تاثیر قرار داده و آگاهی از نوع تغییرات آنها می‌تواند در مورد برآورد جمعیت در سالهای پیش رو نقش موثری داشته باشد. از بین سه مولفه پیش گفته تولد و مرگ اهمیت به سزایی داشته و تغییرات ایجاد شده در آنها در مدیریت جمعیت بسیار دارای اهمیت است. خوشبختانه در حال حاضر نرخ خام مرگ و میر در سایه افزایش بهداشت، رفاه و امکانات درمانی در سطح کشور و استان به حد مقبولی کاهش یافته است. هنوز هم جامعه انسانی در راستای کنترل و کاهش مرگ و میر دست از تلاش بر نداشته و پیشرفتهای حاصل در علوم بهداشتی و پزشکی در کاهش نرخ این متغیر نقش شایان توجهی دارند. البته با توجه به ماهیت، تغییر در این متغیر با آهنگی بسیار کند و آهسته امکان پذیر است. تغییرات کند و دشواری مداخله در متغیر مرگ و میر به حدی است که نمی‌توان در مدیریت جمعیت، به عنوان یک متغیر

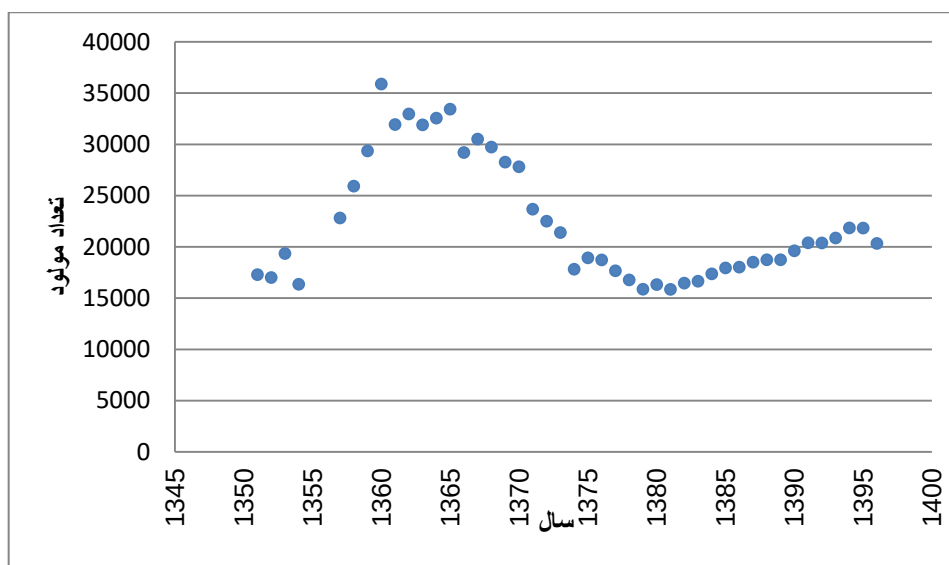
مستقل روی آن حساب نمود. در مقابل، واقعه تولد و میزان موالید متغیری است که از یک سو مداخله برنامه محور برای ایجاد تغییرات در آن امکان پذیر و از سوی دیگر تاثیر آن بر حجم و ترکیب سنی جمعیت بسیار قابل توجه است. بنابراین می توان گفت که با توجه به ناچیز بودن میزان مهاجرت و عدم امکان مداخله سریع و موثر در واقعه فوت، ولادت و میزان موالید مهمترین عاملی است که می توان با مدیریت و هدایت آن، میزان کل و ترکیب جمعیت را مدیریت نمود. برای شناخت بهتر از وضعیت موالید در استان چهارمحال و بختیاری، جدول ۲-۲ آمار متولدین استان طی سالهای ۱۳۵۱ تا ۱۳۹۶ به نمایش گذاشته شده است. در این جدول علاوه بر تعداد مطلق متولدین، میزان خام موالید که نشان دهنده تعداد تولد به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت می باشد نیز قابل مشاهده است.

جدول ۲-۲- تعداد و میزان خام موالید استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۳۵۱ تا ۱۳۹۶

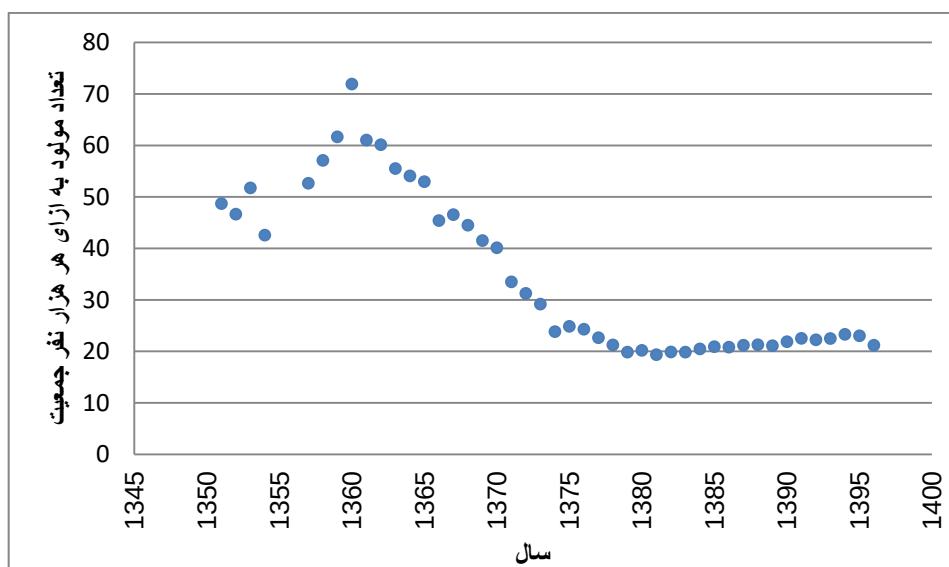
سال	جمعیت	تعداد موالید	میزان خام موالید
۱۳۵۱	۳۵۴۸۱۴	۱۷۲۹۱	۴۸,۷۳
۱۳۵۲	۳۶۴۳۱۱	۱۷۰۰۵	۴۶,۶۸
۱۳۵۳	۳۷۴۰۶۳	۱۹۳۶۰	۵۱,۷۶
۱۳۵۴	۳۸۴۰۷۶	۱۶۳۵۶	۴۲,۵۹
۱۳۵۷	۴۳۳۲۵۳	۲۲۸۱۶	۵۲,۶۶
۱۳۵۸	۴۵۴۱۱۷	۲۵۹۳۱	۵۷,۱۰
۱۳۵۹	۴۷۵۹۸۶	۲۹۳۶۱	۶۱,۶۸
۱۳۶۰	۴۹۸۹۰۸	۳۵۸۸۶	۷۱,۹۳
۱۳۶۱	۵۲۲۹۳۴	۳۱۹۳۲	۶۱,۰۶
۱۳۶۲	۵۴۸۱۱۷	۳۲۹۶۸	۶۰,۱۵
۱۳۶۳	۵۷۴۵۱۳	۳۱۹۰۸	۵۵,۵۴
۱۳۶۴	۶۰۲۱۷۹	۳۲۵۶۸	۵۴,۰۸
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۳۳۴۴۳	۵۲,۹۸
۱۳۶۶	۶۴۳۱۱۰	۲۹۲۱۰	۴۵,۴۲
۱۳۶۷	۶۵۵۲۶۷	۳۰۵۲۲	۴۶,۵۸
۱۳۶۸	۶۶۷۶۵۳	۲۹۷۳۳	۴۴,۵۳
۱۳۶۹	۶۸۰۲۷۴	۲۸۲۶۷	۴۱,۵۵
۱۳۷۰	۶۹۳۱۳۳	۲۷۸۲۱	۴۰,۱۴
۱۳۷۱	۷۰۶۲۳۶	۲۳۶۷۹	۳۳,۵۳
۱۳۷۲	۷۱۹۵۸۶	۲۲۵۰۶	۳۱,۲۸
۱۳۷۳	۷۳۳۱۸۸	۲۱۴۰۴	۲۹,۱۹
۱۳۷۴	۷۴۷۰۴۷	۱۷۸۲۳	۲۳,۸۶

سال	جمعیت	تعداد موالید	میزان خام موالید
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۸	۱۸۹۳۵	۲۴,۸۸
۱۳۷۶	۷۷۰۳۲۹	۱۸۷۳۰	۲۴,۳۱
۱۳۷۷	۷۷۹۶۰۱	۱۷۶۷۳	۲۲,۶۷
۱۳۷۸	۷۸۸۹۸۴	۱۶۷۷۵	۲۱,۲۶
۱۳۷۹	۷۹۸۴۸۱	۱۵۸۷۱	۱۹,۸۸
۱۳۸۰	۸۰۸۰۹۱	۱۶۳۳۰	۲۰,۲۱
۱۳۸۱	۸۱۷۸۱۷	۱۵۸۶۰	۱۹,۳۹
۱۳۸۲	۸۲۷۶۶۱	۱۶۴۷۰	۱۹,۹۰
۱۳۸۳	۸۳۷۶۲۲	۱۶۶۶۰	۱۹,۸۹
۱۳۸۴	۸۴۷۷۰۴	۱۷۳۷۱	۲۰,۴۹
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۱۷۹۵۲	۲۰,۹۳
۱۳۸۶	۸۶۵۲۵۴	۱۸۰۲۶	۲۰,۸۳
۱۳۸۷	۸۷۲۶۶۰	۱۸۵۱۳	۲۱,۲۱
۱۳۸۸	۸۸۰۱۳۰	۱۸۷۵۲	۲۱,۳۱
۱۳۸۹	۸۸۷۶۶۴	۱۸۷۵۲	۲۱,۱۳
۱۳۹۰	۸۹۵۲۶۳	۱۹۶۱۴	۲۱,۹۱
۱۳۹۱	۹۰۵۵۲۵	۲۰۴۰۷	۲۲,۵۴
۱۳۹۲	۹۱۵۹۰۵	۲۰۳۹۲	۲۲,۲۶
۱۳۹۳	۹۲۶۴۰۴	۲۰۸۷۴	۲۲,۵۳
۱۳۹۴	۹۳۷۰۲۴	۲۱۸۴۶	۲۳,۳۱
۱۳۹۵	۹۴۷۷۶۳	۲۱۸۳۳	۲۳,۰۴
۱۳۹۶	۹۵۸۶۲۷	۲۰۳۴۱	۲۱,۲۲

نمودار ۲-۲- روند تغییرات تعداد موالید استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱

نمودار ۳-۲- روند تغییرات میزان خام موالید استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۱

بر اساس اطلاعات جدول ۲-۲ و نمودارهای برگرفته از آن:

- در سالهای قبل از ۱۳۵۷ میزان خام موالید در استان نسبتاً بالا بوده و با تجربه نوسانهای جزئی، تقریباً روند ثابتی داشته است.

- پس از سال ۱۳۵۷ این شاخص با شیبی تند، رو به افزایش گذاشته و در سال ۱۳۶۰ به اوج خود رسیده است.
 - پس از سال ۱۳۶۰ این شاخص روند نزولی به خود گرفته و تا سال ۱۳۷۹ روندی نزولی را طی نموده است.
 - از سال ۱۳۷۹ به بعد به میزان پایدار (تقریباً ۲۱ نوزاد به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت) رسیده و روند ثابتی را طی نموده است.
- تعداد مولید، متغیری است که با دو متغیر میانگین تعداد فرزندان در هر خانواده و تعداد ازدواج (یعنی تعداد خانواده جدید تشکیل شده در جامعه) همبستگی مستقیم دارد. به عبارت دیگر افزایش هر یک از این دو متغیر پیش گفته، موجب افزایش تعداد مولید خواهد شد. برای بررسی وضعیت و روند متوسط تعداد فرزندان در هر خانواده، جدول‌های ۲-۳ تا ۲-۵ منعکس کننده اطلاعات سودمندی هستند.

جدول ۲-۳- مقایسه متوسط تعداد فرزند زنده به دنیا آمده از زنان حداقل یک بار ازدواج کرده استان

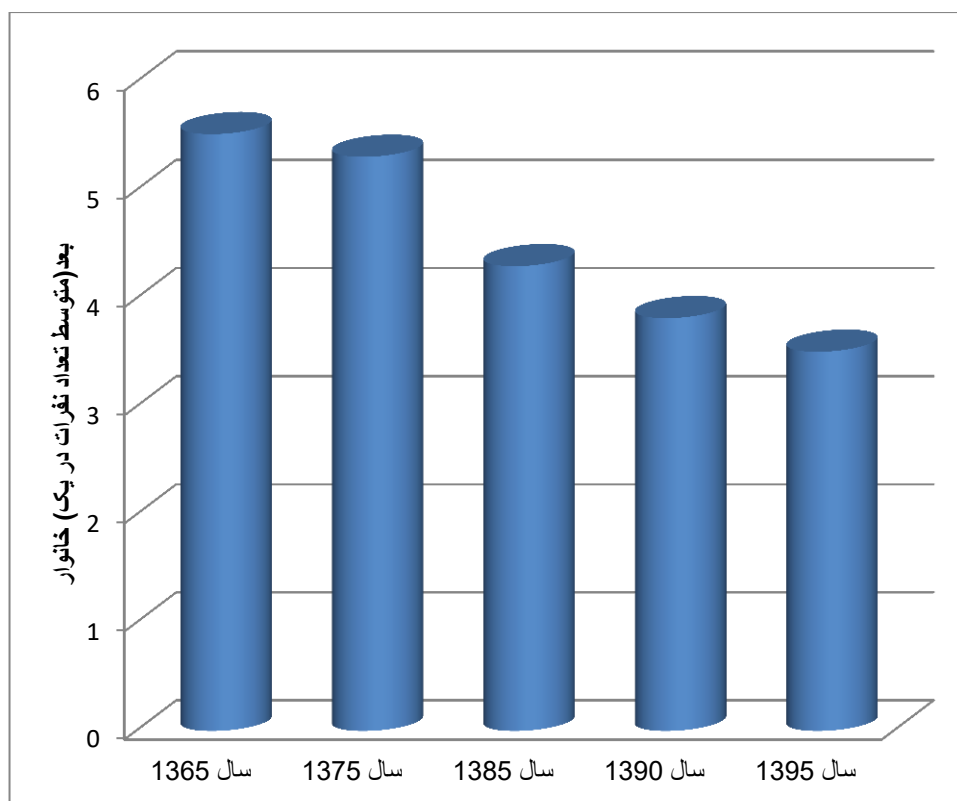
چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

سن	سال ۱۳۸۵			سال ۱۳۹۵		
	زنان حداقل یک بار ازدواج کرده	تعداد کل فرزندان زنده به دنیا آورده	متوسط تعداد فرزند زنده به دنیا آمده توسط یک زن	زنان حداقل یک بار ازدواج کرده	تعداد کل فرزندان زنده به دنیا آورده	متوسط تعداد فرزند زنده به دنیا آمده توسط یک زن
کل	۲۱۴۰۵۷	۷۸۵۶۱۶	۳٫۶۷	۲۷۴۰۵۰	۸۶۵۳۹۲	۳٫۱۶
۱۰-۱۴ ساله	۶۷۶	۱۱۲۶	۱٫۶۷	۲۰۵	۹۰	۰٫۴۴
۱۵-۱۹ ساله	۷۴۸۷	۲۸۵۱	۰٫۳۸	۵۴۱۴	۱۷۵۴	۰٫۳۲
۲۰-۲۴ ساله	۲۶۷۷۶	۲۰۹۶۹	۰٫۷۸	۲۰۹۶۵	۱۶۰۵۶	۰٫۷۷
۲۵-۲۹ ساله	۳۱۶۳۴	۴۶۵۷۲	۱٫۴۷	۳۷۳۱۰	۴۷۲۹۱	۱٫۲۷
۳۰-۳۴ ساله	۲۹۲۰۱	۷۰۶۶۴	۲٫۴۲	۴۱۸۶۳	۷۶۷۲۱	۱٫۸۳
۳۵-۳۹ ساله	۲۵۷۳۷	۸۸۹۲۱	۳٫۴۵	۳۴۵۸۶	۸۲۵۱۱	۲٫۳۹
۴۰-۴۴ ساله	۲۱۴۳۳	۹۴۸۲۳	۴٫۴۲	۲۹۵۲۳	۸۶۳۰۹	۲٫۹۲
۴۵-۴۹ ساله	۱۷۹۰۹	۹۷۲۰۰	۵٫۴۳	۲۵۰۲۸	۸۸۸۵۷	۳٫۵۵
۵۰-۵۴ ساله	۱۴۸۸۸	۹۶۷۵۷	۶٫۵۰	۲۰۳۹۸	۸۹۵۰۴	۴٫۳۹
۵۵-۵۹ ساله	۱۱۳۳۹	۷۹۸۴۹	۷٫۰۴	۱۷۰۸۰	۹۳۰۵۴	۵٫۴۵
۶۰-۶۴ ساله	۷۳۸۸	۵۲۰۷۷	۷٫۰۵	۱۴۰۰۰	۸۹۵۰۶	۶٫۳۹
۶۵ ساله و بیشتر	۱۹۵۸۹	۱۳۳۸۰۷	۶٫۸۳	۲۷۶۷۸	۱۹۳۷۳۹	۷٫۰۰

جدول ۲-۴- مقایسه بعد (متوسط تعداد جمعیت) خانوار استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۱۳۴۵ الی ۱۳۹۵

سال	جمعیت (نفر)	خانوار	بعد خانوار
۱۳۴۵	۲۹۱۴۴۱	۵۱۲۸۷	۵,۱۲
۱۳۵۵	۳۹۴۳۵۷	۷۴۱۴۴	۵,۳۲
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۱۱۴۳۰۲	۵,۵۲
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۱	۱۴۳۲۶۰	۵,۳۱
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۱۹۹۵۷۶	۴,۳
۱۳۹۰	۸۹۵۲۶۳	۲۳۴۶۱۲	۳,۸۲
۱۳۹۵	۹۴۷۷۶۳	۲۷۰۲۹۷	۳,۵۱

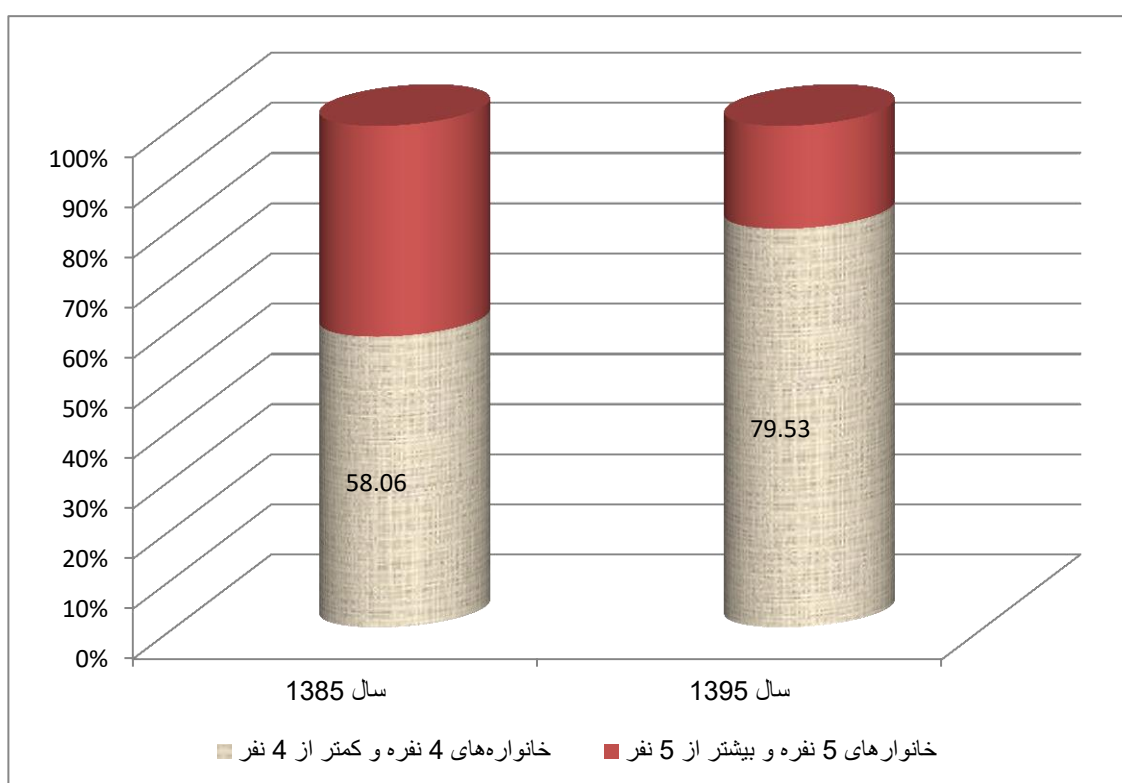
نمودار ۲-۴- مقایسه بعد خانوار استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۹۵-۱۳۶۵

جدول ۲-۵- مقایسه توزیع خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ برحسب جمعیت خانوار

تعداد افراد در خانوار	سال ۱۳۸۵			سال ۱۳۹۵		
	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
۱ نفر	۷۷۳۱	۳,۹۹	۳,۹۹	۱۷۸۷۴	۶,۶۲	۶,۶۲
۲ نفر	۲۴۷۶۹	۱۲,۸۰	۱۶,۷۹	۵۰۵۱۶	۱۸,۷۰	۲۵,۳۲
۳ نفر	۳۷۹۹۵	۱۹,۶۳	۳۶,۴۲	۷۰۳۲۹	۲۶,۰۴	۵۱,۳۵
۴ نفر	۴۱۸۷۷	۲۱,۶۴	۵۸,۰۶	۷۶۱۱۰	۲۸,۱۸	۷۹,۵۳
۵ نفر	۳۲۷۷۴	۱۶,۹۳	۷۴,۹۹	۳۷۵۵۹	۱۳,۹۰	۹۳,۴۳
۶ نفر	۲۲۷۷۲	۱۱,۷۶	۸۶,۷۵	۱۲۳۷۷	۴,۵۸	۹۸,۰۱
۷ نفر	۱۳۰۳۷	۶,۷۴	۹۳,۴۹	۳۷۱۹	۱,۳۸	۹۹,۳۹
۸ نفر	۶۸۱۳	۳,۵۲	۹۷,۰۱	۱۱۴۶	۰,۴۲	۹۹,۸۱
۹ نفر	۳۱۵۰	۱,۶۳	۹۸,۶۴	۳۵۸	۰,۱۳	۹۹,۹۵
۱۰ نفر و بیشتر	۲۶۴۰	۱,۳۶	۱۰۰,۰۰	۱۴۴	۰,۰۵	۱۰۰,۰۰
جمع کل	۱۹۳۵۵۸	۱۰۰		۲۷۰۱۳۲	۱۰۰	

نمودار ۲-۵- مقایسه سهم خانوارهای ۴ و کمتر از ۴ نفره استان چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

- اطلاعات جدول شماره ۲-۳ نشان‌دهنده این است که متوسط تعداد کل فرزند متولد شده از یک زن در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۸۵ کاهش قابل توجهی داشته است.
- جدول ۲-۴ و نمودار ۲-۴ نشان‌دهنده سیر نزولی متوسط تعداد جمعیت در یک خانوار (بعد خانوار) در استان چهارمحال و بختیاری طی سی سال گذشته است.
- جدول ۲-۵ و نمودار ۲-۵ نیز حاکی از کاهش جمعیت خانوارهای استان است. بر اساس این اطلاعات در سال ۱۳۹۵، ۷۹/۵۳٪ از خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری ۴ یا کمتر از ۴ نفره بوده‌اند. (در حالی که همین شاخص در سال ۱۳۸۵ برابر ۵۶/۰۶٪ بوده است).

از کنار هم قرار گرفتن این اطلاعات می‌توان به این نتیجه رسید که متوسط تعداد فرزندان در هر خانوار رو به کاهش است. کاهش تعداد فرزندان خود دلایل مختلف و متعددی دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- تورم و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و متناسب نبودن درآمدها و هزینه‌های خانوار
- افزایش اطلاعات و تمایل به دارا بودن رفاه بیشتر زوجین
- تغییر الگوی مسکن و اسکان اجباری خانوارها در مسکن‌های کم مساحت
- افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی و نگرانی روانی خانواده‌ها از آینده احتمالی فرزندان
- افزایش نرخ بیکاری و عدم اطمینان از تامین آینده فرزندان
- ناامیدی اقشار مختلف مردم از آینده و تصور آینده‌ای نامطمئن برای فرزندان با توجه به مشکلات موجود جوانان (مانند بیکاری، اعتیاد و ...)

همان‌طوری که در فصل اول این گزارش اشاره گردید، مردم استان چهارمحال و بختیاری، در دهه‌های ۵۰ و ۶۰ از روش‌های پیشگیری از بارداری تقریباً هیچ‌گونه اطلاعی نداشته و در نتیجه این ناآگاهی متوسط تعداد فرزندان یک خانوار بسیار بالا بوده است. عمده‌ترین دلیل انفجار جمعیتی سالهای ۶۵-۱۳۵۵ را می‌توان افزایش موالید در کنار کاهش نرخ مرگ و میر محسوب نمود. بیشترین میزان خام موالید استان نیز در سال ۱۳۶۰ به وقوع پیوسته ولی پس از آن با شیب ملایم روند کاهشی یافته است. پس از اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ و مشاهده افزایش افسار گسیخته جمعیت، مسئولین با نگرانی از این میزان رشد جمعیت، در برنامه‌های اول و دوم، الزاماتی را برای کاهش موالید مندرج کرده و در نتیجه الزام به تحدید موالید در این اسناد، سایر برنامه‌های کشور از جمله بودجه‌های سنواتی که در واقع برشهای یک‌ساله از برنامه‌های توسعه‌ای محسوب می‌گردند به این موضوع پرداخته و در هر سال اعتبارات قابل توجهی به امر کنترل موالید تخصیص یافت. در نتیجه اختصاص این بودجه‌ها، انواع وسایل پیشگیری از بارداری‌های ناخواسته از طریق داروخانه‌ها و مراکز بهداشتی- درمانی شهرها و خانه‌های بهداشت روستاهای سراسر کشور به قیمت ناچیز و حتی رایگان به همراه آموزش و ترویج در اختیار مردم قرار گرفت. مشاهده عینی مردم از مزایای کم‌فرزندی و مشکلات و نارسایی‌های اقتصادی ناشی از عیال‌واری، موجب گردید تا "شعار دو بچه

کافیست" بسیار سریع‌تر از آنچه مسئولین تصور می‌کردند در بین آحاد مردم نهادینه شود. حتی بسیاری از مردم با توجه به مشکلات اقتصادی پیش رو، تک فرزندی و بی فرزندی را بر دو فرزندی ترجیح دادند. نتایج استقبال باور نکردنی مردم از برنامه‌های تحدید موالید در سرشماری‌های بعدی خود را نمایان ساخت. از همین روی موضوع کنترل جمعیت در برنامه‌های توسعه‌ای سوم به بعد حذف و در نتیجه بودجه و اعتبارات دولتی تخصیصی به این موضوع نیز کاهشی چشمگیر یافت. لیکن اطلاع و آگاهی مردم از مزایا و موانع جمعیت کمتر خانوار، یقین قلبی به شعار "فرزند کمتر زندگی بهتر" و عدم حل مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم، دست به دست هم داده و موجب گردید تا این‌بار نه تنها مردم با برنامه‌های جمعیتی مسئولین همگام نشوند، بلکه در تقابل با آن بر موضع تحدید و کنترل موالید، اصرار و پافشاری داشته باشند. در این راستا حتی سیاست‌های تشویقی دولت‌های نهم و دهم برای افزایش فرزندان خانوار نیز توفیق چندانی در پی نداشت. البته تعمق و مطالعه در تجربه سایر کشورهای دنیا نیز نشان‌دهنده این است که مردم سایر کشورها نیز هنگامی که سیاست حاکمیت در راستای تحدید موالید بوده، با سیاستهای اعلامی همدل و همراه بوده و با چرخش سیاستهای دولت و تشویق و ترغیب مردم به فرزندآوری، عملاً از سیاست افزایش موالید، تبعیت نداشته‌اند.

دومین عامل موثر در شاخص میزان موالید، ازدواج‌های واقع شده و تشکیل خانوارهای جدید است. برای بررسی وضعیت موجود و روند ازدواج و تشکیل خانوار جدید در استان، اطلاعات مندرج در جدول‌های ۶-۲ الی ۱۵-۲ کمک شایان توجهی را به ما خواهند نمود.

جدول‌های ۶-۲ و ۷-۲ توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان را به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در زمان آمارگیری سال ۱۳۹۵ به نمایش گذاشته است. از منظر جمعیت شناسی مجموعه افراد در سن ازدواج (۱۰ ساله و بالاتر) به دو زیر مجموعه حداقل یک‌بار ازدواج کرده و هرگز ازدواج نکرده، تقسیم می‌گردد. همچنین افراد حداقل یک بار ازدواج کرده نیز به سه زیر مجموعه کوچک‌تر دارای همسر، بی‌همسر بر اثر فوت همسر و بی همسر بر اثر طلاق تقسیم می‌شوند. به استناد اطلاعات جداول ۶-۲ و ۷-۲، در سال ۱۳۹۵ از کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان ۳۶/۹۷ درصد و از کل زنان ۱۰ ساله و بالاتر ۲۷/۹۶ درصد هرگز ازدواج نکرده بوده و بقیه حداقل یک‌بار ازدواج کرده بوده‌اند. مطالعه نتایج سرشماری‌ها حاکی از روند افزایشی سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده در طی ده‌های اخیر می‌باشد.

با توجه به بالا بودن سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده در جمعیت کمتر از ۲۰ سال و توجه به این نکته که در حال حاضر به دلیل بافت فرهنگی و اجتماعی، ازدواج زیر ۲۰ سال (علی رغم پذیرش شرع و قانون) از نظر عرفی پذیرفته نیست و عدم ازدواج در سن کمتر از ۲۰ سالگی تاخیر در ازدواج محسوب نمی‌گردد، در جدول ۲-۸ سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده افراد ۲۰ ساله و بالاتر سالهای ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ در معرض مقایسه قرار گرفته است.

جدول ۲-۶- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (نفر)

جنس و سن		جمع	حداقل یکبار ازدواج کرده					هرگز ازدواج نکرده	اظہار نشده
			جمع	دارای همسر	بی همسر		اظہار نشده		
					بی همسر بدلیل فوت همسر	بی همسر بدلیل طلاق			
زن	کل	۳۹۲۳۷۱	۲۴۷۲۱۵	۲۴۲۴۶۷	۲۶۲۸	۲۱۱۳	۷	۱۴۵۰۶۹	۸۷
	۱۴-۱۰ ساله	۳۶۵۳۱	۵۳۱	۵۰۷	۱	۲۲	۱	۳۵۹۸۷	۱۳
	۱۹-۱۵ ساله	۳۳۴۴۴	۵۶۷	۵۴۴	۵	۱۶	۲	۳۲۸۶۰	۱۷
	۲۴-۲۰ ساله	۴۰۲۱۶	۵۶۳۶	۵۵۵۹	۱۲	۶۵	۰	۳۴۵۶۳	۱۷
	۲۹-۲۵ ساله	۵۱۶۷۱	۲۴۸۱۲	۲۴۴۹۹	۳۳	۲۷۷	۳	۲۶۸۴۵	۱۴
	۳۴-۳۰ ساله	۵۱۰۲۶	۴۰۸۲۳	۴۰۲۶۱	۳۰	۵۳۲	۰	۱۰۱۹۴	۹
	۳۹-۳۵ ساله	۳۹۸۹۰	۳۷۰۷۲	۳۶۶۰۷	۵۹	۴۰۶	۰	۲۸۱۲	۶
	۴۴-۴۰ ساله	۳۲۷۲۴	۳۱۷۶۵	۳۱۴۰۹	۶۰	۲۹۶	۰	۹۵۷	۲
	۴۹-۴۵ ساله	۲۷۰۵۷	۲۶۵۹۶	۲۶۳۱۱	۸۹	۱۹۵	۱	۴۶۰	۱
	۵۴-۵۰ ساله	۲۱۶۶۷	۲۱۴۸۰	۲۱۲۲۱	۱۲۸	۱۳۱	۰	۱۸۷	۰
	۵۹-۵۵ ساله	۱۷۷۱۴	۱۷۶۱۱	۱۷۳۹۵	۱۵۲	۶۴	۰	۱۰۲	۱
	۶۴-۶۰ ساله	۱۳۴۷۴	۱۳۴۲۹	۱۳۱۹۸	۱۸۷	۴۴	۰	۴۴	۱
	۶۵ ساله و بیشتر	۲۶۹۵۷	۲۶۸۹۳	۲۴۹۵۶	۱۸۷۲	۶۵	۰	۵۸	۶

ادامه جدول ۲-۶- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و

وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (نفر)

جنس و سن		جمع	حداقل یک بار ازدواج کرده					هرگز ازدواج نکرده	اظهار نشده
			جمع	دارای همسر	بی همسر		اظهار نشده		
					بی همسر بدلیل فوت همسر	بی همسر بدلیل طلاق			
زنان	کل	۳۸۰۴۹۱	۲۷۴۰۵۰	۲۴۳۸۳۵	۲۶۲۸۵	۳۹۱۲	۱۸	۱۰۶۳۹۵	۴۶
	۱۴-۱۰ ساله	۳۵۰۵۰	۲۰۵	۱۹۸	۲	۴	۱	۳۴۸۳۹	۶
	۱۹-۱۵ ساله	۳۳۲۶۷	۵۴۱۴	۵۳۶۱	۸	۴۴	۱	۲۷۸۴۵	۸
	۲۴-۲۰ ساله	۳۹۵۴۷	۲۰۹۶۵	۲۰۶۵۶	۴۹	۲۵۷	۳	۱۸۵۷۱	۱۱
	۲۹-۲۵ ساله	۴۸۷۷۶	۳۷۳۱۰	۳۶۵۴۴	۱۵۵	۶۱۱	۰	۱۱۴۵۹	۷
	۳۴-۳۰ ساله	۴۸۴۷۲	۴۱۸۶۳	۴۰۶۸۶	۳۷۶	۷۹۷	۴	۶۶۰۶	۳
	۳۹-۳۵ ساله	۳۸۰۸۲	۳۴۵۸۶	۳۳۲۷۴	۶۲۴	۶۸۷	۱	۳۴۹۵	۱
	۴۴-۴۰ ساله	۳۱۳۲۹	۲۹۵۲۳	۲۸۰۲۱	۱۰۱۰	۴۹۱	۱	۱۸۰۶	۰
	۴۹-۴۵ ساله	۲۵۸۷۴	۲۵۰۲۸	۲۳۲۵۲	۱۴۱۹	۳۵۶	۱	۸۴۴	۲
	۵۴-۵۰ ساله	۲۰۸۵۵	۲۰۳۹۸	۱۸۳۳۸	۱۸۵۰	۲۰۹	۱	۴۵۷	۰
	۵۹-۵۵ ساله	۱۷۲۹۶	۱۷۰۸۰	۱۴۴۱۸	۲۴۸۹	۱۷۳	۰	۲۱۶	
	۶۴-۶۰ ساله	۱۴۱۲۰	۱۴۰۰۰	۱۰۵۳۲	۳۳۴۷	۱۲۱	۰	۱۱۹	۱
	۶۵ ساله و بیشتر	۲۷۸۲۳	۲۷۶۷۸	۱۲۵۵۵	۱۴۹۵۶	۱۶۲	۵	۱۳۸	۷

جدول ۲-۷- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (درصد)

جنس و سن		جمع	حداقل یکبار ازدواج کرده					هرگز ازدواج نکرده	اظهار نشده
			جمع	دارای همسر	بی همسر		اظهار نشده		
					بی همسر بدلیل فوت همسر	بی همسر بدلیل طلاق			
زنان	کل	۱۰۰	۶۳,۰۱	۶۱,۸۰	۰,۶۷	۰,۵۴	۰,۰۰	۳۶,۹۷	۰,۰۲
	۱۰-۱۴ ساله	۱۰۰	۱,۴۵	۱,۳۹	۰,۰۰	۰,۰۶	۰,۰۰	۹۸,۵۱	۰,۰۴
	۱۵-۱۹ ساله	۱۰۰	۱,۷۰	۱,۶۳	۰,۰۱	۰,۰۵	۰,۰۱	۹۸,۲۵	۰,۰۵
	۲۰-۲۴ ساله	۱۰۰	۱۴,۰۱	۱۳,۸۲	۰,۰۳	۰,۱۶	۰,۰۰	۸۵,۹۴	۰,۰۴
	۲۵-۲۹ ساله	۱۰۰	۴۸,۰۲	۴۷,۴۱	۰,۰۶	۰,۵۴	۰,۰۱	۵۱,۹۵	۰,۰۳
	۳۰-۳۴ ساله	۱۰۰	۸۰,۰۰	۷۸,۹۰	۰,۰۶	۱,۰۴	۰,۰۰	۱۹,۹۸	۰,۰۲
	۳۵-۳۹ ساله	۱۰۰	۹۲,۹۴	۹۱,۷۷	۰,۱۵	۱,۰۲	۰,۰۰	۷,۰۵	۰,۰۲
	۴۰-۴۴ ساله	۱۰۰	۹۷,۰۷	۹۵,۹۸	۰,۱۸	۰,۹۰	۰,۰۰	۲,۹۲	۰,۰۱
	۴۵-۴۹ ساله	۱۰۰	۹۸,۳۰	۹۷,۲۴	۰,۳۳	۰,۷۲	۰,۰۰	۱,۷۰	۰,۰۰
	۵۰-۵۴ ساله	۱۰۰	۹۹,۱۴	۹۷,۹۴	۰,۵۹	۰,۶۰	۰,۰۰	۰,۸۶	۰,۰۰
	۵۵-۵۹ ساله	۱۰۰	۹۹,۴۲	۹۸,۲۰	۰,۸۶	۰,۳۶	۰,۰۰	۰,۵۸	۰,۰۱
	۶۰-۶۴ ساله	۱۰۰	۹۹,۶۷	۹۷,۹۵	۱,۳۹	۰,۳۳	۰,۰۰	۰,۳۳	۰,۰۱
	۶۵ ساله و بیشتر	۱۰۰	۹۹,۷۶	۹۲,۵۸	۶,۹۴	۰,۲۴	۰,۰۰	۰,۲۲	۰,۰۲

ادامه جدول ۷-۲- توزیع جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک سن، جنس و وضعیت زناشویی در سرشماری ۱۳۹۵ (درصد)

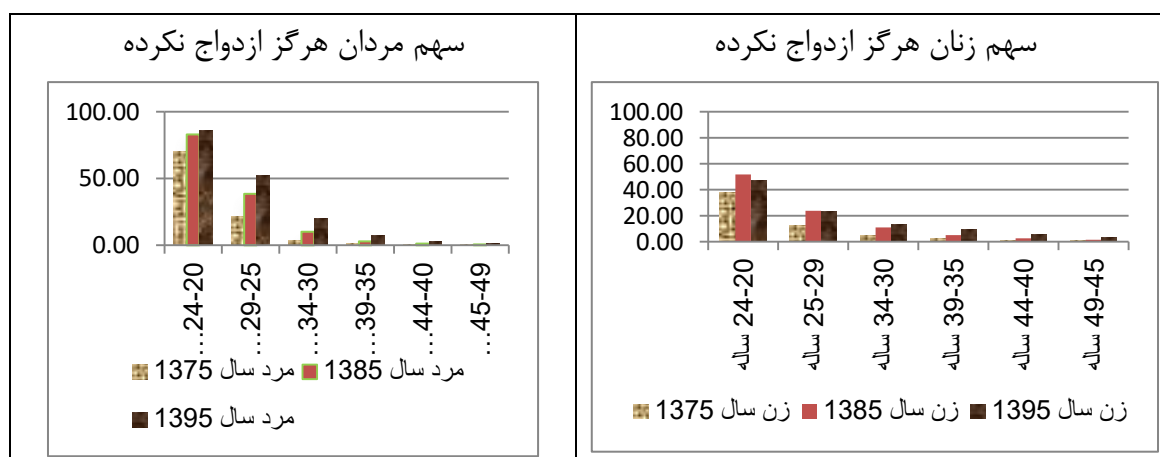
جنس و سن		جمع	حداقل یکبار ازدواج کرده					هرگز ازدواج نکرده	اظهار نشده
			جمع	دارای همسر	بی همسر		اظهار نشده		
					بی همسر بدلیل فوت همسر	بی همسر بدلیل طلاق			
زن	کل	۱۰۰	۷۲,۰۳	۶۴,۰۸	۶,۹۱	۱,۰۳	۰,۰۰	۲۷,۹۶	۰,۰۱
	۱۰-۱۴ ساله	۱۰۰	۰,۵۸	۰,۵۶	۰,۰۱	۰,۰۱	۰,۰۰	۹۹,۴۰	۰,۰۲
	۱۵-۱۹ ساله	۱۰۰	۱۶,۲۷	۱۶,۱۲	۰,۰۲	۰,۱۳	۰,۰۰	۸۳,۷۰	۰,۰۲
	۲۰-۲۴ ساله	۱۰۰	۵۳,۰۱	۵۲,۲۳	۰,۱۲	۰,۶۵	۰,۰۱	۴۶,۹۶	۰,۰۳
	۲۵-۲۹ ساله	۱۰۰	۷۶,۴۹	۷۴,۹۲	۰,۳۲	۱,۲۵	۰,۰۰	۲۳,۴۹	۰,۰۱
	۳۰-۳۴ ساله	۱۰۰	۸۶,۳۷	۸۳,۹۴	۰,۷۸	۱,۶۴	۰,۰۱	۱۳,۶۳	۰,۰۱
	۳۵-۳۹ ساله	۱۰۰	۹۰,۸۲	۸۷,۳۷	۱,۶۴	۱,۸۰	۰,۰۰	۹,۱۸	۰,۰۰
	۴۰-۴۴ ساله	۱۰۰	۹۴,۲۴	۸۹,۴۴	۳,۲۲	۱,۵۷	۰,۰۰	۵,۷۶	۰,۰۰
	۴۵-۴۹ ساله	۱۰۰	۹۶,۷۳	۸۹,۸۷	۵,۴۸	۱,۳۸	۰,۰۰	۳,۲۶	۰,۰۱
	۵۰-۵۴ ساله	۱۰۰	۹۷,۸۱	۸۷,۹۳	۸,۸۷	۱,۰۰	۰,۰۰	۲,۱۹	۰,۰۰
	۵۵-۵۹ ساله	۱۰۰	۹۸,۷۵	۸۳,۳۶	۱۴,۳۹	۱,۰۰	۰,۰۰	۱,۲۵	۰,۰۰
	۶۰-۶۴ ساله	۱۰۰	۹۹,۱۵	۷۴,۵۹	۲۳,۷۰	۰,۸۶	۰,۰۰	۰,۸۴	۰,۰۱
	۶۵ ساله و بیشتر	۱۰۰	۹۹,۴۸	۴۵,۱۲	۵۳,۷۵	۰,۵۸	۰,۰۲	۰,۵۰	۰,۰۳

جدول ۲-۸- سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس و گروه‌های سنی در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۵

گروه سنی	مرد			زن		
	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۵
۲۰-۲۴ ساله	۷۰,۱۱	۸۳,۰۲	۸۵,۹۴	۳۷,۹۴	۵۱,۷۵	۴۶,۹۶
۲۵-۲۹ ساله	۲۱,۸۵	۳۸,۴۹	۵۱,۹۵	۱۲,۷۴	۲۳,۸۳	۲۳,۴۹
۳۰-۳۴ ساله	۳,۷۰	۱۰,۰۸	۱۹,۹۸	۵,۱۴	۱۱,۰۰	۱۳,۶۳
۳۵-۳۹ ساله	۱,۰۹	۲,۹۶	۷,۰۵	۲,۳۰	۵,۰۶	۹,۱۸
۴۰-۴۴ ساله	۰,۶۵	۱,۲۹	۲,۹۲	۱,۲۲	۲,۶۹	۵,۷۶
۴۵-۴۹ ساله	۰,۴۷	۰,۷۰	۱,۷۰	۰,۸۲	۱,۴۹	۳,۲۶
۵۰-۵۴ ساله	۰,۶۰	۰,۴۳	۰,۸۶	۰,۶۴	۰,۸۸	۲,۱۹
۵۵-۵۹ ساله	۰,۳۹	۰,۳۷	۰,۵۸	۰,۷۴	۰,۶۵	۱,۲۵
۶۰-۶۴ ساله	۰,۴۸	۰,۴۴	۰,۳۳	۰,۶۱	۰,۷۵	۰,۸۴
۶۵ ساله و بیشتر	۰,۴۱	۰,۲۹	۰,۲۲	۰,۸۱	۰,۶۵	۰,۵۰

نمودار ۲-۶- مقایسه سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس و

گروه‌های سنی خاص در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۵

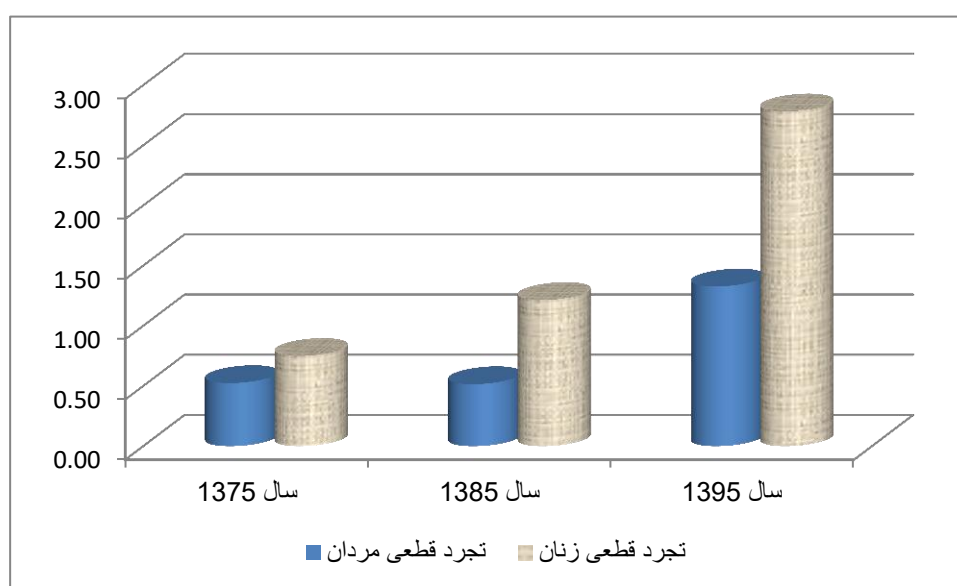

- برخی نکات قابل تامل اطلاعات جدول شماره ۲-۸ و نمودار شماره ۲-۶ عبارتند از :
- سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده سال ۱۳۹۵ در تمام گروه‌های سنی در هر دو جنس مرد و زن در مقایسه با سال ۱۳۷۵ افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است.
 - سهم جمعیت مردان هرگز ازدواج نکرده ۲۵-۲۹ ساله با افزایش ۱۴۰ درصدی از ۲۱/۸۵ درصد سال ۱۳۷۵ به ۵۱/۹۵ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.
 - سهم جمعیت مردان هرگز ازدواج نکرده ۳۰-۳۴ ساله با افزایش ۴۴۰ درصدی از ۳/۷ درصد سال ۱۳۷۵ به ۱۹/۹۸ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.
 - سهم جمعیت مردان هرگز ازدواج نکرده ۳۵-۳۹ ساله در سال ۱۳۹۵ بیش از ۶/۵ برابر این سهم در سال شده است. (رشد ۵۵۰ درصدی)
 - سهم جمعیت زنان هرگز ازدواج نکرده ۲۵-۲۹ ساله با افزایش ۸۴ درصدی از ۱۲/۷۴ درصد سال ۱۳۷۵ به ۲۳/۴۹ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.
 - سهم جمعیت زنان هرگز ازدواج نکرده ۳۰-۳۴ ساله با افزایش ۱۶۵ درصدی از ۵/۱۴ درصد سال ۱۳۷۵ به ۱۳/۶۳ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.
 - سهم جمعیت زنان هرگز ازدواج نکرده ۳۵-۳۹ ساله در سال ۱۳۹۵ تقریباً دو برابر این سهم در سال شده است. (رشد ۸۴ درصدی)
 - تجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری رو به افزایش است. در فصل اول اصطلاح واژه تجرد قطعی معرفی و تبیین گردید. هر فردی که هرگز ازدواج نکرده و قصد ازدواج تا پایان عمر را ندارد مجرد قطعی تلقی می‌شود. با توجه به ذهنی بودن تصمیم به تجرد قطعی و احتمال تغییر در این ذهنیت، شاخص تضمینی و کاملی برای محاسبه تجرد قطعی در متون علمی نمی‌توان یافت. ولی با وجود تمام محدودیت‌ها برای محاسبه تجرد، با توجه به این که وقتی فردی به حواشی سن ۵۰ سالگی رسیده و هنوز ازدواج نکرده باشد، احتمال ازدواج آن در سال‌های بعد نیز خیلی نزدیک به صفر است بنابراین سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده بازه سنی ۴۵-۵۴ ساله هر جامعه به عنوان شاخص تجرد قطعی آن جامعه پذیرفته شده است. بر این اساس شاخص تجرد قطعی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۹۵ به شرح جدول ۲-۹ و نمودار ۲-۷ بوده است. نگاهی به جدول و نمودار نشانگر تغییرات شاخص تجرد قطعی نشان می‌دهد که شاخص تجرد قطعی مردان طی ۲۰ سال اخیر ۲/۵ برابر و شاخص تجرد قطعی زنان در همین بازه زمانی ۳/۷ برابر شده است.

جدول ۲-۹- روند تغییرات شاخص تجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۵

سال	تجرد قطعی مردان	تجرد قطعی زنان
۱۳۷۵	۰,۵۳	۰,۷۵
۱۳۸۵	۰,۵۲	۱,۲۲
۱۳۹۵	۱,۳۳	۲,۷۸

نمودار ۲-۷- مقایسه شاخص تجرد قطعی زنان و مردان استان چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵

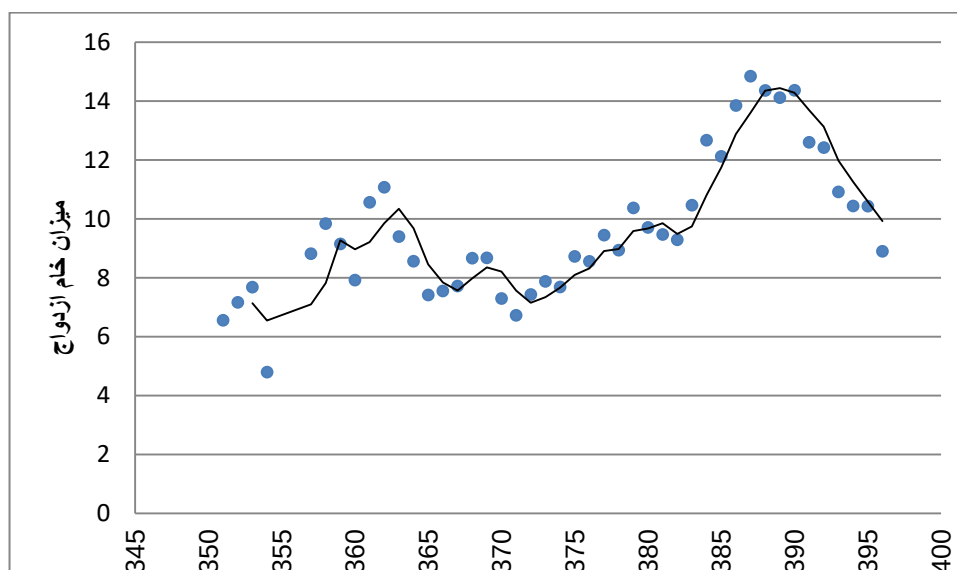
برای آگاهی از وضعیت ازدواج و تشکیل خانواده‌های جدید در استان مطالعه روند تعداد ازدواج‌های واقع شده در استان، اطلاعات سودمندی را منعکس خواهد نمود. جدول شماره ۲-۱۰ تعداد ازدواج‌های به وقوع پیوسته سال‌های ۱۳۵۱ تا ۱۳۹۶ را در کنار جمعیت کل هر سال نشان می‌دهد. با استفاده از تعداد ازدواج‌ها و تعداد کل جمعیت، شاخص میزان خام ازدواج که بیانگر تعداد ازدواج رخ داده به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت می‌باشد قابل محاسبه است. جدول شماره ۲-۱۰ علاوه بر تعداد مطلق ازدواج، میزان خام ازدواج را نیز در معرض قضاوت گذاشته است. نمودار ۲-۸ روند تغییرات میزان خام ازدواج استان در طی (تقریباً) نیم قرن گذشته را نشان داده است.

جدول ۲-۱۰- تعداد جمعیت، تعداد ازدواج و میزان خام ازدواج چهارمحال و بختیاری طی سال های ۹۶-۱۳۵۱

سال	تعداد جمعیت	تعداد ازدواج	تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت (میزان خام ازدواج)
۱۳۵۱	۳۵۴۸۱۴	۲۳۲۶	۶,۵۶
۱۳۵۲	۳۶۴۳۱۱	۲۶۱۰	۷,۱۶
۱۳۵۳	۳۷۴۰۶۳	۲۸۷۳	۷,۶۸
۱۳۵۴	۳۸۴۰۷۶	۱۸۴۳	۴,۸۰
۱۳۵۷	۴۳۳۲۵۳	۳۸۲۱	۸,۸۲
۱۳۵۸	۴۵۴۱۱۷	۴۴۶۹	۹,۸۴
۱۳۵۹	۴۷۵۹۸۶	۴۳۵۴	۹,۱۵
۱۳۶۰	۴۹۸۹۰۸	۳۹۵۲	۷,۹۲
۱۳۶۱	۵۲۲۹۳۴	۵۵۲۳	۱۰,۵۶
۱۳۶۲	۵۴۸۱۱۷	۶۰۷۱	۱۱,۰۸
۱۳۶۳	۵۷۴۵۱۳	۵۳۹۹	۹,۴۰
۱۳۶۴	۶۰۲۱۷۹	۵۱۵۷	۸,۵۶
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۴۶۸۱	۷,۴۲
۱۳۶۶	۶۴۳۱۱۰	۴۸۵۷	۷,۵۵
۱۳۶۷	۶۵۵۲۶۷	۵۰۶۰	۷,۷۲
۱۳۶۸	۶۶۷۶۵۳	۵۷۸۷	۸,۶۷
۱۳۶۹	۶۸۰۲۷۴	۵۹۰۲	۸,۶۸
۱۳۷۰	۶۹۳۱۳۳	۵۰۵۶	۷,۲۹
۱۳۷۱	۷۰۶۲۳۶	۴۷۴۸	۶,۷۲
۱۳۷۲	۷۱۹۵۸۶	۵۳۴۹	۷,۴۳
۱۳۷۳	۷۳۳۱۸۸	۵۷۷۵	۷,۸۸
۱۳۷۴	۷۴۷۰۴۷	۵۷۴۲	۷,۶۹

سال	تعداد جمعیت	تعداد ازدواج	تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت (میزان خام ازدواج)
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۸	۶۶۴۱	۸,۷۲
۱۳۷۶	۷۷۰۳۲۹	۶۵۹۲	۸,۵۶
۱۳۷۷	۷۷۹۶۰۱	۷۳۶۵	۹,۴۵
۱۳۷۸	۷۸۸۹۸۴	۷۰۵۲	۸,۹۴
۱۳۷۹	۷۹۸۴۸۱	۸۲۸۳	۱۰,۳۷
۱۳۸۰	۸۰۸۰۹۱	۷۸۴۷	۹,۷۱
۱۳۸۱	۸۱۷۸۱۷	۷۷۴۶	۹,۴۷
۱۳۸۲	۸۲۷۶۶۱	۷۶۹۰	۹,۲۹
۱۳۸۳	۸۳۷۶۲۲	۸۷۶۵	۱۰,۴۶
۱۳۸۴	۸۴۷۷۰۴	۱۰۷۴۱	۱۲,۶۷
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۱۰۴۰۱	۱۲,۱۲
۱۳۸۶	۸۶۵۲۵۴	۱۱۹۸۶	۱۳,۸۵
۱۳۸۷	۸۷۲۶۶۰	۱۲۹۵۵	۱۴,۸۵
۱۳۸۸	۸۸۰۱۳۰	۱۲۶۴۲	۱۴,۳۶
۱۳۸۹	۸۸۷۶۶۴	۱۲۵۲۹	۱۴,۱۱
۱۳۹۰	۸۹۵۲۶۳	۱۲۸۶۱	۱۴,۳۷
۱۳۹۱	۹۰۵۵۲۵	۱۱۴۰۸	۱۲,۶۰
۱۳۹۲	۹۱۵۹۰۵	۱۱۳۷۶	۱۲,۴۲
۱۳۹۳	۹۲۶۴۰۴	۱۰۱۱۱	۱۰,۹۱
۱۳۹۴	۹۳۷۰۲۴	۹۷۸۰	۱۰,۴۴
۱۳۹۵	۹۴۷۷۶۳	۹۸۸۶	۱۰,۴۳
۱۳۹۶	۹۵۸۶۲۷	۸۵۳۰	۸,۹۰

نمودار ۲-۸- روند تغییرات میزان خام ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری طی سال‌های ۹۶-۱۳۵۱

- بر اساس اطلاعات جدول ۲-۱۰ و نمودار برگرفته از آن، میزان خام ازدواج در طی نیم قرن گذشته روند ثابتی نداشته و افت و خیزهای قابل توجهی را تجربه کرده است. میزان خام ازدواج استان در بازه زمانی ۶۲-۱۳۵۱ روندی صعودی، در بازه زمانی ۷۱-۱۳۶۲ روندی نزولی، در بازه زمانی ۹۰-۱۳۷۱ روندی صعودی و در بازه زمانی ۹۶-۱۳۹۰ مجدداً روندی نزولی (با شیبی نگران کننده) را طی نموده است.
- کمترین میزان خام ازدواج مربوط به سال ۱۳۵۴ (برابر ۴/۸) و بیشترین آن مربوط به سال ۱۳۹۰ (برابر ۱۴/۳۷) بوده است.

میزان خام ازدواج متأثر از دو مولفه تعداد ازدواج‌های واقع شده (صورت کسر) و تعداد کل جمعیت (مخرج کسر) است. با افزایش تعداد ازدواج‌ها (صورت کسر)، میزان خام ازدواج افزایش و با افزایش تعداد جمعیت (مخرج کسر) این میزان کاهش می‌یابد. با توجه به ماهیت و ساختار فرمول ریاضی شاخص میزان خام ازدواج، ترکیب سنی جمعیت تأثیر بسیار قابل توجهی بر این شاخص دارد. از آنجایی که ترکیب سنی جمعیت استان در ادوار مختلف یکسان نبوده و دستخوش تغییرات عمده‌ای شده است، تعبیر و تفسیر منفرد این شاخص ممکن است نتایج روشنی را منعکس نکند. به عنوان مثال در سال ۱۳۶۵ فراوانی جمعیت کمتر از ۲۰ سال خیلی بیش از زمان‌های دیگر بوده و لذا کم بودن میزان خام ازدواج در سال ۱۳۶۵ به

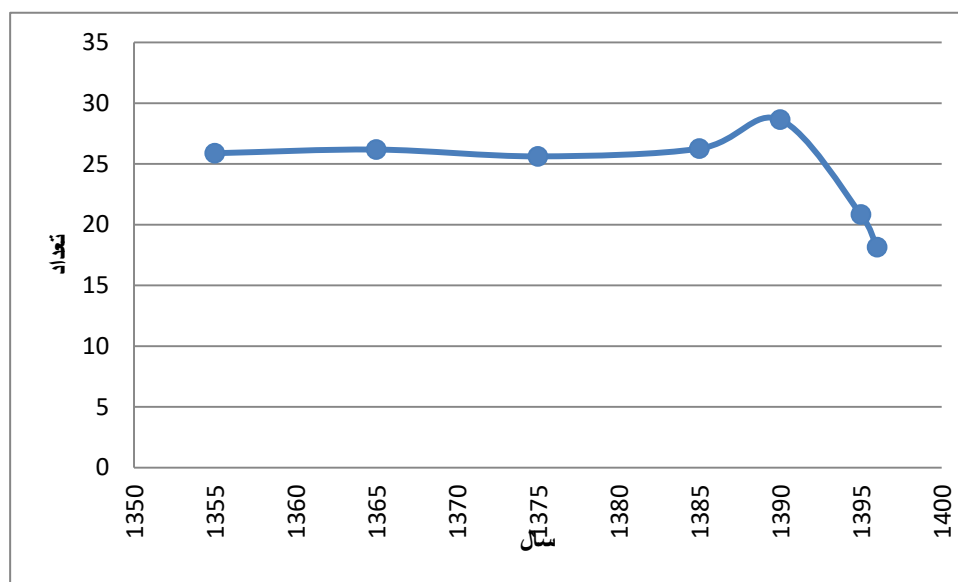
معنای بی‌رونق بودن ازدواج در سال مذکور نیست. نظر به این واقعیت که جمعیت کمتر از ۲۰ سال (با توجه به عرف) عملاً در سن ازدواج نبوده و افراد ۵۰ ساله و بالاتر نیز یا ازدواج کرده و یا در صورت عدم ازدواج به خیل مجردین قطعی پیوسته‌اند، موجب گردید تا برای مقایسه بهتر رونق ازدواج در طی ده‌های گذشته در جدول ۱۱-۲ تعداد ازدواج به وقوع پیوسته استان به ازای ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله محاسبه و در کنار میزان خام ازدواج گزارش گردد. نمودار ۲-۹ نیز روند تغییرات تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله را به نمایش گذاشته است. همانطوری که در این نمودار مشاهده می‌گردد، این شاخص از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۸۵ تقریباً ثابت بوده، در سال ۱۳۹۰ افزایشی جزئی را تجربه و پس از سال ۱۳۹۰ با شیب تند منفی از ۲۸/۶۴ (سال ۱۳۹۰) به ۱۸/۱۴ در سال ۱۳۹۶ تنزل کرده است.

جدول ۱۱-۲- تعداد جمعیت، تعداد ازدواج و میزان خام ازدواج و تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت

۲۰-۴۹ ساله استان چهارمحال و بختیاری طی سال‌های سرشماری و سال ۱۳۹۶

سال	جمعیت	جمعیت ۲۰-۴۹ ساله	تعداد ازدواج ثبت شده	(میزان خام ازدواج) تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت	تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله
۱۳۵۵	۳۹۴۳۵۷	۱۲۰۶۷۹	۳۱۲۳	۷,۹۲	۲۵,۸۸
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۱۸۵۵۲۸	۴۸۵۷	۷,۷	۲۶,۱۸
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۸	۲۵۹۱۹۰	۶۶۴۱	۸,۷۲	۲۵,۶۲
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۳۹۶۰۶۲	۱۰۴۰۱	۱۲,۱۲	۲۶,۲۶
۱۳۹۰	۸۵۹۲۶۳	۴۴۹۰۶۳	۱۲۸۶۱	۱۴,۹۷	۲۸,۶۴
۱۳۹۵	۹۴۷۷۶۳	۴۷۴۶۶۴	۹۸۸۶	۱۰,۴۳	۲۰,۸۳
۱۳۹۶	۹۶۶۵۲۸	۴۷۰۲۲۷	۸۵۳۰	۸,۸۳	۱۸,۱۴

نمودار ۲-۹- روند تغییرات تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای ۹۶-۱۳۵۵

علاوه بر تعداد ازدواج، توزیع سنی مزدوجین هنگام ازدواج نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جدول‌های ۲-۱۲ تا ۲-۱۴ توزیع سنی عروس و دامادهای استان را در سالهای ۹۶-۱۳۹۲ به نمایش گذاشته‌اند. بر اساس اطلاعات این جداول:

۱. ازدواج زنان در سن کمتر از ۱۰ سالگی (پیش‌رسی ازدواج دختران) صفر مطلق بوده است.
۲. ازدواج مردان در سن کمتر از ۱۵ سالگی (پیش‌رسی ازدواج) بسیار نادر و تقریباً در حد صفر بوده است.
۳. ازدواج زنان در سن کمتر از ۱۵ سالگی، اندک و در تمامی سال‌ها کمتر از ۲/۵٪ بوده است.
۴. در جامعه مردان، بیشترین سهم ازدواج مربوط به رده سنی ۲۹-۲۵ ساله و در جامعه زنان بیشترین سهم ازدواج مربوط به رده سنی ۲۴-۲۰ ساله بوده است.
۵. در جمعیت مردان، در حدود ۹۰ درصد ازدواج‌ها در سنین کمتر از ۳۵ سالگی اتفاق می‌افتد.
۶. در جمعیت، زنان در حدود ۹۰ درصد ازدواج‌ها در سنین کمتر از ۳۰ سالگی اتفاق می‌افتد.

جدول ۲-۱۲- تعداد ازدواج‌های ثبت شده سالهای ۱۳۹۶-۱۳۹۲ به تفکیک گروه سنی

شرح	مرد					زن				
	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۶
کمتر از ده سال	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کمتر از ۱۵ سال	۶	۳	۲	۲	۰	۲۹۴	۲۶۱	۲۵۳	۲۲۲	۲۱۱
۱۵-۱۹	۳۳۷	۲۶۳	۱۹۶	۱۸۴	۱۴۶	۳۶۵۰	۳۱۳۵	۲۷۲۷	۲۶۰۹	۲۳۳۸
۲۰-۲۴	۳۹۵۶	۳۲۶۸	۲۷۷۴	۲۳۸۱	۲۰۴۲	۴۵۴۵	۳۹۱۲	۳۴۴۵	۳۲۱۰	۲۷۴۹
۲۵-۲۹	۵۱۴۵	۴۵۶۹	۴۱۹۷	۴۱۳۶	۳۶۴۳	۲۲۵۹	۲۱۲۴	۲۰۲۵	۲۰۰۱	۱۸۴۸
۳۰-۳۴	۱۵۸۹	۱۶۵۱	۱۶۲۶	۱۷۱۹	۱۷۲۰	۷۳۵	۷۴۸	۷۵۹	۷۷۹	۷۷۸
۳۵-۳۹	۳۹۳	۳۷۴	۴۳۴	۴۴۵	۴۶۰	۲۵۰	۲۴۸	۲۸۸	۳۰۸	۳۲۶
۴۰-۴۴	۱۵۷	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۴	۱۶۷	۱۰۹	۱۱۸	۱۳۴	۱۴۳	۱۲۲
۴۵-۴۹	۹۱	۹۴	۸۶	۸۷	۶۳	۵۱	۵۸	۵۳	۴۴	۶۲
۵۰-۵۴	۷۲	۶۳	۶۱	۶۸	۵۰	۲۰	۲۳	۲۱	۲۴	۲۰
۵۵-۵۹	۵۵	۴۸	۵۴	۴۵	۵۵	۱۵	۱۲	۱۴	۱۲	۱۷
۶۰-۶۴	۳۷	۶۲	۵۷	۵۰	۴۱	۱۲	۱۶	۸	۵	۳
۶۵-۶۹	۴۱	۳۱	۲۸	۲۲	۲۴	۴	۵	۷	۳	۱
۷۰-۷۴	۲۷	۲۴	۲۱	۱۶	۲۶	۲	۱	۱	۳	۰
۷۵ سال و بیشتر	۴۲	۵۸	۴۷	۵۵	۳۸	۲	۰	۱	۱	۰
جمع	۱۱۹۴۸	۱۰۶۶۱	۹۷۳۶	۹۳۶۴	۸۴۷۵	۱۱۹۴۸	۱۰۶۶۱	۹۷۳۶	۹۳۶۴	۸۴۷۵

جدول ۲-۱۳- توزیع ازدواج‌های ثبت شده مردان استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک گروه سنی در

سالهای ۱۳۹۲-۱۳۹۶

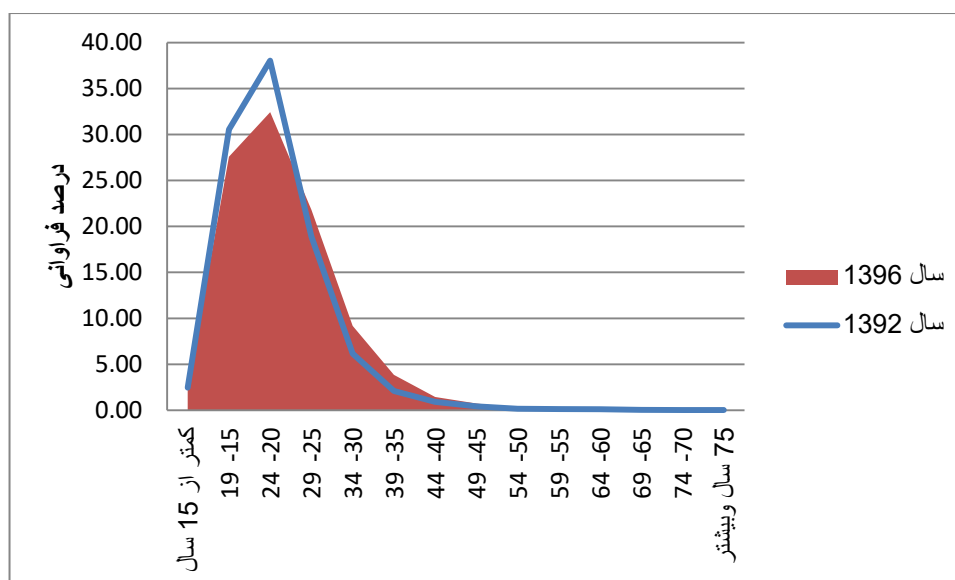
شرح	۱۳۹۲		۱۳۹۳		۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶	
	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کمتر از ۱۵ سال	۰,۰۵	۰,۰۵	۰,۰۳	۰,۰۳	۰,۰۲	۰,۰۲	۰,۰۲	۰,۰۲	۰,۰۰	۰,۰۰
۱۵ - ۱۹	۲,۸۲	۲,۸۷	۲,۴۷	۲,۵۰	۲,۰۱	۲,۰۳	۱,۹۶	۱,۹۹	۱,۷۲	۱,۷۲
۲۰ - ۲۴	۳۳,۱۱	۳۵,۹۸	۳۰,۶۵	۳۳,۱۵	۲۸,۴۹	۳۰,۵۳	۲۵,۴۳	۲۷,۴۱	۲۴,۰۹	۲۵,۸۲
۲۵ - ۲۹	۴۳,۰۶	۷۹,۰۴	۴۲,۸۶	۷۶,۰۱	۴۳,۱۱	۷۳,۶۳	۴۴,۱۷	۷۱,۵۸	۴۲,۹۹	۶۸,۸۰
۳۰ - ۳۴	۱۳,۳۰	۹۲,۳۴	۱۵,۴۹	۹۱,۴۹	۱۶,۷۰	۹۰,۳۳	۱۸,۳۶	۸۹,۹۴	۲۰,۲۹	۸۹,۱۰
۳۵ - ۳۹	۳,۲۹	۹۵,۶۳	۳,۵۱	۹۵,۰۰	۴,۴۶	۹۴,۷۹	۴,۷۵	۹۴,۶۹	۵,۴۳	۹۴,۵۳
۴۰ - ۴۴	۱,۳۱	۹۶,۹۵	۱,۴۴	۹۶,۴۴	۱,۵۷	۹۶,۳۶	۱,۶۴	۹۶,۳۴	۱,۹۷	۹۶,۵۰
۴۵ - ۴۹	۰,۷۶	۹۷,۷۱	۰,۸۸	۹۷,۳۲	۰,۸۸	۹۷,۲۵	۰,۹۳	۹۷,۲۷	۰,۷۴	۹۷,۲۴
۵۰ - ۵۴	۰,۶۰	۹۸,۳۱	۰,۵۹	۹۷,۹۱	۰,۶۳	۹۷,۸۷	۰,۷۳	۹۷,۹۹	۰,۵۹	۹۷,۸۳
۵۵ - ۵۹	۰,۴۶	۹۸,۷۷	۰,۴۵	۹۸,۳۶	۰,۵۵	۹۸,۴۳	۰,۴۸	۹۸,۴۷	۰,۶۵	۹۸,۴۸
۶۰ - ۶۴	۰,۳۱	۹۹,۰۸	۰,۵۸	۹۸,۹۴	۰,۵۹	۹۹,۰۱	۰,۵۳	۹۹,۰۱	۰,۴۸	۹۸,۹۶
۶۵ - ۶۹	۰,۳۴	۹۹,۴۲	۰,۲۹	۹۹,۲۳	۰,۲۹	۹۹,۳۰	۰,۲۳	۹۹,۲۴	۰,۲۸	۹۹,۲۴
۷۰ - ۷۴	۰,۲۳	۹۹,۶۵	۰,۲۳	۹۹,۴۶	۰,۲۲	۹۹,۵۲	۰,۱۷	۹۹,۴۱	۰,۳۱	۹۹,۵۵
۷۵ سال و بیشتر	۰,۳۵	۱۰۰,۰۰	۰,۵۴	۱۰۰,۰۰	۰,۴۸	۱۰۰,۰۰	۰,۵۹	۱۰۰,۰۰	۰,۴۵	۱۰۰,۰۰
جمع	۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰	

جدول ۲-۱۴- توزیع ازدواج‌های ثبت شده زنان استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک گروه سنی در

سالهای ۱۳۹۶-۱۳۹۲

شرح	۱۳۹۲		۱۳۹۳		۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶	
	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کمتر از ۱۵ سال	۲,۴۶	۲,۴۶	۲,۴۵	۲,۴۵	۲,۶۰	۲,۶۰	۲,۳۷	۲,۳۷	۲,۴۹	۲,۴۹
۱۵ - ۱۹	۳۰,۵۵	۳۳,۰۱	۲۹,۴۱	۳۱,۸۵	۲۸,۰۱	۳۰,۶۱	۲۷,۸۶	۳۰,۲۳	۲۷,۵۹	۳۰,۰۸
۲۰ - ۲۴	۳۸,۰۴	۷۱,۰۵	۳۶,۶۹	۶۸,۵۵	۳۵,۳۸	۶۵,۹۹	۳۴,۲۸	۶۴,۵۱	۳۲,۴۴	۶۲,۵۱
۲۵ - ۲۹	۱۸,۹۱	۸۹,۹۶	۱۹,۹۲	۸۸,۴۷	۲۰,۸۰	۸۶,۷۹	۲۱,۳۷	۸۵,۸۸	۲۱,۸۱	۸۴,۳۲
۳۰ - ۳۴	۶,۱۵	۹۶,۱۱	۷,۰۲	۹۵,۴۹	۷,۸۰	۹۴,۵۹	۸,۳۲	۹۴,۲۰	۹,۱۸	۹۳,۵۰
۳۵ - ۳۹	۲,۰۹	۹۸,۲۰	۲,۳۳	۹۷,۸۱	۲,۹۶	۹۷,۵۵	۳,۲۹	۹۷,۴۹	۳,۸۵	۹۷,۳۵
۴۰ - ۴۴	۰,۹۱	۹۹,۱۱	۱,۱۱	۹۸,۹۲	۱,۳۸	۹۸,۹۲	۱,۵۳	۹۹,۰۲	۱,۴۴	۹۸,۷۸
۴۵ - ۴۹	۰,۴۳	۹۹,۵۴	۰,۵۴	۹۹,۴۷	۰,۵۴	۹۹,۴۷	۰,۴۷	۹۹,۴۹	۰,۷۳	۹۹,۵۲
۵۰ - ۵۴	۰,۱۷	۹۹,۷۱	۰,۲۲	۹۹,۶۸	۰,۲۲	۹۹,۶۸	۰,۲۶	۹۹,۷۴	۰,۲۴	۹۹,۷۵
۵۵ - ۵۹	۰,۱۳	۹۹,۸۳	۰,۱۱	۹۹,۷۹	۰,۱۴	۹۹,۸۳	۰,۱۳	۹۹,۸۷	۰,۲۰	۹۹,۹۵
۶۰ - ۶۴	۰,۱۰	۹۹,۹۳	۰,۱۵	۹۹,۹۴	۰,۰۸	۹۹,۹۱	۰,۰۵	۹۹,۹۳	۰,۰۴	۹۹,۹۹
۶۵ - ۶۹	۰,۰۳	۹۹,۹۷	۰,۰۵	۹۹,۹۹	۰,۰۷	۹۹,۹۸	۰,۰۳	۹۹,۹۶	۰,۰۱	۱۰۰,۰۰
۷۰ - ۷۴	۰,۰۲	۹۹,۹۸	۰,۰۱	۱۰۰,۰۰	۰,۰۱	۹۹,۹۹	۰,۰۳	۹۹,۹۹	۰,۰۰	۱۰۰,۰۰
۷۵ سال و بیشتر	۰,۰۲	۱۰۰,۰۰	۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۰,۰۱	۱۰۰,۰۰	۰,۰۱	۱۰۰,۰۰	۰,۰۰	۱۰۰,۰۰
جمع	۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰	

نمودار ۲-۱۰- مقایسه توزیع سنی ازدواجهای زنان استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۹۶ و ۱۳۹۲

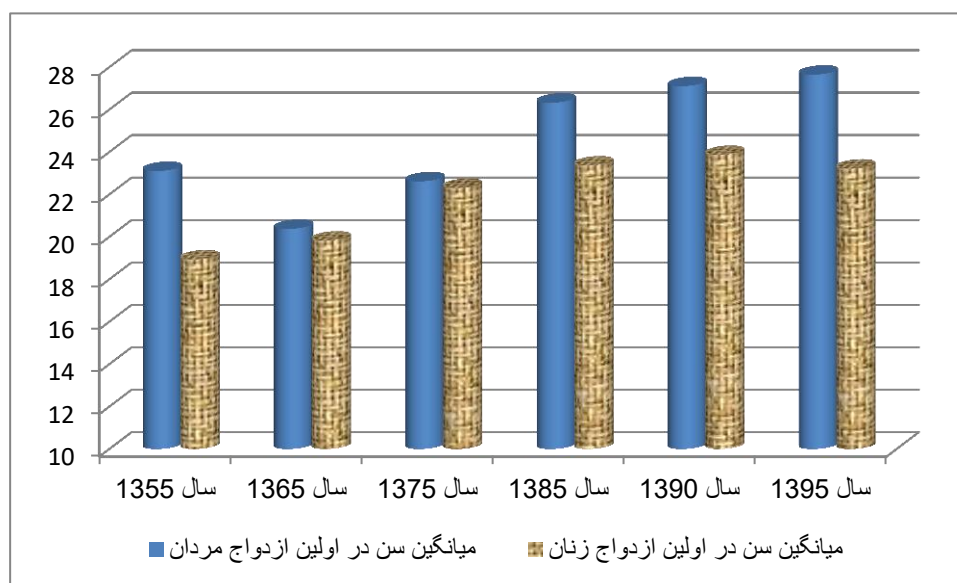
توجه به نوع توزیع سن ازدواج در سالهای ۱۳۹۲ و ۱۳۹۶ (نمودار ۲-۸) نشان دهنده‌ی این است که سهم ازدواج در سنین کمتر در سال ۱۳۹۶ در مقایسه با سال ۱۳۹۲ کاهش و بالعکس سهم ازدواج در سنین بالاتر افزایش داشته است.

جدول شماره ۲-۱۵ نیز میانگین سن در اولین ازدواج مردان و زنان استان را برای سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ (سالهای سرشماری) در معرض مقایسه قرار داده است. همان‌طوری که اطلاعات این جدول نشان می‌دهند، در یک بازه زمانی ۴۰ ساله، میانگین سن ازدواج در استان هم در گروه مردان و هم در گروه زنان تقریباً به میزان ۵ سال افزایش داشته است.

جدول ۲-۱۵- میانگین سن در اولین ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری، به تفکیک جنس در سال‌های سرشماری

سال	میانگین سن در اولین ازدواج	
	مردان	زنان
سال ۱۳۵۵	۲۳,۱۱	۱۸,۹۴
سال ۱۳۶۵	۲۰,۳۸	۱۹,۸۳
سال ۱۳۷۵	۲۲,۶۲	۲۲,۳۱
سال ۱۳۸۵	۲۶,۳۳	۲۳,۳۷
سال ۱۳۹۰	۲۷,۱۱	۲۳,۸۷
سال ۱۳۹۵	۲۷,۶۵	۲۳,۲۲

نمودار ۲-۱۱- میانگین سن در اولین ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری، به تفکیک جنس در سال‌های سرشماری

از مجموع اطلاعات ارائه شده در این گزارش در خصوص ازدواج و تشکیل خانواده، یافته‌های زیر حاصل شده است:

۱. سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده استان، هم در جامعه زنان و هم در جامعه مردان، در گذر زمان رو به افزایش بوده و جمعیت هرگز ازدواج نکرده هم از نظر عدد مطلق و هم از نظر سهم در جمعیت ۱۰ ساله و

بالا تر، روندی صعودی را تجربه می‌کند. عکس این موضوع نیز صادق بوده و سهم جمعیت دارای همسر، در استان روندی کاهشی دارد.

۲. شاخص مجرد قطعی، هم در جمعیت زنان و هم در جمعیت مردان استان، در سالهای اخیر افزایش چشمگیری یافته و با کمال تأسف در گذر زمان روندی صعودی طی می‌کند.

۳. سن ازدواج، افزایش یافته و ازدواج‌های واقع شده نشان می‌دهد، افراد با تاخیر زمانی وارد زندگی مشترک می‌شوند.

۲-۵- ارتباط بین ازدواج و مولید

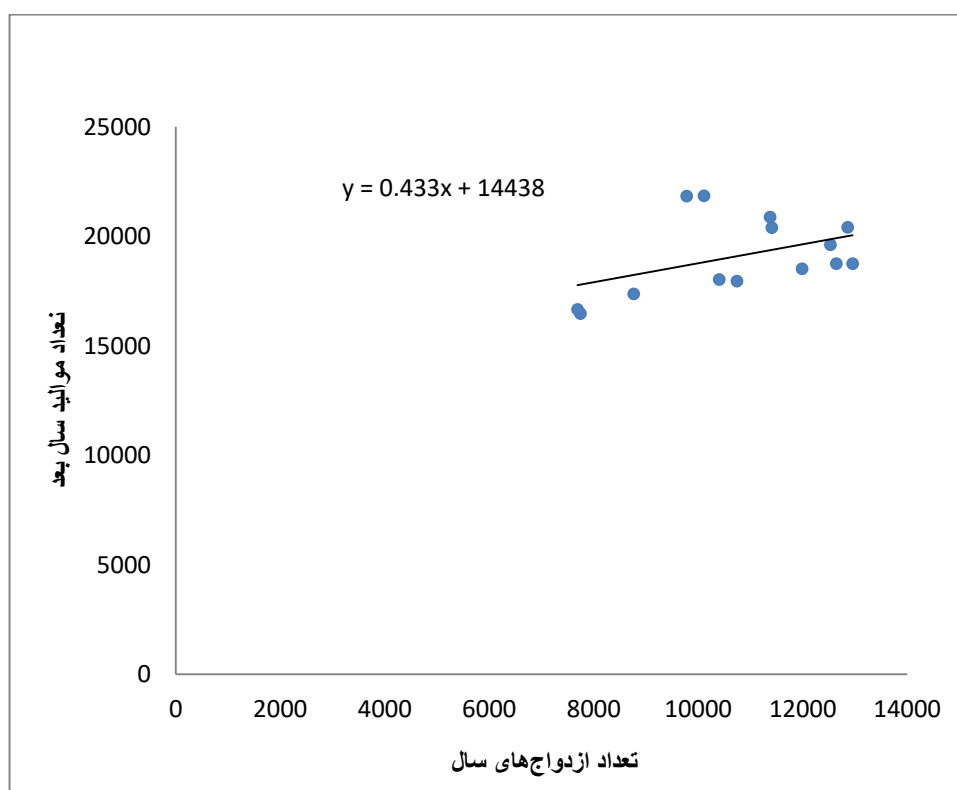
قبلاً گفته شد که تعداد مولید تابعی از دو متغیر مهم "میانگین تعداد فرزندان در هر خانوار" و "تعداد ازدواج‌های به وقوع پیوسته" است. همانطوری که تحلیل اطلاعات در بخش قبل نشان داد، میانگین تعداد فرزندان در خانوار کاهش یافته و این شاخص برای خانوارهای تشکیل شده در دهه‌ی اخیر به کمتر از عدد ۲ کاهش یافته است. رفاه طلبی مردم در کنار وضع نامساعد معیشتی موجب گردیده تا علی‌رغم خواست حاکمیت و استفاده از ابزار تبلیغی و حتی استفاده از نظرات مذهبی در راستای ازدیاد مولید در خانوار، راهبرد مذکور در عمل توفیق چندانی نداشته باشد. به عبارت دیگر باور اکثر زوجین به داشتن حداکثر دو فرزند به حدی نهادینه شده که بر اساس نظر کارشناسان تغییر این باور حداقل تا دو دهه آینده تقریباً غیر ممکن به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر می‌توان گفت مولفه تعداد فرزندان در خانوار از حالت متغیر خارج و به کمیت تقریباً ثابتی تبدیل شده است. به همین دلیل تنها متغیر مهم تأثیر گذار بر تعداد مولید، تعداد ازدواج و تشکیل خانوارهای جدید است. بر اساس منطق و عادات زندگی در استان چهارمحال و بختیاری، اگر چه خانواده‌ها از تعداد زیاد فرزند گریزان می‌باشند ولی بیشتر آنان وجود یک یا دو بچه را در زندگی لازم و ضروری می‌دانند. با توجه به این که در دهه‌های گذشته تعداد فرزندان یک خانوار زیاد بوده ولی در در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ (بر اساس نتایج حاصل از برنامه‌های کنترل جمعیت) تعداد فرزندان کاهش یافته و متوسط تعداد فرزند به یک عدد تقریباً ثابت (کمتر از ۲) تبدیل شده است، برای بررسی ارتباط بین تعداد ازدواج و تعداد فرزند به دنیا آمده از اطلاعات سال ۱۳۸۱ به بعد استفاده شده است. جدول شماره ۲-۱۶ تعداد ازدواج

واقع شده در هر سال و تعداد موالید یک سال پس از آن را نشان می‌دهد. نمودار ۲-۱۲ نیز نمودار پراکنش اطلاعات جدول ۲-۱۶ را به همراه خط رگرسیونی (به روش حداقل مربعات خطا) نشان می‌دهد.

جدول ۲-۱۶- تعداد ازدواج‌های هر سال و تعداد موالید سال بعد در استان چهارمحال و بختیاری

سال t	تعداد ازدواج سال M_t	تعداد موالید سال بعد B_{t+1}
۱۳۸۱	۷۷۴۶	۱۶۴۷۰
۱۳۸۲	۷۶۹۰	۱۶۶۶۰
۱۳۸۳	۸۷۶۵	۱۷۳۷۱
۱۳۸۴	۱۰۷۴۱	۱۷۹۵۲
۱۳۸۵	۱۰۴۰۱	۱۸۰۲۶
۱۳۸۶	۱۱۹۸۶	۱۸۵۱۳
۱۳۸۷	۱۲۹۵۵	۱۸۷۵۲
۱۳۸۸	۱۲۶۴۲	۱۸۷۵۲
۱۳۸۹	۱۲۵۲۹	۱۹۶۱۴
۱۳۹۰	۱۲۸۶۱	۲۰۴۰۷
۱۳۹۱	۱۱۴۰۸	۲۰۳۹۲
۱۳۹۲	۱۱۳۷۶	۲۰۸۷۴
۱۳۹۳	۱۰۱۱۱	۲۱۸۴۶
۱۳۹۴	۹۷۸۰	۲۱۸۳۳
۱۳۹۵	۹۸۸۶	۲۰۳۴۱

نمودار ۲-۱۲- نمودار پراکنش تعداد مولید در برابر تعداد ازدواج‌های یک سال قبل استان چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۹۶-۱۳۸۱

نگاهی به نمودار پراکنش نشان می‌دهد که بین دو متغیر تعداد ازدواج واقع شده در سال و تعداد مولید سال بعد رابطه‌ی مستقیم (همبستگی مثبت) وجود دارد. برای بررسی دقیق‌تر این موضوع ضریب

$$\begin{cases} H_0 : \rho = 0 \\ H_1 : \rho > 0 \end{cases} \text{ یا همبستگی پیرسون بین دو متغیر مذکور محاسبه و بر اساس آن آزمون}$$

فرض صفر: بین دو متغیر تعداد ازدواج سال و تعداد مولید سال بعد رابطه‌ای وجود ندارد

فرض مقابل: دو متغیر تعداد ازدواج سال و تعداد مولید سال بعد رابطه‌ی مستقیم (همبستگی مثبت) وجود دارد.

آزمون شده است. نتایج آزمون (خروجی نرم‌افزار *spss*) در جدول ۲-۱۶ در معرض نمایش قرار گرفته است.

بر اساس نتایج حاصل ضریب همبستگی نمونه‌ای برابر $r = +0.441$ بوده و $P\text{-Value} = 0.023 < 0.05$ بوده و لذا فرض H_0 در سطح معنی داری ۵٪ رد می‌گردد. بنابراین می‌توان با اطمینان ۹۵ درصدی اعلام نمود که بین دو متغیر مورد نظر رابطه مستقیم (همبستگی مثبت) وجود دارد و این یعنی با افزایش تعداد ازدواج‌ها در هر سال با اطمینان بالا، تعداد مولید در سال بعد افزایش خواهد داشت.

جدول ۲-۱۷- ضریب همبستگی بین تعداد ازدواج و تعداد مولید سال بعد

		B_{t+1} = تعداد مولید سال بعد	
		M_t = تعداد ازدواج سال	
M_t = تعداد ازدواج سال	Pearson Correlation	۱	.۴۴۱
	Sig. (۲-tailed)		.۰۲۳
	N	۱۵	۱۵
B_{t+1} = تعداد مولید سال بعد	Pearson Correlation	.۴۴۱	۱
	Sig. (۲-tailed)	.۰۲۳	
	N	۱۵	۱۵

برای بهره‌گیری آماری بهتر از وجود این رابطه، یک مدل رگرسیون خطی به داده‌ها برازش شده است. به عبارت دیگر می‌پذیریم که نقاط نمودار پراکنش در حواشی خطی به معادله $B_{t+1} = \alpha + \beta M_t$ قرار گرفته و با استفاده از داده‌ها، مقادیر α و β را برآورد می‌کنیم. جدول‌های ۲-۱۷ و ۲-۱۸ نتایج برازش مدل رگرسیونی را نشان می‌دهند. جدول آنالیز واریانس ۲-۱۷ فرض آماری H_0 (مدل رگرسیون خطی برای این مجموعه داده مناسب نیست) در برابر H_1 (مدل رگرسیون خطی برای این مجموعه داده مناسب هست) را آزمون می‌کند. با توجه به این که $P\text{-Value} = 0.045 < 0.05$ لذا فرض H_0 به سود فرض H_1 رد می‌گردد. با توجه به این نتیجه، می‌توان گفت مدل رگرسیون خطی برای این داده‌ها مدل مناسبی است.

جدول ۲-۱۷- جدول آنالیز واریانس رگرسیون خطی B_{t+1} در برابر M_t

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
۱	Regression	۷۹۰۰۹۰۶,۹۶۲	۱	۷۹۰۰۹۰۶,۹۶۲	۳,۲۸۹	.۰۴۵ ^b
	Residual	۳۲۸۱۵۵۰۶,۴۶۶	۱۲	۲۷۳۴۶۲۵,۵۳۹		
	Total	۴۰۷۱۶۴۱۳,۴۲۹	۱۳			

a. Dependent Variable: B_{t+1} b. Predictors: (Constant), M_t

جدول شماره ۲-۱۸ ضرایب برآوردی مدل رگرسیونی را نشان می‌دهد. بر اساس این نتایج:

$$\hat{\beta} = 0.433 \text{ و } \hat{\alpha} = 14437.618$$

جدول ۲-۱۸- جدول برآورد ضرایب رگرسیون خطی B_{t+1} در برابر M_t

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
۱	(Constant)	۱۴۴۳۷,۶۱۸	۲۷۸۰,۹۰۲		۵,۱۹۲	.۰۰۰
	M_t	.۴۳۳	.۲۵۵	.۴۴۱	۲,۰۱	.۰۴۵

a. Dependent Variable: B_{t+1} به عبارت دیگر خط رگرسیونی برازش شده به صورت $B_{t+1} = 14438 + 0.433M_t$ است.

بر اساس این مدل می‌توان گفت: اگر در یک سال تعداد ازدواج‌ها ۱۰۰۰ واحد افزایش یابد، سال بعد از

آن ۴۳۳ نوزاد به تعداد نوزادان استان اضافه خواهد شد.

نکته مهم دیگر در فرزندآوری این است که معمولاً بسیاری از زوجین بلافاصله پس از ازدواج به دنبال

فرزندآوری نبوده و به صورت خودخواسته تولد فرزند را برای مدتی به تعویق می‌اندازند. به همین دلیل در

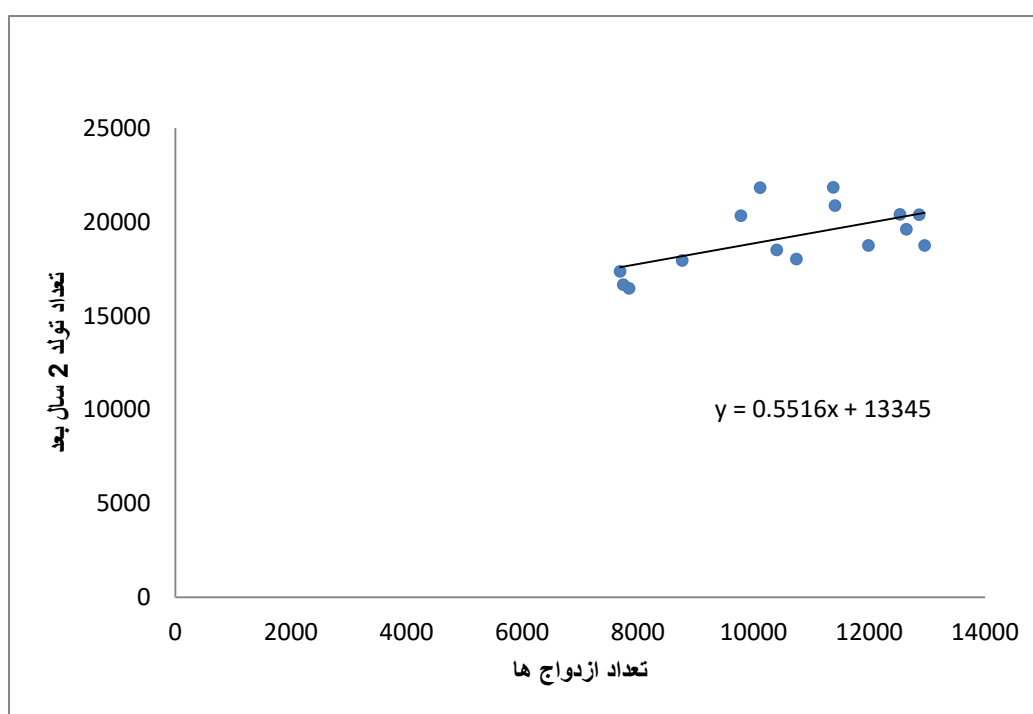
جدول شماره ۲-۱۹ و نمودار ۲-۱۳ اطلاعات تعداد ازدواج‌های واقع شده در سال و تعداد تولدهای ۲ سال

پس از آن در استان چهارمحال و بختیاری به تصویر کشیده شده است.

جدول ۲-۱۹- تعداد ازدواج‌های سال و تعداد موالید دو سال بعد از آن در استان چهارمحال و بختیاری

سال t	تعداد ازدواج سال M_t	تعداد موالید دو سال بعد B_{t+2}
۱۳۸۰	۷۸۴۷	۱۶۴۷۰
۱۳۸۱	۷۷۴۶	۱۶۶۶۰
۱۳۸۲	۷۶۹۰	۱۷۳۷۱
۱۳۸۳	۸۷۶۵	۱۷۹۵۲
۱۳۸۴	۱۰۷۴۱	۱۸۰۲۶
۱۳۸۵	۱۰۴۰۱	۱۸۵۱۳
۱۳۸۶	۱۱۹۸۶	۱۸۷۵۲
۱۳۸۷	۱۲۹۵۵	۱۸۷۵۲
۱۳۸۸	۱۲۶۴۲	۱۹۶۱۴
۱۳۸۹	۱۲۵۲۹	۲۰۴۰۷
۱۳۹۰	۱۲۸۶۱	۲۰۳۹۲
۱۳۹۱	۱۱۴۰۸	۲۰۸۷۴
۱۳۹۲	۱۱۳۷۶	۲۱۸۴۶
۱۳۹۳	۱۰۱۱۱	۲۱۸۳۳
۱۳۹۴	۹۷۸۰	۲۰۳۴۱

نمودار ۲-۱۳- نمودار پراکنش تعداد مولید در برابر تعداد ازدواج‌های دو سال قبل از آن در استان چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۹۶-۱۳۸۱

چیدمان نقاط پراکنش در نمودار ۲-۱۳ نشان دهنده‌ی وجود یک رابطه مستقیم (همبستگی مثبت) بین تعداد ازدواج‌ها و تعداد مولید دو سال بعد می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شدت این همبستگی از شدت همبستگی بین تعداد ازدواج‌های سال و تعداد مولید یک سال بعد بیشتر است.

جدول‌های ۲-۲۰ و ۲-۲۱ نیز نشان دهنده‌ی نتایج برازش یک مدل رگرسیونی خطی برای داده‌های مذکور است. بر اساس اطلاعات این جداول، مدل خط رگرسیونی برازش شده به داده‌های مذکور به فرم $B_{t+2} = 13345 + 0.552M_t$ می‌باشد. بر اساس این مدل می‌توان گفت که به ازای افزایش ۱۰۰۰ ازدواج در سال، تعداد مولید دو سال بعد ۵۵۲ مورد افزایش می‌یابد.

جدول ۲-۲۰- جدول آنالیز واریانس رگرسیون خطی B_{t+2} در برابر M_t

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
۱	Regression	۱۵۲۹۲۴۶۴,۰۶۸	۱	۱۵۲۹۲۴۶۴,۰۶۸	۷,۴۰۴	.۰۱۷ ^b
	Residual	۲۶۸۵۱۱۱۷,۶۶۶	۱۳	۲۰۶۵۴۷۰,۵۹۰		
	Total	۴۲۱۴۳۵۸۱,۷۳۳	۱۴			

a. Dependent Variable: B_{t+2} b. Predictors: (Constant), M_t جدول ۲-۲۱- جدول برآورد ضرایب رگرسیون خطی B_{t+2} در برابر M_t

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
۱	(Constant)	۱۳۳۴۵,۴۶۵	۲۱۷۸,۶۱۶		۶,۱۲۶	.۰۰۰
	M_t	.۵۵۲	.۲۰۳	.۶۰۲	۲,۷۲۱	.۰۱۷

a. Dependent Variable: B_{t+2}

۲-۶- میزان باروری کلی (TFR)

گفته شد که تعداد موالید تابعی پیچیده از دو متغیر تعداد ازدواج‌ها و متوسط تعداد فرزند در یک خانواده است. شاخصی مشهور به میزان باروری کلی (یا $Total\ Fertility\ Rate = TFR$) شاخصی است که تاثیر هر دو متغیر مستقل مورد نظر را در تعداد موالید به نمایش می‌گذارد. این شاخص ترکیبی از شاخص‌های باروری اختصاصی سنی است. میزان باروری کلی معرف تعداد فرزندی است که یک زن در طول باروری خود متولد می‌کند. برای محاسبه این شاخص از مجموع میزانهای باروری اختصاصی سنی ضرب در ۵ تقسیم بر ۱۰۰۰ به دست می‌آید.

$$TFR = \frac{\text{مجموع میزانهای باروری اختصاصی سنی} \times 5}{1000}$$

لازم به ذکر است میزان باروری اختصاصی سنی (یا $Age\ Specific\ Fertility\ Rate = ASFR$) از تقسیم تعداد موالید زنده یک سال از مادران یک گروه سنی تقسیم بر کل جمعیت زنان آن گروه سنی (ضرب در ۱۰۰۰) حاصل می‌گردد. بر اساس نظریه جمعیت شناسان:

اگر در جامعه‌ای $T.F.R < 2.1$ ، آنگاه تعداد کل آن جمعیت روندی کاهشی خواهد داشت.

اگر در جامعه‌ای $T.F.R = 2.1$ ، آنگاه تعداد کل آن جمعیت ثابت خواهد ماند.

و اگر در جامعه‌ای $T.F.R > 2.1$ ، آنگاه تعداد کل آن جمعیت روندی افزایشی را تجربه خواهد کرد.

در جدول شماره ۲-۲۲ داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز محاسبه $ASFR$ و TFR استان چهارمحال و بختیاری سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ در معرض داوری قرار گرفته است.

جدول ۲-۲۲- جدول میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در

سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶

سن	سال ۱۳۸۵			سال ۱۳۹۰		
	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی
۱۰-۱۴ ساله	۴۵۳۸۷	۷	۰,۰۲	۳۵۲۳۹	۸	۰,۰۲
۱۵-۱۹ ساله	۵۹۶۳۹	۸۵۱	۱,۴۳	۴۳۸۰۴	۶۶۴	۱,۵۲
۲۰-۲۴ ساله	۵۶۲۸۰	۳۹۲۴	۶,۹۷	۵۳۱۱۶	۳۴۳۸	۶,۴۷
۲۵-۲۹ ساله	۴۱۷۱۸	۳۷۹۷	۹,۱۰	۵۱۰۰۷	۴۲۴۵	۸,۳۲
۳۰-۳۴ ساله	۳۲۸۶۶	۲۷۵۸	۸,۳۹	۳۸۷۷۵	۲۶۸۳	۶,۹۲
۳۵-۳۹ ساله	۲۷۱۳۲	۱۰۲۵	۳,۷۸	۳۱۸۱۷	۱۲۱۳	۳,۸۱
۴۰-۴۴ ساله	۲۲۰۴۷	۲۲۱	۱,۰۰	۲۶۳۵۳	۲۴۷	۰,۹۴
۴۵-۴۹ ساله	۱۸۱۹۲	۳۹	۰,۲۱	۲۱۳۳۵	۳۲	۰,۱۵
۵۰-۵۴ ساله	۱۵۰۳۷	۰	۰,۰۰	۱۸۰۶۶	۱۳	۰,۰۷
میزان باروری کلی (TFR)	۱,۵۵			۱,۴۱		

ادامه جدول ۲-۲۲- جدول میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶

سن	سال ۱۳۹۵			سال ۱۳۹۶		
	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی
۱۰-۱۴ ساله	۳۵۰۵۰	۵	۰,۰۱	۳۶۰۲۱	۱۱	۰,۰۳
۱۵-۱۹ ساله	۳۳۲۶۷	۷۴۹	۲,۲۵	۳۲۹۴۶	۱۰۶۸	۳,۲۴
۲۰-۲۴ ساله	۳۹۵۴۷	۳۷۱۶	۹,۴۰	۳۷۲۸۹	۴۱۵۹	۱۱,۲
۲۵-۲۹ ساله	۴۸۷۷۶	۶۱۳۹	۱۲,۵۹	۴۸۲۲۳	۶۳۹۱	۱۳,۳
۳۰-۳۴ ساله	۴۸۴۷۲	۵۳۹۷	۱۱,۱۳	۴۹۱۸۵	۵۲۳۹	۱۰,۷
۳۵-۳۹ ساله	۳۸۰۸۲	۲۵۲۱	۶,۶۲	۴۱۵۷۵	۲۵۰۸	۶,۰۳
۴۰-۴۴ ساله	۳۱۳۲۹	۶۸۴	۲,۱۸	۳۲۸۱۹	۵۷۸	۱,۷۶
۴۵-۴۹ ساله	۲۵۸۷۴	۱۳۳	۰,۵۱	۲۸۱۵۷	۳۳	۰,۱۲
۵۰-۵۴ ساله	۲۰۸۵۵	۸۴	۰,۴۰	۲۱۸۵۶	۴	۰,۰۲
میزان باروری کلی (TFR)	۲,۲۶			۲,۳۱		

همانطوری که جدول ۲-۲۲ نشان می‌دهد، میزان باروری کلی استان در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ در حد بحرانی (کمتر از ۲/۱) بوده ولی در سالهای ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ با افزایش نسبتاً مطلوب به بالاتر از نقطه‌ی سربه‌سر ۲/۱ رسیده است.

۲-۷- وضعیت جمعیتی استان به فرض ادامه روند کنونی

در بخش‌های قبل وضعیت موجود استان از نظر ترکیب جمعیت، وضعیت زناشویی افراد، روند ازدواج‌های واقع شده در استان و ارتباط بین تعداد ازدواج‌های واقع شده و تعداد نوزادان مورد بررسی قرار

گرفت. یکی از کاربردهای شناخت روند وضعیت موجود این است که با فرض ادامه روند بتوان آینده را شبیه‌سازی نمود و با توجه به شبیه‌سازی وضعیت آینده را برآورد نمود.

با مبنا قرار دادن اطلاعات جدول ۲-۱۵ و استفاده از یک مدل رگرسیونی مناسب میانگین سن در اولین ازدواج برای مردان و زنان استان چهارمحال و بختیاری برآورد شده است. این اطلاعات در جدول ۲-۲۳ قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۲-۲۳- برآورد میانگین سن در اولین ازدواج به تفکیک جنس در استان چهارمحال و بختیاری

سال	تخمین میانگین سن در اولین ازدواج	
	مرد	زن
۱۳۹۶	۲۷,۴۶	۲۴,۲۲
۱۳۹۷	۲۷,۶۲	۲۴,۳۴
۱۳۹۸	۲۷,۷۸	۲۴,۴۷
۱۳۹۹	۲۷,۹۴	۲۴,۵۹
۱۴۰۰	۲۸,۱۰	۲۴,۷۲
۱۴۰۱	۲۸,۲۶	۲۴,۸۵
۱۴۰۲	۲۸,۴۲	۲۴,۹۷
۱۴۰۳	۲۸,۵۸	۲۵,۱۰
۱۴۰۴	۲۸,۷۴	۲۵,۲۲
۱۴۰۵	۲۸,۹۰	۲۵,۳۵
۱۴۰۶	۲۹,۰۵	۲۵,۴۸
۱۴۰۷	۲۹,۲۱	۲۵,۶۰
۱۴۰۸	۲۹,۳۷	۲۵,۷۳
۱۴۰۹	۲۹,۵۳	۲۵,۸۶
۱۴۱۰	۲۹,۶۹	۲۵,۹۹

همان‌طوری که اطلاعات جدول فوق نشان می‌دهند میانگین سن ازدواج، با شیبی نسبتاً ملایم رو به افزایش بوده به نحوی که میانگین سن در اولین ازدواج برای مردان استان به عدد ۳۰ و برای زنان به ۲۶ سال خواهد رسید. نکته حائز اهمیت در میانگین سن در اولین ازدواج این است که این شاخص برای افراد ازدواج کرده محاسبه می‌گردد و افراد ازدواج نکرده نقشی در محاسبه این شاخص ندارد. از همین روی و با توجه به اهمیت تعداد افراد هرگز ازدواج نکرده در جمعیت، شاخص‌هایی که نشان دهنده روند تغییرات سهم افراد هرگز ازدواج نکرده در جامعه باشد اهمیت به سزایی دارد. شاخص مجرد قطعی شاخصی است که تغییرات آن گویای روند تغییر در سهم افراد هرگز ازدواج نکرده در جامعه است. افزون بر این تغییرات شاخص مجرد قطعی در تغییر و تحولات تعداد خانواده معمولی و در نهایت در جمعیت نقش شایان توجهی دارد. جدول ۲-۲۴ روند تغییرات شاخص مجرد قطعی را تا سال ۱۴۱۰ در معرض قضاوت قرار داده است. لازم به ذکر است برای برآورد شاخص مجرد قطعی از تحلیل روند ازدواج در گروه‌های سنی مختلف به تفکیک جنسیت استفاده شده است.

جدول ۲-۲۴- برآورد شاخص تجرد قطعی به تفکیک جنس در استان چهارمحال و بختیاری

سال	تخمین شاخص تجرد قطعی	
	مردان	زنان
۱۳۷۵	۰,۵۳	۰,۷۴
۱۳۸۵	۰,۵۲	۱,۱۱
۱۳۹۵	۱,۳۳	۲,۴۸
۱۳۹۶	۱,۳۹	۲,۶۷
۱۳۹۷	۱,۵۲	۲,۸۷
۱۳۹۸	۱,۶۵	۳,۰۹
۱۳۹۹	۱,۸۰	۳,۳۱
۱۴۰۰	۱,۹۵	۳,۵۴
۱۴۰۱	۲,۱۱	۳,۷۸
۱۴۰۲	۲,۲۸	۴,۰۳
۱۴۰۳	۲,۴۶	۴,۳۰
۱۴۰۴	۲,۶۴	۴,۵۷
۱۴۰۵	۲,۸۴	۴,۸۵
۱۴۰۶	۳,۰۴	۵,۱۴
۱۴۰۷	۳,۲۵	۵,۴۴
۱۴۰۸	۳,۴۶	۵,۷۶
۱۴۰۹	۳,۶۹	۶,۰۸
۱۴۱۰	۳,۹۲	۶,۴۱

اطلاعات جدول ۲-۲۴ نشان دهنده این است که در کمال تاسف شاخص تجرد قطعی در دو گروه زنان و مردان استان از افزایش شتابانی برخوردار بوده به نحوی که در سال ۱۴۱۰ شاخص مذکور در جمعیت مردان تقریباً به عدد ۴ (سه برابر سال ۱۳۹۵) و در جمعیت زنان به عدد ۶/۴ (دو نیم برابر سال ۱۳۹۷) ارتقاء خواهد یافت.

در جدول شماره ۲-۲۵، میزان خام ازدواج و تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله برآورد شده است. بر اساس اطلاعات این جدول (که با فرض عدم تغییر در روند کنونی) برآورد شده‌اند، تعداد ازدواج به طرز نگران کننده کاهش یافته و به حد بحران ۱۲ ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-

۴۹ ساله خواهد رسید. مهمترین پیامد کاهش ازدواج، کاهش تعداد موالید و تغییر در حجم و ترکیب جمعیت است.

جدول ۲-۲۵- برآورد میزان خام ازدواج و تعداد ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله استان چهارمحال و بختیاری

سال	تعداد ازدواج	میزان خام ازدواج	میزان ازدواج به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت ۲۰-۴۹ ساله
۱۳۹۶	۸۵۳۰	۸,۸۵	۱۷,۹۱
۱۳۹۷	۸۶۰۷	۸,۸۰	۱۸,۰۵
۱۳۹۸	۸۳۴۸	۸,۴۴	۱۷,۵۱
۱۳۹۹	۸۰۹۶	۸,۱۰	۱۷,۰۱
۱۴۰۰	۷۸۴۵	۷,۷۷	۱۶,۵۵
۱۴۰۱	۷۶۲۱	۷,۴۷	۱۶,۱۱
۱۴۰۲	۷۴۰۷	۷,۲۰	۱۵,۶۹
۱۴۰۳	۷۲۱۲	۶,۹۵	۱۵,۳۰
۱۴۰۴	۷۰۳۱	۶,۷۱	۱۴,۹۴
۱۴۰۵	۶۸۶۰	۶,۵۰	۱۴,۵۹
۱۴۰۶	۶۷۰۶	۶,۳۲	۱۴,۲۶
۱۴۰۷	۶۵۵۵	۶,۱۴	۱۳,۹۶
۱۴۰۸	۶۴۱۰	۵,۹۷	۱۳,۶۷
۱۴۰۹	۶۲۶۴	۵,۸۰	۱۳,۴۰
۱۴۱۰	۶۱۱۸	۵,۶۴	۱۳,۱۴
۱۴۱۱	۵۹۹۷	۵,۵۱	۱۲,۹۰
۱۴۱۲	۵۸۷۱	۵,۳۸	۱۲,۶۷
۱۴۱۳	۵۷۴۱	۵,۲۴	۱۲,۴۶
۱۴۱۴	۵۶۱۸	۵,۱۲	۱۲,۲۶
۱۴۱۵	۵۵۳۲	۵,۰۳	۱۲,۱۷

با توجه به همبستگی مستقیم تعداد ازدواج و تعداد مولید در سال‌های پس از واقعه ازدواج، با استفاده از تعداد ازدواج‌های برآورد شده به عنوان متغیر مستقل، تعداد مولید به عنوان یک متغیر وابسته به آن نیز برآورد شده است. جدول ۲-۲۶ تعداد مولید پیش بینی شده در هر سال را معرض نمایش گذاشته است. روند کاهشی تعداد مولید در طی زمان در جدول ۲-۲۶ کاملاً مشهود است. نمودار ۲-۱۴ روند تعداد ازدواج و تعداد مولید استان را از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۴۱۵ نشان داده است. لازم به یادآوری است که اطلاعات تا سال ۱۳۹۶ اطلاعات ثبتی و دقیق و اطلاعات سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۱۵ اطلاعات تخمینی و برآوردی (به فرض عدم تغییر در شیوه و روند کنونی اقتصادی و اجتماعی در جامعه) است.

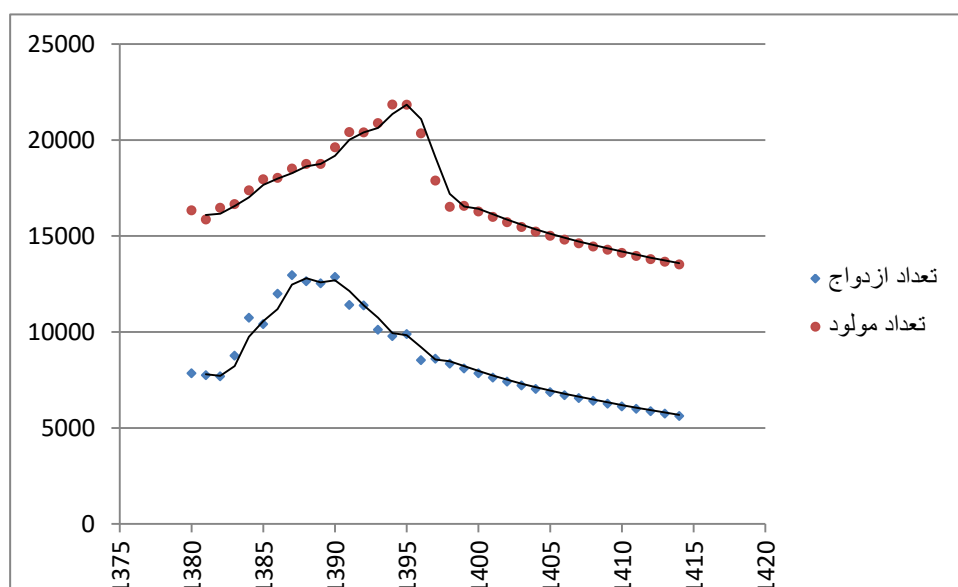
جدول ۲-۲۶- اطلاعات تعداد مولید استان طی سالهای قبل و برآورد (تخمین) تعداد مولید طی سالهای آتی

سال	تعداد مولود
۱۳۸۰	۱۶۳۳۰
۱۳۸۱	۱۵۸۶۰
۱۳۸۲	۱۶۴۷۰
۱۳۸۳	۱۶۶۶۰
۱۳۸۴	۱۷۳۷۱
۱۳۸۵	۱۷۹۵۲
۱۳۸۶	۱۸۰۲۶
۱۳۸۷	۱۸۵۱۳
۱۳۸۸	۱۸۷۵۲
۱۳۸۹	۱۸۷۵۲
۱۳۹۰	۱۹۶۱۴
۱۳۹۱	۲۰۴۰۷
۱۳۹۲	۲۰۳۹۲
۱۳۹۳	۲۰۸۷۴
۱۳۹۴	۲۱۸۴۶
۱۳۹۵	۲۱۸۳۳
۱۳۹۶	۲۰۳۴۱

سال	تعداد مولود
۱۳۹۷	۱۷۸۸۲
۱۳۹۸	۱۶۵۱۶
۱۳۹۹	۱۶۵۶۶
۱۴۰۰	۱۶۲۷۷
۱۴۰۱	۱۵۹۹۵
۱۴۰۲	۱۵۷۱۶
۱۴۰۳	۱۵۴۶۶
۱۴۰۴	۱۵۲۲۸
۱۴۰۵	۱۵۰۱۰
۱۴۰۶	۱۴۸۰۹
۱۴۰۷	۱۴۶۱۹
۱۴۰۸	۱۴۴۴۶
۱۴۰۹	۱۴۲۷۸
۱۴۱۰	۱۴۱۱۶
۱۴۱۱	۱۳۹۵۲
۱۴۱۲	۱۳۷۹۱
۱۴۱۳	۱۳۶۵۵
۱۴۱۴	۱۳۵۱۳
۱۴۱۵	۱۳۳۷۰

نمودار ۲-۱۴- پیش بینی روند تغییرات تعداد ازدواج و تعداد مولید استان چهارمحال و بختیاری تا سال

۱۴۱۵

با توجه به نمودار ۲-۱۴ در خوشبینانه‌ترین حالت تعداد مولید به موازات تعداد ازدواج‌های واقع شده روندی کاهشی را تجربه خواهد کرد و در حالت واقع‌بینانه، شیب کاهشی تعداد مولید از شیب کاهش تعداد ازدواج‌ها نیز بیشتر خواهد شد.

نتیجه تغییر و تحولات در روند ازدواج و تعداد مولید با استفاده میزان باروری کل ($T.F.R$) قابل مشاهده است. جدول ۲-۲۷ تخمین میزان باروری کل ($T.F.R$) استان چهارمحال و بختیاری را در فواصل زمانی ۵ ساله (۱۴۰۰، ۱۴۰۵، ۱۴۱۰ و ۱۴۱۵) نشان می‌دهد.

جدول ۲-۲۷- جدول تخمین میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۴۰۰، ۱۴۰۵، ۱۴۱۰ و ۱۴۱۵

سن	سال ۱۴۰۰			سال ۱۴۰۵		
	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی
۱۴-۱۰ ساله	۳۹۷۸۸	۹	۰,۰۲	۴۴۹۲۵	۸	۰,۰۲
۱۹-۱۵ ساله	۳۴۹۰۳	۸۷۰	۲,۴۹	۳۹۶۳۱	۸۰۲	۲,۰۲
۲۴-۲۰ ساله	۳۲۹۶۹	۳,۳۸۶	۱۰,۲۷	۳۴۵۹۲	۳,۱۲۳	۹,۰۳
۲۹-۲۵ ساله	۳۸۸۹۴	۵,۲۰۴	۱۳,۳۸	۳۲۲۸۶	۴,۷۹۹	۱۴,۸۶
۳۴-۳۰ ساله	۴۷۶۴۱	۴,۲۶۶	۸,۹۵	۳۷۷۱۱	۳,۹۳۴	۱۰,۴۳
۳۹-۳۵ ساله	۴۷۹۹۸	۲,۰۴۲	۴,۲۵	۴۵۸۴۶	۱,۸۸۳	۴,۱۱
۴۴-۴۰ ساله	۳۸۲۴۸	۴۷۱	۱,۲۳	۴۶۲۶۱	۴۳۴	۰,۹۴
۴۹-۴۵ ساله	۳۰۲۹۴	۲۷	۰,۰۹	۳۶۳۱۵	۲۵	۰,۰۷
۵۴-۵۰ ساله	۲۵۵۵۲	۳	۰,۰۱	۲۸۳۵۸	۳	۰,۰۱
میزان باروری کلی (TFR)	۲,۰۴			۲,۰۷		

ادامه جدول ۲-۲۷- جدول تخمین میزان باروری اختصاصی سنی و میزان باروری کلی استان چهارمحال و بختیاری در سالهای ۱۴۰۰، ۱۴۰۵، ۱۴۱۰ و ۱۴۱۵

سن	سال ۱۴۱۰			سال ۱۴۱۵		
	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی	زنان ۱۰ تا ۵۴ ساله	تعداد فرزند زنده به دنیا آورده	میزان باروری اختصاصی سنی
۱۴-۱۰ ساله	۴۵۰۱۴	۸	۰,۰۲	۳۷۵۴۶	۷	۰,۰۲
۱۹-۱۵ ساله	۴۴۷۶۸	۷۵۴	۱,۶۸	۴۴۸۵۷	۷۱۴	۱,۵۹
۲۴-۲۰ ساله	۳۹۳۲۰	۲,۹۳۷	۷,۴۷	۴۴۴۵۷	۲,۷۸۲	۶,۲۶
۲۹-۲۵ ساله	۳۳۹۰۹	۴,۵۱۳	۱۳,۳۱	۳۸۶۳۷	۴,۲۷۴	۱۱,۰۶
۳۴-۳۰ ساله	۳۱۱۰۳	۳,۶۹۹	۱۱,۸۹	۳۲۷۲۶	۳,۵۰۴	۱۰,۷۱
۳۹-۳۵ ساله	۳۶۱۴۲	۱,۷۷۱	۴,۹۰	۲۹۱۳۴	۱,۶۷۷	۵,۷۶
۴۴-۴۰ ساله	۴۴۲۹۵	۴۰۸	۰,۹۲	۳۴۳۶۵	۳۸۷	۱,۱۲
۴۹-۴۵ ساله	۴۳۲۳۹	۲۳	۰,۰۵	۴۲۳۳۷	۲۲	۰,۰۵
۵۴-۵۰ ساله	۳۲۵۱۵	۳	۰,۰۱	۴۱۳۲۷	۳	۰,۰۱
میزان باروری کلی (TFR)	۲,۰۱			۱,۸۳		

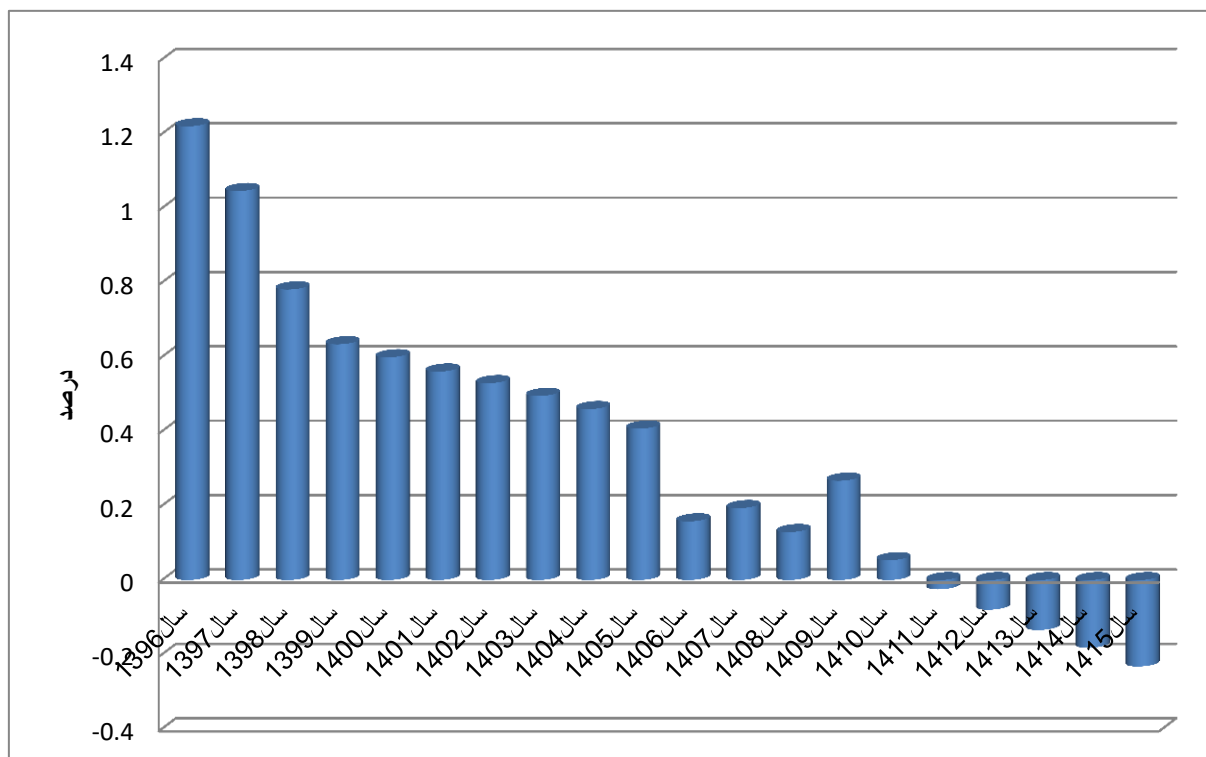
براساس اطلاعات جدول ۲-۲۷ میزان باروری کل استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۴۰۰ به عدد ۲/۰۴ کاهش خواهد یافت و با روندی نزولی در سال ۱۴۱۵ به عدد ۱/۸۳ خواهد رسید. با توجه به اینکه عدد ۱/۸۳ از میزان باروری سربه سر ۲/۱ (وضعیت تثبیت جمعیت) کمتر است، در صورت عدم تغییر در روند کنونی به طور قطع و یقین جمعیت استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۴۱۵ به بعد دچار رشد منفی و کاهش جمعیت در بستر زمان خواهد شد.

برآیند نهایی تغییرات در میزان ازدواج، میزان باروری کل و تعداد موالید در نهایت منتج به تغییراتی در در حجم و ترکیب جمعیت سالهای آینده خواهد شد. جدول ۲-۲۸ پیش‌بینی تعداد کل و نرخ رشد سالانه جمعیت استان در سال‌های پیش رو را در معرض قضاوت و داوری گذاشته است.

جدول ۲-۲۸- برآورد (تخمین) تعداد کل جمعیت استان چهارمحال و بختیاری طی سالهای آتی

سال	تخمین جمعیت با فرض تاثیر خنثی مهاجرت		تخمین جمعیت با تاثیر مهاجرت	
	تعداد جمعیت (نفر)	نرخ رشد سالانه جمعیت	تعداد جمعیت (نفر)	نرخ رشد سالانه جمعیت
۱۳۹۶	۹۶۳۴۹۷	۱,۶۶	۹۵۹۲۹۷	۱,۲۲
۱۳۹۷	۹۷۷۷۳۱	۱,۴۸	۹۶۹۳۳۱	۱,۰۵
۱۳۹۸	۹۸۹۵۰۵	۱,۲۰	۹۷۶۹۰۵	۰,۷۸
۱۳۹۹	۹۹۹۸۹۹	۱,۰۵	۹۸۳۰۹۹	۰,۶۳
۱۴۰۰	۱۰۰۹۹۸۷	۱,۰۱	۹۸۸۹۸۷	۰,۶۰
۱۴۰۱	۱۰۱۹۷۳۱	۰,۹۶	۹۹۴۵۳۱	۰,۵۶
۱۴۰۲	۱۰۲۹۱۹۶	۰,۹۳	۹۹۹۷۹۶	۰,۵۳
۱۴۰۳	۱۰۳۸۳۴۵	۰,۸۹	۱۰۰۴۷۴۵	۰,۵۰
۱۴۰۴	۱۰۴۷۱۶۳	۰,۸۵	۱۰۰۹۳۶۳	۰,۴۶
۱۴۰۵	۱۰۵۵۴۷۱	۰,۷۹	۱۰۱۳۴۷۱	۰,۴۱
۱۴۰۶	۱۰۶۱۲۶۹	۰,۵۵	۱۰۱۵۰۶۹	۰,۱۶
۱۴۰۷	۱۰۶۷۴۳۲	۰,۵۸	۱۰۱۷۰۳۲	۰,۱۹
۱۴۰۸	۱۰۷۲۹۴۳	۰,۵۲	۱۰۱۸۳۴۳	۰,۱۳
۱۴۰۹	۱۰۷۹۸۶۲	۰,۶۴	۱۰۲۱۰۶۲	۰,۲۷
۱۴۱۰	۱۰۸۴۶۰۶	۰,۴۴	۱۰۲۱۶۰۶	۰,۰۵
۱۴۱۱	۱۰۸۸۵۵۷	۰,۳۶	۱۰۲۱۳۵۷	-۰,۰۲
۱۴۱۲	۱۰۹۱۹۴۶	۰,۳۱	۱۰۲۰۵۴۶	-۰,۰۸
۱۴۱۳	۱۰۹۴۷۷۸	۰,۲۶	۱۰۱۹۱۷۸	-۰,۱۳
۱۴۱۴	۱۰۹۷۱۲۵	۰,۲۱	۱۰۱۷۳۲۵	-۰,۱۸
۱۴۱۵	۱۰۹۸۹۶۵	۰,۱۷	۱۰۱۴۹۶۵	-۰,۲۳

نمودار ۲-۱۵- پیش بینی نرخ رشد جمعیت سالانه استان چهارمحال و بختیاری تا سال ۱۴۱۵

همان‌طوری که اطلاعات جدول ۲-۲۷ و نمودار ۲-۱۵ نشان می‌دهد، (با فرض ادامه روند کنونی و عدم چاره‌اندیشی برای مدیریت جمعیت) نرخ رشد سالانه جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در طی زمان دچار کاهش شده و در نهایت به صفر و رشد منفی خواهد رسید.

ترکیب سنی و جنسی جمعیت نیز از نظر جمعیت‌شناسی و مبانی برنامه‌ریزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در جدول شماره‌ی ۲-۲۹ جمعیت استان به تفکیک گروه‌های عمده سنی درج شده است. در ادبیات جمعیت‌شناسی سهم جمعیت ۱۴ ساله و کمتر از کل جمعیت به عنوان ضریب جوانی جمعیت و سهم جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر به عنوان ضریب کهنسالی تعبیر می‌گردد. همان‌طوری که اطلاعات جدول ۲-۲۹ و نمودارهای برگرفته از آن (نمودارهای ۲-۱۶ و ۲-۱۷) نشان می‌دهند:

۱. تا سال ۱۳۶۵ سهم جمعیت ۱۴ ساله و کمتر (ضریب جوانی جمعیت) روندی افزایشی داشته و در سال ۱۳۶۵ تقریباً نیمی از جمعیت استان، جمعیت ۱۴ ساله و کمتر بوده است.

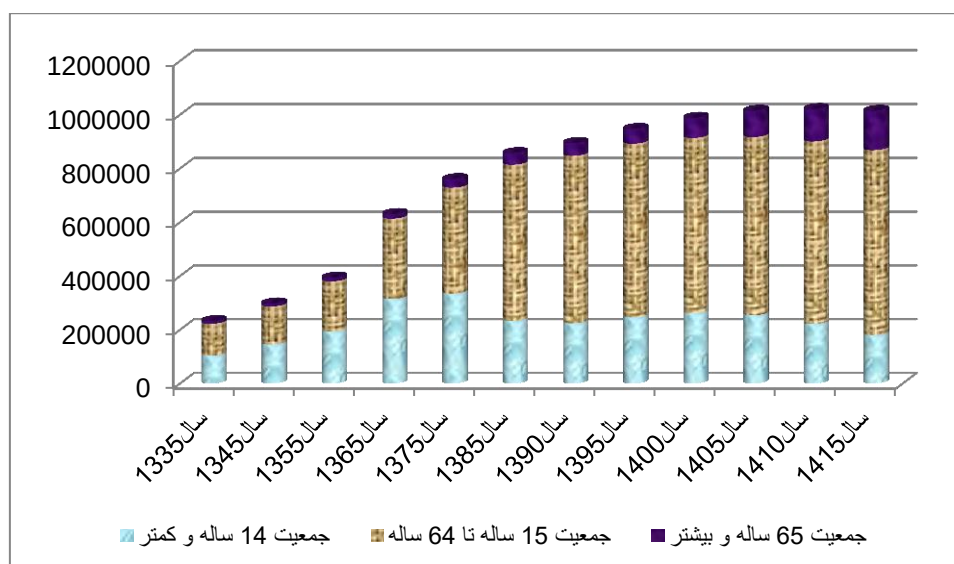
۲. از سال ۱۳۶۵ به بعد سهم جمعیت ۱۴ ساله و کمتر در کل جمعیت رو به کاهش نهاده و در سال ۱۳۹۰ ضریب جوانی جمعیت به ۲۵٪ کاهش یافته است. این ضریب تا سال ۱۴۰۵ حول عدد ۲۵ در صد در نوسان بوده و تا سال ۱۴۰۵ تغییر چشمگیری را تجربه نخواهد کرد. لیکن پس از سال ۱۴۰۵ روندی کاهشی به خود خواهد گرفت و در سال ۱۴۱۵ به عدد ۱۷/۷۸٪ تنزل خواهد یافت.

جدول ۲-۲۹- توزیع جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی طی سالهای آتی

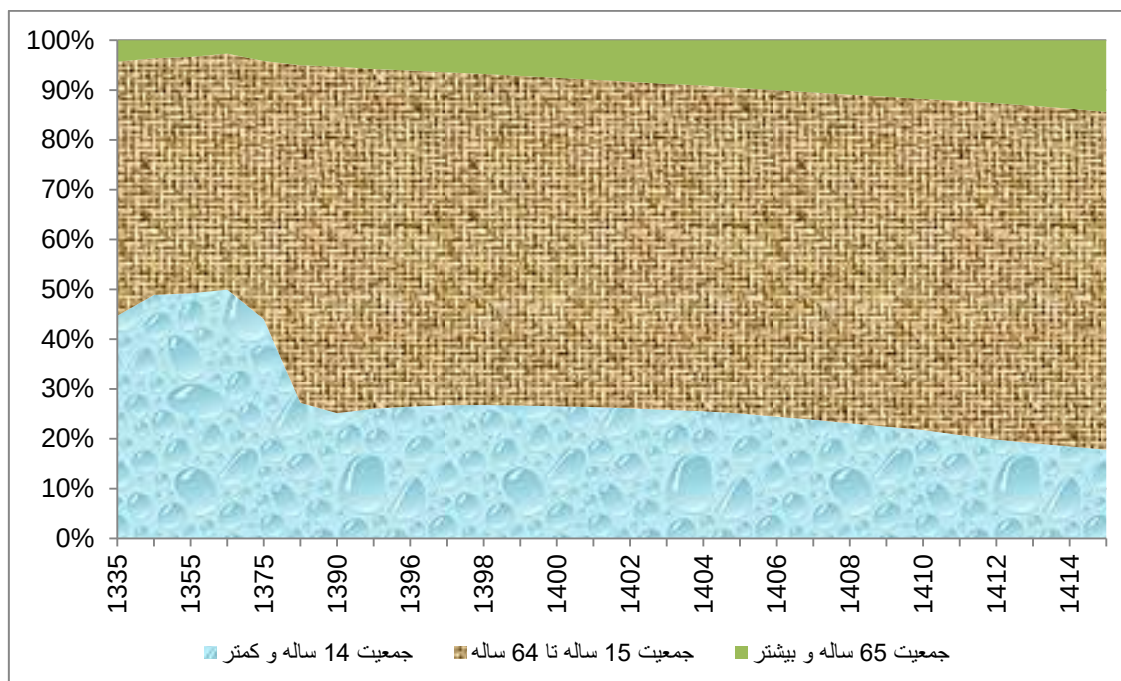
سال	تعداد جمعیت (نفر)				سهم جمعیت (درصد)			
	جمعیت ۱۴ ساله و کمتر	جمعیت ۱۵ ساله تا ۶۴ ساله	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل	جمعیت ۱۴ ساله و کمتر	جمعیت ۱۵ ساله تا ۶۴ ساله	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل
سال ۱۳۳۵	۱۰۴۱۰۲	۱۱۸۸۸۰	۱۰۰۴۱	۲۳۳۰۲۳	۴۴,۶۷	۵۱,۰۲	۴,۳۱	۱۰۰
سال ۱۳۴۵	۱۴۵۸۰۱	۱۴۱۸۵۲	۱۰۷۹۵	۲۹۸۴۴۸	۴۸,۸۵	۴۷,۵۳	۳,۶۲	۱۰۰
سال ۱۳۵۵	۱۹۳۹۶۸	۱۸۷۱۵۷	۱۳۲۳۲	۳۹۴۳۵۷	۴۹,۱۹	۴۷,۴۶	۳,۳۶	۱۰۰
سال ۱۳۶۵	۳۱۵۰۲۹	۲۹۹۲۰۹	۱۶۹۴۱	۶۳۱۱۷۹	۴۹,۹۱	۴۷,۴۰	۲,۶۸	۱۰۰
سال ۱۳۷۵	۳۳۴۷۲۶	۳۹۴۵۶۱	۳۱۸۸۱	۷۶۱۱۶۸	۴۳,۹۸	۵۱,۸۴	۴,۱۹	۱۰۰
سال ۱۳۸۵	۲۳۳۴۶۶	۵۸۱۳۸۹	۴۳۰۵۵	۸۵۷۹۱۰	۲۷,۲۱	۶۷,۷۷	۵,۰۲	۱۰۰
سال ۱۳۹۰	۲۲۴۷۷۳	۶۲۲۸۵۴	۴۷۶۳۶	۸۹۵۲۶۳	۲۵,۱۱	۶۹,۵۷	۵,۳۲	۱۰۰
سال ۱۳۹۵	۲۴۶۴۸۲	۶۴۶۵۰۱	۵۴۷۸۰	۹۴۷۷۶۳	۲۶,۰۱	۶۸,۲۱	۵,۷۸	۱۰۰
سال ۱۴۰۰	۲۶۲۱۶۴	۶۵۲۱۴۴	۷۴۶۷۸	۹۸۸۹۸۷	۲۶,۵۱	۶۵,۹۴	۷,۵۵	۱۰۰
سال ۱۴۰۵	۲۵۴۴۷۱	۶۶۳۱۳۸	۹۷۴۶۱	۱۰۱۵۰۶۹	۲۵,۰۷	۶۵,۳۳	۹,۶۰	۱۰۰
سال ۱۴۱۰	۲۲۲۰۵۶	۶۷۹۰۳۶	۱۲۰۵۱۳	۱۰۲۱۶۰۶	۲۱,۷۴	۶۶,۴۷	۱۱,۸۰	۱۰۰
سال ۱۴۱۵	۱۸۰۴۵۹	۶۸۸۳۷۹	۱۴۶۱۲۷	۱۰۱۴۹۶۵	۱۷,۷۸	۶۷,۸۲	۱۴,۴۰	۱۰۰

نمودار ۲-۱۶- روند تغییر جمعیت کل استان چهارمحال و بختیاری به همراه تفکیک به گروه‌های عمده

سنی تا سال ۱۴۱۵

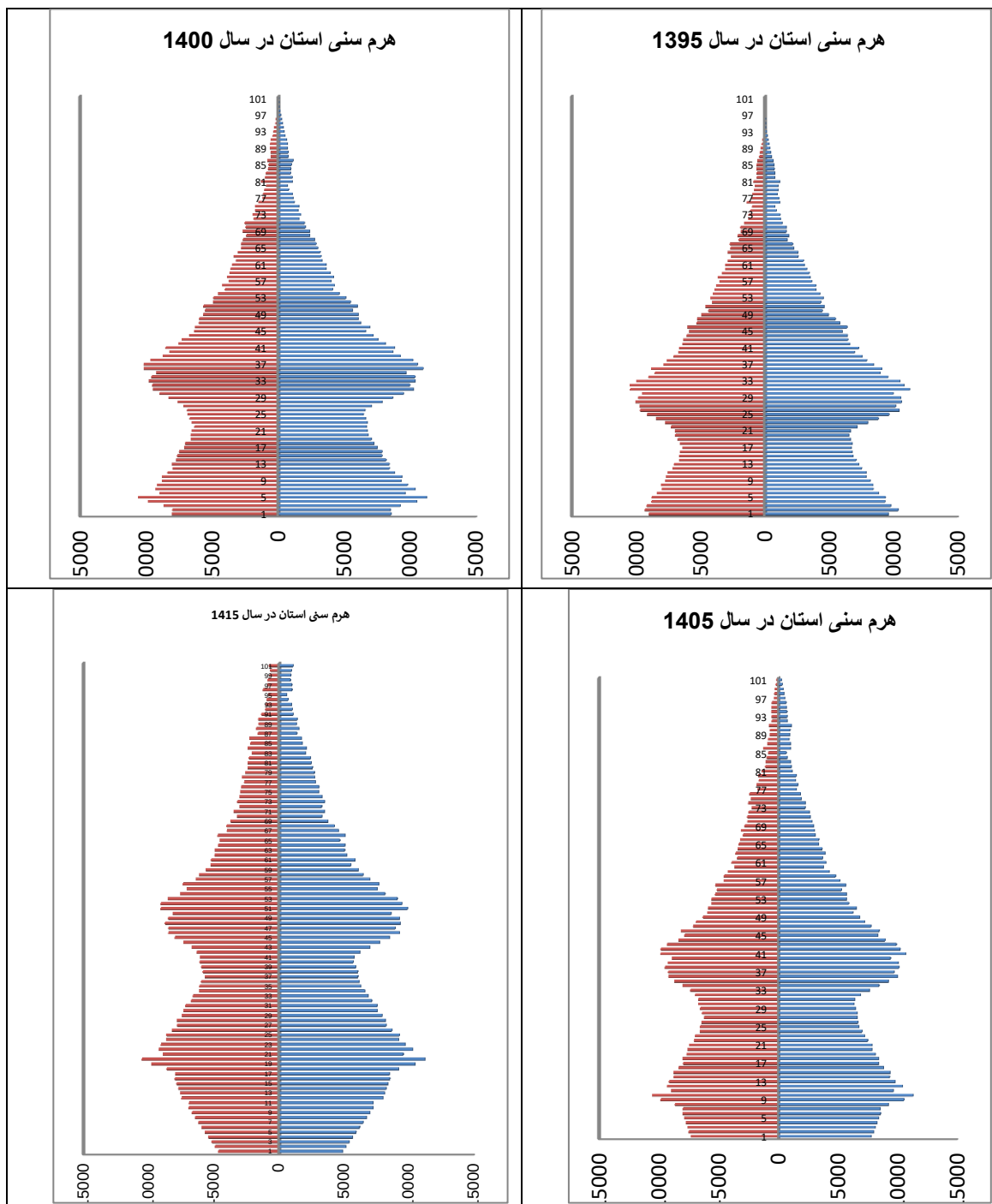

نمودار ۲-۱۷- توزیع نسبی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی تا سال ۱۴۱۵

۳. سهم جمعیت کهنسال (سهم جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر) از کل جمعیت در گذر زمان رو به افزایش بوده و مقدار این شاخص در سال ۱۴۱۵ تقریباً به سه برابر مقدار آن در سال ۱۳۹۵ خواهد رسید.
۴. سهم جمعیت میانسال (جمعیت بین ۱۵ تا ۶۴ سال) از سال ۱۳۳۵ تا ۱۴۱۵ دارای روند یکنوا نبوده و در بازه‌های زمانی مختلف تغییر روند مشهود است. لیکن با ادامه روند کنونی پس از سال ۱۴۰۰ این سهم روندی افزایشی خواهد داشت که خود این موضوع نشان‌گر تشدید افزایش ضریب کهنسالی در سالهای پس از ۱۴۱۵ می‌باشد.
- نمودار ۲-۱۸ هرم سنی جمعیت استان (با فرض ادامه روند کنونی) را در سالهای ۱۳۹۵، ۱۴۰۰، ۱۴۱۰ و ۱۴۱۵ نشان می‌دهد. در این نمودار افزایش تعداد جمعیت کهنسال (متورم شدن قسمت بالایی هرم) و کاهش جمعیت جوان (جمع شدن قاعده هرم) در گذر زمان کاملاً مشهود و قابل درک است. البته با توجه به برآمدگی نمودار هرم سنی در حوالی ۲۰ سالگی، به شرط تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی و مداوای ازدواج گریزی جوانان، می‌توان امیدوار بود که مجدداً قاعده هرم رو به گسترش باشد ولی در صورت ادامه روند کنونی در ازدواج‌ها این امیدواری به آمال و آرزویی دست‌نیافتنی شباهت بیشتری دارد.

نمودار ۲-۱۸- مقایسه هرم سنی جمعیت استان در سالهای ۱۳۹۵، ۱۴۰۰، ۱۴۰۵ و ۱۴۱۵

۲-۸- بررسی علل تأخیر در ازدواج و دلایل عدم ازدواج و گرایش به مجرد قطعی

بر اساس آمار و اطلاعات ارائه شده در بخش قبل می‌توان گفت که در حال حاضر ازدواج جوانان به یکی از مسائل در خور توجه جامعه مبدل شده است. جوانان به دلایل مختلفی از امر مقدس ازدواج دوری می‌کنند و در نتیجه این اجتناب، پدیده تأخیر در سن ازدواج و مجرد قطعی به یکی از چالش‌های فکری و عینی مسئولان، والدین و حتی خود جوانان مجرد تبدیل شده است.

از منظر منطق اقتصادی و عقلی، کارهای ارادی بشر تابع هزینه - فایده و حصول مطلوبیت است. یعنی یک فرد عاقل در صورتی مبادرت به انجام کاری می‌کند که (از نظر عقل و منطق و محاسبات ذهنی وی)، وضعیت وی پس از انجام کار بهتر از وضعیت قبل از انجام کار باشد. از آنجایی که ازدواج یک فعل ارادی است لذا با پذیرش این منطق و به دور از تعصبات سنتی و دینی می‌توان گفت یک فرد در صورتی مبادرت به ازدواج خواهد کرد که انتظار داشته باشد وضع وی پس از ازدواج بهتر از شرایط پیش از ازدواج باشد. به عبارت دیگر تفسیر اقتصادی تصمیم بر ازدواج این است که یک فرد مجرد در صورتی ازدواج خواهد کرد که انتظار داشته باشد با تشکیل خانواده به سطح مطلوبیت بالاتری خواهد رسید و در غیر این صورت باقی ماندن در وضعیت مجرد را بر ازدواج ترجیح خواهد داد. بنابراین علل تأخیر در ازدواج و مجرد قطعی هر چه باشند تحت تسلط قاعده هزینه - فایده یا مطلوبیت حد اکثری خواهند بود.

در این مطالعه به منظور احصاء و طبقه‌بندی علل تأخیر در ازدواج جوانان استان چهارمحال و بختیاری علاوه بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، با ۱۳۲ نفر دختر مجرد بالای ۲۵ سال و ۱۴۰ نفر پسر بالای ۲۹ سال هرگز ازدواج نکرده مصاحبه شفاهی شده است. لازم به ذکر است با توجه به حساسیت موضوع این تحقیق، در جمع‌آوری اطلاعات به جای تهیه پرسشنامه کتبی از روش مصاحبه شفاهی استفاده شده است. لازم به ذکر است که پرسشنامه‌های کتبی (به ویژه پرسشنامه‌های بسته) صرفاً توان رتبه‌بندی علل کلیشه‌ای و موجود در ذهن طراح پرسشنامه را داشته و از کشف و احصاء علل واقعی ناتوان هستند، به همین دلیل در این پژوهش از مصاحبه شفاهی (که با توجه به توضیحات پاسخ دهنده علت یا علل واقعی پدیده مورد نظر از گفتار افراد قابل احصاء می‌باشد) جایگزین پرسشنامه کتبی شده است.

علل و عوامل تاخیر و یا عدم ازدواج (تجرد قطعی) احصاء شده در دو سر فصل کلی

۱. عوامل فردی و خانوادگی

۲. عوامل اجتماعی

قابل طبقه‌بندی هستند. همچنین اهمیت برخی از علل در دو جنس زن و مرد یکسان و اهمیت برخی در یک جنسیت بیش از جنس دیگر است.

۲-۸-۱- علل تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی در زنان استان چهارمحال و بختیاری

بر اساس اطلاعات گردآوری شده فهرست دلایل تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی زنان استان چهارمحال و بختیاری به ترتیب اهمیت به صورت زیر احصاء شده است:

✓ کمبود داوطلب ازدواج در جامعه مردان (نبود خواستگار برای دختران)

✓ کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی مشترک با حداکثر امکانات و عدم رضایت به کمتر از ایده‌آل

✓ ناتوانی خانواده‌ها در تامین جهیزیه و هزینه‌های ازدواج

✓ اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیاز به زندگی مشترک

✓ ادامه تحصیلات و تحول موقعیت

✓ کاهش اعتماد به خواستگاران به دلیل گسترش اعتیاد و سایر آسیب‌های اجتماعی

✓ ترس از ناپایداری زندگی مشترک

✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان

✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان

✓ جذاب شدن جایگزین‌های ازدواج (کار، تفریح و...)

✓ وجود خواهر و برادر بزرگتر

✓ انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از والدین به فرزندان

▪ کمبود داوطلب ازدواج در جامعه مردان (نبود خواستگار)

با توجه به بافت سنتی حاکم بر استان چهارمحال و بختیاری، محدودیت‌های اخلاقی عرفی و شرعی برای ایفای نقش فعال و مستقیم دختران برای همسریابی هنوز به قوت خود باقی است. بر اساس این محدودیت‌ها دختران در عمل حق انتخاب همسر نداشته و محکوم به انتخاب شدن می‌باشند. به عبارت دیگر یک دختر آماده ازدواج باید منتظر بماند تا یک مرد داوطلب ازدواج از وی خواستگاری نموده و در صورت عدم وجود داوطلب مناسب مجبور و محکوم به ادامه تجرد خواهد بود. بر اساس اطلاعات حاصل از مصاحبه با زنان بالای ۳۰ سال هرگز ازدواج نکرده، عدم وجود داوطلب مرد و یا لاقط عدم وجود داوطلب مطلوب، مهمترین مانع در عدم ازدواج دختران است. با توجه به این موضوع موانع ازدواج مردان به طور غیر مستقیم موانع ازدواج زنان نیز محسوب می‌گردند. در ادامه این گزارش موانع ازدواج مردان نیز به طور جداگانه ارائه شده است.

▪ کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی مشترک با حداکثر امکانات و عدم رضایت به کمتر از ایده‌آل

در گذشته‌های نه چندان دور، سبک زندگی بسیار ساده‌تر از زندگی امروزی بوده است. خانه مستقل از الزامات تشکیل زندگی مشترک نبوده و بسیاری از زوجها در هنگام ازدواج در اتاقی از خانه پدری سکنی می‌گزیدند. داشتن خودروی شخصی از آرزوهایی بوده که معمولاً در دهه دوم زندگی مشترک برآورده می‌شده است. اسباب و لوازم منزل در حد نیاز (فرش، ظروف لازم، اجاق، یخچال و رختخواب) برای شروع زندگی از نظر خانواده‌ها کفایت می‌نمود. به همین دلیل ازدواج و شروع زندگی جدید بسیار ساده‌تر از امروز بوده است. متأسفانه در حال حاضر مردم با بالا بردن توقعات شروع زندگی مشترک را به حدی دشوار نموده‌اند که بسیاری از جوانان در عمل توان تشکیل زندگی مشترک را ندارند. توقع داشتن یک واحد مسکونی مستقل و مجهز، دارا بودن خودرو در هنگام ازدواج، برخورداری از انواع وسایل خانگی (با وجود اطمینان از عدم استفاده از بسیاری از آنها) از جمله مواردی هستند که به موانع ازدواج در جامعه کنونی مبدل شده‌اند.

▪ ناتوانی خانواده‌ها در تامین جهیزیه و هزینه‌های ازدواج

جهیزیه یا جهاز به دارایی و مالی گفته می‌شود که در برخی از فرهنگ‌های جهان، عروس در هنگام ازدواج به خانه مشترک می‌برد. در حالت کلی جهیزیه می‌تواند شامل پول، جنس یا ملک باشد؛ اما در برخی از جوامع به ویژه در ایران جهیزیه بیشتر شامل اسباب و لوازم خانه‌است. رسم تهیه جهاز قدمت بسیار زیاد دارد. در گذشته جهیزیه معمولاً شامل لوازم و اثاثیه‌ی ضروری مورد نیاز برای یک زندگی دو یا سه نفره بوده است اما به مرور زمان به سمت تجمعات پیش رفته است. امروزه موضوعی به نام جهیزیه در کنار مهریه، یکی از مسایلی است که میان اغلب خانواده‌های ایرانی به عنوان معیار تعیین شأن دختران جوان در نظر گرفته می‌شود. البته این موضوع نیز از نکاتی است که تنها جنبه عرفی دارد و هیچ پشتوانه شرعی و قانونی برای آن وجود ندارد و زن، نه بر اساس قانون و نه شرع، وظیفه‌ای برای تهیه جهیزیه ندارد. سنت مناسب تهیه جهیزیه که در ابتدا بسیار سهل و آسان بود و مختصر وسایلی برای گذران امورات زندگی یک خانواده کم جمعیت را شامل می‌شد در حال حاضر بسیار سنگین و تجمعاتی گردیده و وسایلی از قبیل یخچال، فریزر، فرش، ماشین لباسشویی، ماشین ظرف‌شویی، مبلمان، انواع و اقسام ظروف و وسایل سفره و ... را شامل می‌گردد به نحوی که از بعد هزینه‌ی ریالی به حدی سنگین است که اکثر خانواده‌ها از تحمل بار مالی آن عاجز هستند. با کمال تاسف باید گفت فرهنگ جامعه نیز به نحوی تغییر یافته که اگر عروسی جهیزیه‌ی فاخر با خود به همراه نداشته باشد تا آخر عمر مورد طعن و سرزنش همسر و بستگان وی قرار می‌گیرد. توقع بسیار بالا در مقوله جهیزیه توأم با ناتوانی خانواده در تهیه آن موجب می‌گردد تا بسیاری از دختران به دلیل نداشتن جهیزیه ازدواج را به تعویق انداخته و گاه تا آخر عمر فرصت ازدواج را از دست بدهند.

▪ اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیاز به زندگی مشترک

عده‌ای از مردم بر این باورند که ازدواج باعث ایجاد محدودیت در بسیاری از خواسته‌ها و نیازهای آنان می‌شود و از این روی ادامه‌ی زندگی در وضعیت مجرد و آزاد را بر زندگی در وضعیت تاهل توأم با مسئولیت و محدودیت ترجیح می‌دهند. این گرایش نه تنها در بین پسران وجود دارد، بلکه در افکار بسیاری از دختران نیز مشاهده می‌گردد. شاید بیشتر افرادی که ازدواج را عامل محدودکننده آزادی‌های فردی تلقی می‌کنند فلسفه و حقیقت ازدواج را به خوبی درک نکرده و به نوعی طرفدار آزادی به معنای غربی آن باشند اما افرادی با هستند که با وجود گرایش دینی باز هم تزویج را قید و بند و محدودیت می‌دانند و در باور خود زندگی

تنها و منفرد را بر زندگی مشترک ارجح دانسته و لذا عدم احساس نیاز به زندگی مشترک در آنها نهادینه و پایدار شده است و از این روی از ازدواج و تشکیل خانواده گریزان هستند.

■ ادامه تحصیلات و تحول موقعیت

یکی دیگر از عوامل تاخیر در ازدواج دختران گسترش دانشگاه‌ها گرایش به ادامه تحصیل در جامعه زنان است. به باور بسیاری از مردم، ازدواج تباه کننده فرصت ادامه تحصیل و پیشرفت است و از این روی دختران کمی هستند که قبل از ورود به دانشگاه و اتمام تحصیلات دانشگاهی حاضر به ازدواج هستند. از سوی دیگر ادامه تحصیل دختران موجب تحول موقعیت اجتماعی و فکری در آنان شده و پس از فراغت از تحصیل در عمل سطح توقع آنان بالاتر رفته و با بالا رفتن سطح توقع نیز فرصت‌های ازدواج آنان محدودتر می‌گردد.

■ کاهش اعتماد به خواستگاران به دلیل گسترش اعتیاد و سایر آسیب‌های اجتماعی

همان‌طوری که پیشتر اشاره گردید، در فرهنگ سنتی ایرانی - اسلامی دختران آزادی لازم برای انتخاب همسر را نداشته و لاجرم بایستی منتظر انتخاب شدن بمانند. با توجه به گسترش اعتیاد و سایر بزه‌های اجتماعی اعتماد به خواستگاران کاهش یافته و هنگام مواجهه با یک خواستگار اولین سوالی که برای دختر و خانواده دختر مطرح می‌شود این است که "آیا فرد خواستگار از نظر اعتیاد و سایر موارد فرد سالمی است؟". کاهش اعتماد خانواده‌ها به جوانان، به عاملی منفی در شکل‌گیری ازدواج‌ها تبدیل شده است.

■ ترس از ناپایداری زندگی مشترک

در کمال تاسف پدیده‌ی طلاق در کشور و استان رو به گسترش بوده و برخی از ازدواج‌ها به جای شیرینی برای زوجین و خانواده‌های آنان تلخی و ناکامی را به ارمغان می‌آورند. جدول ۲-۳۰ تعداد ازدواج و تعداد طلاق کشور و استان را در سال‌های اخیر نشان می‌دهد. همان‌طوری که مشاهده می‌گردد، متأسفانه تعداد ازدواج‌های منتج به طلاق روند رو به رشدی داشته به نحوی که در سال ۱۳۹۶ در مقابل هر ۱۰۰۰ ازدواج در کشور ۲۹۲ طلاق به ثبت رسیده است. با توجه به این آمار می‌توان نتیجه گرفت که در حال حاضر

هر ازدواج در کشور با احتمال ۰/۲۹۲ (تقریباً ۰/۳) به طلاق می‌انجامد! در چنین وضعیتی و با توجه به کشمکش‌ها و ناراحتی‌های مقدم بر هر واقعه طلاق، ترس از ناپایداری زندگی مشترک در جامعه افزایش یافته و این موضوع موجب می‌گردد تا برخی افراد از ترس شکست در ازدواج، تمایلی به ازدواج و تشکیل خانواده از خود نشان نمی‌دهند.

جدول ۲-۳۰- تعداد ازدواج و طلاق ثبت شده استان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۶

سال	چهارمحال و بختیاری		کل کشور	
	ازدواج	طلاق	تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰۰ ازدواج	ازدواج
۱۳۹۰	۱۲۸۶۱	۱۰۳۱	۸۰	۸۷۴۷۹۲
۱۳۹۱	۱۱۴۰۸	۱۱۲۴	۹۹	۸۲۹۹۶۸
۱۳۹۲	۱۱۳۷۶	۱۱۳۷	۱۰۰	۷۷۴۵۱۳
۱۳۹۳	۱۰۱۱۰	۱۱۶۲	۱۱۵	۷۲۴۳۲۴
۱۳۹۴	۹۷۸۰	۱۳۱۹	۱۳۵	۶۸۵۳۵۲
۱۳۹۵	۹۸۸۶	۱۳۱۳	۱۳۳	۶۷۳۶۵۸
۱۳۹۶	۸۵۳۰	۱۳۶۴	۱۶۰	۶۰۵۴۰۴

■ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان

وضعیت اقتصادی هر جامعه از جنبه‌های مختلف بر زندگی و حتی ذهنیات و طرز تفکر افراد جامعه تاثیر می‌گذارد. در شرایط کنونی اقتصاد استان (دارا بودن رتبه دوم نرخ بیکاری در کشور، ناچیز بودن درآمد سرانه در استان و ...) بیشتر مردم از زندگی رضایت کافی نداشته و در کمال تاسف آینده وضعیت آینده را مناسب‌تر از حال نمی‌دانند. در این شرایط اقتصادی که عمده مردم از بیکاری و فقر خود یا وابستگان نزدیک خود ناراحت و رنجور می‌باشند برخی ازدواج و فرزندآوری را موافق عقل و منطق ندانسته و ازدواج و تولید فرزند را معادل ظلم به فرزندان می‌دانند!

▪ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان

افزایش تخلفات و آسیب‌های اجتماعی یکی دیگر از دغدغه‌های ذهنی افراد حسابگر است. پیدایش فضای مجازی و عدم توان (ویا شاید انگیزه کافی) از سوی مسئولین و متولیان امر برای مدیریت و کنترل این فضا، افزایش عرضه مواد مخدر و علل دیگری که ذکر آنها در این گزارش جایگاهی ندارد، موجب افزایش نگران کننده تخلفات و سقوط اخلاق گردیده و برخی افراد با نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان، تزویج و در نهایت فرزندآوری را کاری نادرست می‌دانند. این‌گونه افراد معتقدند در فضایی که فضایل در حال کمرنگ شدن و رذایل پر رنگ‌تر می‌گردند بهتر است انسان مولد مولودی دیگر نباشد.

▪ جذاب شدن جایگزین‌های ازدواج (کار، تفریح و...)

ازدواج بهترین وسیله آرامش و سکون روحی و روانی برای هر فرد محسوب می‌گردد. متأسفانه با توجه به برخی از تصورات ذهنی ناصحیح برخی افراد معتقدند بدون ازدواج نیز می‌توان به آرامش و سکینه دسترسی داشت. غرق شدن در کار و فعالیت اقتصادی مطبوع، غرق شدن در تفریحات مختلف (خرید خودروی لوکس، دلبستگی به حیوانات خانگی و ...) از مواردی هستند که از نظر برخی افراد می‌توانند خلاء عدم ازدواج را پوشش دهند. کاهش تعداد فرزندان در خانوار و انباشت ثروت در برخی از خانوارهای تک فرزندی و دو فرزندی موجب گردیده تا فرزندان از نظر اقتصادی احساس استغناء داشته و به اتکای ثروت والدین با برخی موارد سرگرم کننده و مطبوع را جایگزین ازدواج نمایند.

▪ وجود برادر یا خواهر مجرد بزرگتر

موضوع دیگری که در تحقیقات میدانی به عنوان عامل تاخیر در ازدواج و ادامه مجرد احصاء شده است عامل "وجود برادر یا خواهر مجرد (بزرگتر)" در خانواده است. اگر چه هیچ دلیل شرعی و قانونی برای عدم ازدواج خواهر کوچک‌تر قبل از خواهر بزرگتر وجود ندارد، ولی بسیاری از والدین به شدت به ازدواج دختران به ترتیب اولویت سنی پایبند بوده و همین موضع سد راه ازدواج بسیاری از دختران در استان چهارمحال و بختیاری است.

▪ انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از والدین به فرزندان

در گذشته نقش والدین در ازدواج فرزندان بسیار بیش از وضعیت ایفای نقش می‌کرده و در تصمیم‌گیری برای ازدواج فرزندان نقش قابل توجهی را به عهده داشته‌اند. علی‌رغم این موضوع پایداری ازدواج‌های گذشته نیز بیش از پایداری ازدواج‌های کنونی بوده است. به تدریج و در گذر زمان و با نقش آفرینی رسانه‌ها (به ویژه رادیو و تلویزیون) و در سال‌های اخیر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی فرهنگ و رفتار جوانان و خانواده در خصوص ازدواج نیز دستخوش تغییر شده است. جوانان (هم دختر و هم پسر) علاقه‌ای به نقش‌آفرینی والدین در تصمیم‌گیری برای ازدواج و انتخاب همسر ندارند و از سوی دیگر والدین نیز با توجه به تجربیات خود و اطرافیان، با ترس از مشکلات احتمالی آتی و متهم شدن علاقه‌ی کمتری به دخالت و حتی مشاوره به فرزندان دارند. در این وضعیت جوانان که معمولاً در آنها عقل مغلوب احساسات می‌باشد با تصمیم‌گیری‌های احساسی موقعیت‌های ازدواج را یکی پس از دیگری از دست می‌دهند و والدین علی‌رغم علم و آگاهی به نادرست بودن تصمیم فرزند جرات و جسارت دخالت در تصمیم‌گیری را به خود نداده و تنها به ناراحتی و اظهار تاسف نزد خود بسنده می‌کنند.

۲-۸-۲- علل تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی در مردان استان چهارمحال و بختیاری

موضوع این پژوهش "بررسی عوامل تاخیر سن ازدواج زنان و پیامدهای جمعیتی آن در استان چهارمحال و بختیاری است" و لذا انتظار می‌رود صرفاً عوامل تاخیر در ازدواج زنان مورد بررسی قرار گرفته باشد. لیکن همان‌طوری که دیدیم، مهمترین عامل در تاخیر ازدواج زنان نبود داوطلب ازدواج در جامعه مردان می‌باشد. به همین دلیل موانع مردان به طور غیر مستقیم موانع ازدواج زنان نیز محسوب می‌گردند. به همین دلیل در این بخش از گزارش عوامل تاخیر و موانع ازدواج مردان مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر برخی از دلایل و عوامل مانع در ازدواج برای هر دو جنس زن و مرد یکسان بوده و برخی از عوامل نیز مختص به یک جنس می‌باشد. در مورد عوامل مشترک توضیحات لازم در بخش قبل (موانع ازدواج زنان) ارائه شده و لذا از تکرار آن خودداری شده است.

براساس اطلاعات گردآوری شده فهرست دلایل تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی مردان استان چهارمحال و بختیاری به ترتیب اهمیت به صورت زیر احصاء شده است:

- ✓ بیکاری
- ✓ اشتغال با درآمد ناکافی
- ✓ نداشتن امنیت شغلی (اشتغال در مشاغل با ضریب امنیت شغلی پایین)
- ✓ مشکل مسکن
- ✓ ناتوانی در تامین هزینه‌های ازدواج
- ✓ فراهم بودن زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق غیر شرعی
- ✓ کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی با حداکثر امکانات و عدم رضایت به کمتر از حالت ایده‌آل
- ✓ اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیاز به زندگی مشترک
- ✓ ترس از ناپایداری زندگی مشترک
- ✓ وسواس بیش از حد در انتخاب همسر
- ✓ جذاب شدن جایگزین‌های ازدواج (کار، تفریح و...)
- ✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان
- ✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان
- ✓ انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از والدین به فرزندان
- ✓ بیماری‌های روحی روانی و جسمی

▪ بیکاری:

بر اساس نیازهای سلسله مراتبی مازلو، نیازهای فیزیولوژیکی و زیستی (خوراک، پوشاک و سایر نیازهای اولیه) مهمترین و ازج‌ترین نیاز هر فرد محسوب می‌گردد. بدیهی است در دنیای امروز، برای تامین این نیازها حداقل درآمد ماهیانه برای هر خانوار ضروری است و شغل به عنوان یگانه منبع درآمد یک جوان، ابزاری برای تهیه و تدارک اولین نیازهای زیستی محسوب می‌گردد. به همین دلیل تا زمانی که یک فرد عاقل اطمینان نداشته باشد که از عهده تامین معاش خانواده (بر اساس عرف جامعه) برمی‌آید، تصمیم به ازدواج و

پذیرش مسئولیت خانواده را نخواهد گرفت. شایان ذکر است در تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه، بیکاری اولین و مهمترین مانع ازدواج مردان محسوب می‌گردد. اطلاعات سرشماری‌ها نیز موید همین نظرمی‌باشد. بر اساس نتایج سرشماری‌های نفوس و مسکن نیز بیشترین نرخ بیکاری مربوط به افراد هرگز ازدواج نکرده بوده است. به عنوان مثال در آبان‌ماه ۱۳۹۵، نرخ بیکاری مردان هرگز ازدواج نکرده استان چهارمحال و بختیاری برابر ۴۶/۳٪ بوده است (جدول ۲-۳۱).

جدول ۲-۳۱- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع فعالیت و وضعیت زناشویی در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

سال	جنس و وضع زناشویی	جمع	جمعیت فعال		
			جمع	شاغل	بیکار
۱۳۹۰	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۳۷۲۵۳۲	۲۴۷۶۵۲	۲۱۱۲۴۰	۳۶۴۱۲
	دارای همسر	۲۱۶۴۸۳	۱۸۴۱۸۷	۱۶۶۳۶۴	۱۷۸۲۳
	بدلیل فوت همسر	۲۴۵۷	۸۴۴	۷۷۶	۶۸
	بدلیل طلاق	۹۶۹	۷۲۰	۵۱۴	۲۰۶
	هرگز ازدواج نکرده	۱۵۲۴۹۲	۶۱۸۷۱	۴۳۵۶۱	۱۸۳۱۰
	اظهارنشده	۱۳۱	۳۰	۲۵	۵
۱۳۹۵	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۳۹۲۳۷۱	۲۵۸۶۹۰	۲۰۸۶۷۶	۵۰۰۱۴
	دارای همسر	۲۴۲۴۶۷	۲۰۰۱۹۰	۱۷۶۶۳۷	۲۳۵۵۳
	بی همسر بدلیل فوت همسر	۲۶۲۸	۱۰۰۵	۹۵۹	۴۶
	بی همسر بدلیل طلاق	۲۱۱۳	۱۶۱۷	۱۰۵۴	۵۶۳
	هرگز ازدواج نکرده	۱۴۵۰۶۹	۵۵۸۶۳	۳۰۰۱۵	۲۵۸۴۸
	اظهارنشده	۹۴	۱۵	۱۱	۴

ادامه جدول ۲-۳۱- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع

فعالیت و وضعیت زناشویی در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

سال	جنس و وضع زناشویی	جمع	جمعیت غیر فعال					اظهار نشده
			جمع	محصل	خانه دار	دارای درآمد بدون کار	سایر	
۱۳۹۰	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۳۷۲۵۳۲	۱۲۱۲۶۹	۷۶۶۶۲	۶۵۹	۱۷۱۹۵	۲۶۷۵۳	۳۶۱۱
	دارای همسر	۲۱۶۴۸۳	۳۰۷۷۲	۱۳۱۸	۱۶۱	۱۶۰۹۸	۱۳۱۹۵	۱۵۲۴
	بدلیل فوت همسر	۲۴۵۷	۱۵۷۹	۱۵	۲۰	۵۹۲	۹۵۲	۳۴
	بدلیل طلاق	۹۶۹	۲۲۶	۱۹	۴	۶۳	۱۴۰	۲۳
	هرگز ازدواج نکرده	۱۵۲۴۹۲	۸۸۶۰۸	۷۵۲۴۲	۴۷۴	۴۳۷	۱۲۴۵۵	۲۰۱۳
	اظهار نشده	۱۳۱	۸۴	۶۸	۰	۵	۱۱	۱۷
۱۳۹۵	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۳۹۲۳۷۱	۱۳۱۷۸۹	۷۹۴۵۷	۱۵۶۵	۲۴۵۸۶	۲۶۱۸۱	۱۸۹۲
	دارای همسر	۲۴۲۴۶۷	۴۱۲۲۷	۳۹۹۹	۸۴۳	۲۳۶۴۹	۱۲۷۳۶	۱۰۵۰
	بی همسر بدلیل فوت همسر	۲۶۲۸	۱۶۲۰	۱۰	۲۱۸	۶۶۸	۷۲۴	۳
	بی همسر بدلیل طلاق	۲۱۱۳	۴۷۲	۹۵	۴۳	۷۹	۲۵۵	۲۴
	هرگز ازدواج نکرده	۱۴۵۰۶۹	۸۸۴۶۳	۷۵۳۴۶	۴۶۱	۱۹۰	۱۲۴۶۶	۷۴۳
	اظهار نشده	۹۴	۷	۷	۰	۰	۰	۷۲

جدول ۲-۳۲- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع فعالیت و وضعیت زناشویی در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ (درصد)

سال	جنس و وضع زناشویی	جمعیت فعال		
		جمع	نرخ اشتغال	نرخ بیکاری
۱۳۹۰	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۱۰۰	۸۵,۳۰	۱۴,۷۰
	دارای همسر	۱۰۰	۹۰,۳۲	۹,۶۸
	بدلیل فوت همسر	۱۰۰	۹۱,۹۴	۸,۰۶
	بدلیل طلاق	۱۰۰	۷۱,۳۹	۲۸,۶۱
	هرگز ازدواج نکرده	۱۰۰	۷۰,۴۱	۲۹,۵۹
۱۳۹۵	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۱۰۰	۸۰,۶۶۶	۱۹,۳۳۴
	دارای همسر	۱۰۰	۸۸,۲۳۵	۱۱,۷۶۵
	بی همسر بدلیل فوت همسر	۱۰۰	۹۵,۴۲۳	۴,۵۷۷
	بی همسر بدلیل طلاق	۱۰۰	۶۵,۱۸۲	۳۴,۸۱۸
	هرگز ازدواج نکرده	۱۰۰	۵۳,۷۳	۴۶,۲۷
	اظهارنشده	۱۰۰	۷۳,۳۳۳	۲۶,۶۶۷

ادامه جدول ۲-۳۲- توزیع جمعیت مردان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع فعالیت و وضعیت زناشویی در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ (درصد)

سال	جنس و وضع زناشویی	جمعیت غیر فعال				
		جمع	محصل	خانه دار	دارای درآمد بدون کار	سایر
۱۳۹۰	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۱۰۰,۰۰	۶۳,۲۲	۰,۵۴	۱۴,۱۸	۲۲,۰۶
	دارای همسر	۱۰۰,۰۰	۴,۲۸	۰,۵۲	۵۲,۳۱	۴۲,۸۸
	بدلیل فوت همسر	۱۰۰,۰۰	۰,۹۵	۱,۲۷	۳۷,۴۹	۶۰,۲۹
	بدلیل طلاق	۱۰۰,۰۰	۸,۴۱	۱,۷۷	۲۷,۸۸	۶۱,۹۵
	هرگز ازدواج نکرده	۱۰۰,۰۰	۸۴,۹۲	۰,۵۳	۰,۴۹	۱۴,۰۶
۱۳۹۵	کل مردان ۱۰ ساله و بالاتر	۱۰۰	۶۰,۲۹	۱,۱۹	۱۸,۶۶	۱۹,۸۷
	دارای همسر	۱۰۰	۹,۷۰	۲,۰۴	۵۷,۳۶	۳۰,۸۹
	بی همسر بدلیل فوت همسر	۱۰۰	۰,۶۲	۱۳,۴۶	۴۱,۲۳	۴۴,۶۹
	بی همسر بدلیل طلاق	۱۰۰	۲۰,۱۳	۹,۱۱	۱۶,۷۴	۵۴,۰۳
	هرگز ازدواج نکرده	۱۰۰	۸۵,۱۷	۰,۵۲	۰,۲۱	۱۴,۰۹
	اظهارنشده	۱۰۰	۱۰۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰

■ اشتغال با درآمد ناکافی

بر اساس اظهار نظر بسیاری از مصاحبه شوندگان درآمد ناکافی افراد شاغل نیز یکی از دیگر از موانع مهم بر سر راه ازدواج محسوب می‌گردد. طبق تعاریف رسمی، کسی که در هفت روز قبل حداقل یک ساعات کار کرده باشد شاغل محسوب می‌گردد. با این تعریف از اشتغال و بیکاری، لزوماً هر شاغلی درآمد کافی برای اداره حداقلی یک زندگی دو نفره را نیز ندارد. بر اساس نتایج طرح نیروی کار مرکز آمار ایران، متوسط نرخ بیکاری مردان ۱۵-۲۹ ساله سال ۱۳۹۶ در استان چهارمحال و بختیاری بابر ۳۵/۷٪ سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی ۱۸/۵٪ بوده است. معمولاً افراد دارای اشتغال ناقص درآمدی متناسب با ساعات اشتغال داشته و از درآمد مکفی برخوردار نیستند. علاوه بر این، درآمد بسیاری از افراد دارای اشتغال کامل زمانی نیز برای معیشت حداقلی یک خانواده کافی نیست. به عنوان مثال حداقل حقوق و دستمزد اعلام شده ماهیانه

برای سال ۱۳۹۷ در کشور معادل ۱۱۱۱۲۶۹۰ ریال بوده که با سایر مزایا به ۱۳۰۰۰۰۰۰ ریال نیز نخواهد رسید (که این مبلغ معادل کمی بیش از ۱۰۰ دلار می‌باشد) و قدرت خرید این مبلغ بر کسی پوشیده نمی‌باشد.

▪ نداشتن امنیت شغلی (اشتغال در مشاغل با ضریب امنیت شغلی پایین)

پس از عوامل بیکاری و اشتغال با درآمد ناکافی، نداشتن امنیت شغلی سومین مانع در برابر ازدواج محسوب می‌گردد. وضعیت اقتصادی کشور به گونه‌ای است که بسیاری از مشاغل امنیت لازم را نداشته و شاغلان آن امید به شغل ماندن را ندارند. تعطیلی کارخانه‌ها و بنگاه‌های اقتصادی که در سال‌های اخیر شدت و حدت بیشتری یافته است، در ایجاد این ناامیدی نقش به سزایی داشته است. بر این اساس عامل نبود امنیت شغلی نیز به عنوان عاملی مهم در تاخیر ازدواج و مجرد قطعی احصاء شده است.

▪ مشکل مسکن:

پس از عوامل بیکاری، اشتغال در شغل‌های کم درآمد و اشتغال در شغل‌هایی با ضریب امنیت شغلی پایین مشکل ناتوانی در تهیه مسکن (خرید، رهن و یا اجاره) را به عنوان چهارمین عامل منفی تاخیر در ازدواج و مجرد قطعی می‌توان معرفی نمود. عدم تناسب هزینه‌های مسکن با درآمدهای ماهیانه موجب گردیده تا تنها جوانانی که والدینی با تمکن مالی مناسب دارند از گزند این مشکل در امان بوده و سایر جوانان نبود مسکن را یکی از مانع‌های بزرگ و سد راه ازدواج معرفی نمایند.

▪ ناتوانی در تامین هزینه‌های ازدواج

آمار و اطلاعات اقتصادی-اجتماعی کشور حاکی از وجود غیر قابل انکار اختلاف طبقاتی در جامعه است. پیدایش خانوارهایی با سطح درآمد و ثروت خیلی بالا در جامعه باعث گردیده تا هزینه‌های زایدی در عادات زندگی این‌گونه افراد به ویژه در مراسمات و جشنهای عقد و ازدواج خودنمایی نماید. این موضوع موجب افزایش توقع در بین کلیه خانوارها گردیده و در عمل بار مالی مراسم تزویج در سطح جامعه به حدی افزایش یافته که با توان مالی بیشتر خانوارهای استان همخوانی نداشته و به هزینه‌های کمر شکن تبدیل

شده است. خریدهای غیر ضروری، برپایی جشنهای مفصل نامزدی و عقد و عروسی همراه هزینه‌های متنوع پذیرایی و آرایشگاه و آتلیه سنت حسنه ازدواج را به کالایی گران قیمت تبدیل نموده که در توان مالی هر کسی نیست که متقاضی این کالای لوکس با بهای باور نکردنی باشد.

▪ فراهم بودن زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق غیر شرعی

در فرهنگ مترقی اسلام، ازدواج اساسی‌ترین راهکارهای ارضای غریزه جنسی است. بدیهی است رویکرد ارضای غیرزه جنسی از طریق ازدواج ضامن سلامتی روانی و جسمی آحاد جامعه و بقاء نسل بوده و خروج از این چارچوب سلامت روحی و جسمی افراد و سلامت اخلاقی و امنیتی جامعه را به مخاطره انداخته و تهدیدی برای بقای نسل خواهد بود. با کمال تاسف بایستی اعتراف نمود که امروزه با پیدایش وسایل ارتباط جمعی (ماهواره، اینترنت و ...) فرهنگ ایرانی اسلامی تحت تاثیر فرهنگ‌های دیگر قرار گرفته و از نظر فکری بخشی از مردم ارضای جنسی خارج از چارچوب ازدواج و خانواده را پذیرا شده‌اند. به نظر می‌رسد هزینه‌های کمرشکن ازدواج و عدم توانایی اقتصادی در کنار هجمه فرهنگی هدفمند دشمنان ایران اسلامی نیز به پذیرش این تفکر کمک نموده است. برقراری روابط آزاد دختر و پسر و امکان بهره‌گیری جنسی از راهی غیر از ازدواج در عین حال، مسئولیت‌چندانی بر عهده فرد نمی‌گذارد، نتیجه این تفکر و عاملی بسیار مهم برای گریز از ازدواج و تشکیل خانواده محسوب می‌گردد. با کمال تاسف، این ارتباط‌های غیر شرعی و غیر منطقی (مانند ازدواج سفید) گاه به حدی گسترده هستند که عرف نیز در حال تسلیم شدن در برابر آن بوده و حتی برخی خانواده‌ها با وجود اطلاع از این نوع ارتباطات قدرت مقابله با آن را از دست داده‌اند.

▪ وسواس و احتیاط بیش از اندازه در انتخاب همسر

وسواس و احتیاط بیش از حد و اندازه لازم در انتخاب شریک زندگی، یکی دیگر از موانع ازدواج و عوامل افزایش سن ازدواج است. اگر چه عاقبت اندیشی و احتیاط در گزینش همسر امری لازم و ضروری است، اما افراد و خانواده‌هایی که بیش از اندازه لازم در این زمینه وسواس به خرج می‌دهند، قادر به تصمیم‌گیری در ازدواج و انتخاب همسر آینده نخواهند بود. به نظر می‌رسد بسیاری از افراد به دلیل وسواس و احتیاط در موضوع انتخاب همسر با تاخیر در ازدواج مواجه می‌گردند. لازم به ذکر است دوستی و ارتباطات

غیر متعارف این افراد با جنس مخالف در دوران نوجوانی و جوانی در تقویت حس بی‌اعتمادی و وسواس بیمارگونه نقش قابل توجهی را ایفاء می‌نماید.

▪ بیماری‌های روحی روانی و جسمی

در مواردی علت تأخیر یا عدم انجام ازدواج بیماری‌های جسمی و روحی و روانی است. جوانانی در جامعه مشاهده می‌شوند که با وجود بالا رفتن سن آمادگی لازم برای ازدواج را ندارند. این عدم آمادگی، گاه علت روانی و گاه علت جسمانی دارد. در موارد بیماری گاهی بیماری‌های غیر ارادی و خداداد و گاه بیماری‌هایی مانند اعتیاد به مواد مخدر علت عدم آمادگی لازم برای ازدواج است. در موارد غیر از بیماری‌های واقعی، به دلایلی مانند عدم اعتماد به نفس، فرد احساس می‌کند نمی‌تواند از عهده وظایف همسری برآید و لذا از قبول مسئولیت زناشویی ترس و واهمه دارد. این احساس عدم کفایت، گاه مربوط به امور زناشویی و گاه در مورد امور اقتصادی و معیشتی است.

فصل سوم

جمعیت هینه و ظرفیت تحمل سرزمینی

۳-۱- مقدمه

از دیرباز تا کنون تقسیم بندی‌های مختلفی از نیازهای انسان و جامعه‌ی انسانی ارائه شده است. این تقسیم‌بندی‌ها معمولاً تحت تاثیر ایدئولوژی و جهانبینی فرد یا افرادی که تقسیم‌بندی را انجام داده‌اند می‌باشد. مشهورترین تقسیم‌بندی از نیازهای بشری، تقسیم‌بندی مزلو است. مزلو در یک تقسیم‌بندی از نیازهای بشری نیازها را در پنج رده نیازهای فیزیولوژیکی جسمانی، نیازهای امنیتی، نیازهای اجتماعی (تعلق‌پذیری و عشق)، نیازهای احترامی و نیازهای خودشکوفایی تقسیم‌بندی کرده است. در یک تقسیم بندی دیگر که توسط دکتر ویلیام گلاسر در کتاب نظریه انتخاب ارائه شده است نیازهای انسان به نیاز به بقاء، نیاز به قدرت و پیشرفت، نیاز به عشق و احساس تعلق، نیاز به آزادی و استقلال و نیاز به تفریح و لذت تقسیم شده است. با جستجویی ساده در منابع و کتب روانشناسی تقسیم‌بندی‌هایی دیگری را نیز می‌توان پیدا نمود. اما با تاملی در تمام تقسیم‌بندی‌ها و با دخیل کردن ایدئولوژی اسلامی می‌توان گفت نیازهای انسان به دو دسته کلی قابل تقسیم است.

۱. نیازهای مادی

۲. نیازهای معنوی

نیازهای مادی مربوط به اموری است که تامین آنها ادامه حیات را ممکن می‌سازد لذا این قسمت از لحاظ اهمیت در درجه اول قرار دارد. نیاز به اکسیژن، آب، غذا، خواب، استراحت، لباس، مسکن فعالیت جنسی و امنیت از جمله نیازهای مادی محسوب می‌شوند. البته بایستی اذعان نمود که خواسته با نیاز تفاوت‌های عمده‌ای دارد و برخی از خواسته‌ها را نمی‌توان در زمره نیازها دانست.

با توجه به این که نیازهای مادی به طور عمده به بعد حیوانی انسان مربوط می‌شوند تقریباً در تمامی مکاتب و ایدئولوژی‌ها یکسان هستند. اما نیازهای معنوی معمولاً وابسته به ایدئولوژی بوده و از جامعه‌ای به جامعه دیگر یکسان نمی‌باشند. نیازهای معنوی نیازهایی هستند که به انسانیت و اخلاق فردی و اجتماعی می‌پردازند. اگر در جامعه‌ای نیازهای معنوی تامین نشوند، فرد و اجتماع دچار خسران شده و تداوم آن می‌تواند حیات حیوانی را نیز به مخاطره انداخته و موجب از بین رفتن فیزیکی اجتماع گردد.

از دیدگاه جهان بینی توحیدی انسان دو نیاز معنوی اساسی دارد. اول عزت و دوم سعادت. نیاز به دین، معبود و پرستش، نیاز به پیشرفت و تعالی و سایر نیازهای غیر مادی را می‌توان از زیر مجموعه‌های این دو سر فصل دانست.

اما نکته حائز اهمیت که در دین مبین اسلام نیز به آن تاکید شده است اولویت نیازهای مادی بر نیازهای معنوی است. احادیث شریفی مانند "دنیا مزرعه آخرت است"، "برای هر کس که معاشی نباشد، معادی نخواهد بود" و "وقتی از دری فقر وارد شود از در دیگر دین و ایمان خارج میشود" همگی موید این هستند که برای تامین عزت سعادت بشری تامین نیازهای مادی شروطی لازم (ولی غیر کافی) هستند.

۳-۲- جمعیت بهینه

با توجه به مقدمه پیش‌گفته و توجه به این اصل مهم که در دین مبین اسلام، مسلمان از افراط و تفریط نهی شده است مسلمان نبایستی در هیچ زمینه‌ای به ویژه موضوع جمعیت در بلاد اسلامی گرفتار افراط و تفریط شود. اسلام با جمعیت بهینه و مطلوب موافق است. ذکر این نکته ضروری است که احادیث مختلفی را در خصوص فرزندآوری و کثرت جمعیت در متون دینی می‌توان یافت. اما بسیاری از این احادیث در باب استحباب تکثیر نسل (و نه وجوب آن) در اسلام بوده که به دلیل فراوانی تکرار در جامعه، برای افکار عمومی آشنا می‌باشند. ولی احادیثی نیز وجود دارد که می‌توان از آنها به عنوان گفتمان ممدوح بودن تعادل جمعیتی یاد کرد. موارد زیر مثالهای از احادیث در خصوص تعادل جمعیتی است:

امام صادق(ع) از قول پدر بزرگوارشان و ایشان نیز از قول رسول خدا(ص) فرمود: «قله العیال أحدا لیسارین» کمی عائله یکی از دو راحتی است. (مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، المكتبة الاسلامیه، تهران، بی تا، ج ۱۰۴، ص ۷۱).

امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده است: «الفقر هو الموت الاکبر و قله العیال أحدا لیسارین، التقدير نصف العیش، ما عال امرؤ اقتصد» فقر، موت اکبر است و کمی عیال یکی از دو راحتی است و اندازه نگه داشتن، نصف معیشت است و کسی که میانه روی داشته باشد نیازمند نخواهد شد.

در روایات متعددی نیز از اینکه بهره انسان از مال و ثروت، تنها در حد نیاز و کفاف باشد و نه بیشتر تمجید شده است. در حدیثی امام باقر(ع) از قول پیامبر خدا(ص) و پیامبر(ص) نیز از قول خداوند عزوجل

فرموده است: «کسی که از جنبه بهره های دنیوی سبکبار بوده؛ اما از جهت معنوی دارای بهره کافی از نماز و عبادت باشد، در گمنامی به سر برد و رزق او در حد نیاز او باشد نه بیشتر و میراث او برای گریه کنندگان بر وی، اندک باشد، نزد من از نیک بخت ترین مردم است». و نیز در حدیث دیگری پیامبر خدا(ص) فرمود: «خوشا به حال مسلمانی که روزی او در حد کفاف باشد».

بنابراین می توان نتیجه گرفت که از منظر دین مبین اسلام، برای رسیدن به جامعه ای سالم و سرآمد از نظر مادی و معنوی، تعادل در جمعیت از ضروریات بود و بایستی جمعیت بهینه هدف سیاستگذاران جمعیتی باشد. بهینگی و مطلوبیت جمعیت در دو بعد کمی و کیفی قابل بحث است. اما قبل از هر بحثی در این زمینه بهتر است تعریفی مختصر از جمعیت بهینه ارائه گردد:

جمعیت بهینه (از نظر کمی): به تعداد و میزانی از جمعیت که با استفاده از امکانات و منابع سرزمینی، رفاه و امنیت شهروندان قابل تامین بوده و جامعه هم به لحاظ اقتصادی و هم به لحاظ نظامی ضربه پذیر نبوده و قادر به تامین امنیت اقتصادی و نظامی خود باشد جمعیت بهینه گفته می شود. در تعریفی دیگر از جمعیت بهینه آمده است؛ "مقداری از جمعیت که با توجه به محدودیت های موجود بهترین حالت (بر حسب معیار یا متغیری خاص) را حاصل کند جمعیت بهینه نامیده می شود. غالباً معیار یا متغیر "رفاه کل" به عنوان معیار تعیین جمعیت بهینه انتخاب می گردد.

به طور کلی در تعیین حد مطلوب جمعیت یا جمعیت بهینه دو دیدگاه وجود دارد. در دیدگاه اول، وجود حداقل امکانات برای رشد حداکثری جمعیت را کافی می دانند. اما در دیدگاه دوم، سطحی معین از رفاه و امکانات زندگی برای شهروندان از ضروریات محسوب می گردد. در طول تاریخ، بسیاری از دولتمردان و حاکمان با پیش فرض ذهنی «جمعیت بیشتر معادل قدرت بیشتر»، از طرفداران و مروجین دیدگاه اول بوده ولی تعدادی از صاحب نظران، کارشناسان و تحلیل گران نیز با این دیدگاه مخالف هستند. از نظر این کارشناسان تنها کمیت جمعیت ملاک قدرت نبوده و کیفیت و توانمندی های علمی و فنی شهروندان در تولید ثروت و قدرت از اهمیت بیشتری برخوردار است. در تحلیل های این کارشناسان وجود جمعیت بیش از ظرفیت تحمل سرزمین، موجب نارضایتی شهروندان و در نتیجه تضعیف و تهدید حاکمیت خواهد شد.

واژه ظرفیت تحمل سرزمین با واژه جمعیت بهینه رابطه ای نزدیک و تنگاتنگ دارد. ظرفیت تحمل سرزمین را می توان به عنوان شمار افرادی تعریف نمود که می توانند برای آینده ی قابل پیش بینی بدون از

بین بردن محیط فیزیکی، اکولوژیکی، فرهنگی و اجتماعی تامین شوند. یا به تعبیری دیگر یعنی حداکثر جمعیت انسانی که می‌توانند با تکیه بر منابع خدادادی سرزمین و بدون صدمه به امکانات نسل آتی از معیشت و رفاهی نسبی برخوردار باشند.

در این تعریف ابهاماتی نیز وجود دارد، زیرا معیشت و رفاه نسبی از منظر همه مفهوم یکسانی ندارد. اگر همه بخواهند مانند یک آمریکایی و یا یک تهرانی مرفه زندگی کنند ظرفیت تحمل زمین به مراتب کمتر از وقتی خواهد بود که همه بخواهند شبیه یک شهروند متوسط در جوامع در حال توسعه زندگی کنند. دلیل دیگری که استفاده از مفهوم ظرفیت تحمل را برای جوامع انسانی دشوار می‌کند این است که انسان‌ها به کمک نوآوری‌های تکنولوژیکی می‌توانند محدودیت‌های محیطی‌شان را دستخوش تغییر کرده و برخی محدودیت‌ها را کاهش دهند.

با وجودی که تخمین دقیق ظرفیت تحمل یک سرزمین (منطقه) برای جمعیت‌های انسانی دشوار است، اما تردیدی نیست که این عدد نمی‌تواند «نامتناهی» باشد و در دراز مدت جمعیت انسانی هر منطقه نبایستی از یک عدد متناهی فراتر رود. تحمیل سکنه بیش از ظرفیت تحمل بر یک سرزمین در دراز مدت اثرات مخرب داشته و می‌تواند به بحران و فروپاشی جامعه منتهی گردد.

۳-۳- جمعیت بهینه در استان چهارمحال و بختیاری

اکنون این سوال مطرح می‌گردد که ظرفیت تحمل یا به عبارت دیگر جمعیت بهینه استان چهارمحال و بختیاری چه عددی است؟ چه تعداد شهروند با امکانات و منابع موجود قادر خواهند بود با آسایش و آرامش و بدون صدمه به رفاه نسل‌های بعدی در استان چهارمحال و بختیاری زندگی کنند؟

بر اساس آمار و اطلاعات موجود در سال ۱۳۳۵ تعداد ۲۳۳۰۲۳ نفر جمعیت در استان چهارمحال و بختیاری مشغول به زیست بوده و با افزایش روز افزون، این عدد به ۹۴۷۷۶۳ نفر در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است. در همین زمان علی رغم افزایش جمعیت، وضعیت رفاهی و معیشتی مردم نیز از بسیاری از جنبه‌ها بهبود یافته است. افزایش امکاناتی مانند تعداد خودرو، تلفن ثابت، تلفن همراه، انواع و اقسام وسایل خانگی مانند ماشین لباسشویی، جارو برقی و ...، تغییر کمیت و کیفیت منازل مسکونی (آشپزخانه مجهز، حمام، تغییر سیستم گرمایش و سرمایش و ...)، وفور و تنوع خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها و بسیاری از امکانات رفاهی

دیگر موجب گردیده تا چهارمحالی سال ۱۳۹۷ بسیار مرفه‌تر از چهارمحالی سال ۱۳۳۵ باشد. اما در عین رفاه، بسیاری از خانوارها بنا به دلایل مختلف آرامش لازم را نداشته و لذا نارضایتی روزافزونی را نیز شاهد می‌باشیم.

بالا رفتن تحصیلات و گسترش ارتباطات علاوه بر افزایش رفاه، دستاورد مهمتری نیز به همراه داشته است. این دستاورد مهم افزایش سطح توقع شهروندان از زندگی است. تعریف و مطالبه شهروندان امروز از رفاه و معیشت، بسیار متفاوت‌تر از تعریف و مطالبه شهروندان دهه‌های پیشین است. بنابراین در عین افزایش رفاه و آسایش، رضایت و آرامش رو به کاستی گذاشته است. افزون بر عوامل روانی و ذهنی، بسیاری از عوامل حقیقی و واقعی نیز در کاهش آرامش و رضایت شهروندان استان چهارمحال و بختیاری دخیل است. نرخ بالای بیکاری مطلق در جامعه، نرخ بیکاری خطرناک و بالاتر از سطح هشدار جمعیت جوان در سطح استان، کمبود درآمد و عدم تناسب درآمد و هزینه‌ی بسیاری از خانوارها از مهمترین عوامل واقعی کاهش رفاه، آسایش و آرامش در استان هستند. اگر چه از نظر بسیاری از کارشناسان رشد جمعیت موجب توسعه و رشد اقتصادی خواهد بود، ولی نمی‌توان با اطمینان این گزاره را تایید و یا تکذیب نمود. زیرا در کنار مثال‌هایی مانند کشور چین که در آن رشد جمعیت و توسعه همراه بوده‌اند، مثال‌هایی نیز در دنیا می‌توان یافت که رشد جمعیت منتج به رشد و توسعه نشده است.

در ادبیات علمی، از بالا بودن سهم جمعیتی ۱۵ تا ۵۹ ساله در کل جمعیت به عنوان پنجره جمعیتی یاد می‌گردد. از نظر تعدادی از کارشناسان پنجره جمعیتی از ۳ طریق می‌تواند زمینه رشد تولید سرانه را موجب گردد.

۱. افزایش جمعیت در سن کار موجب رشد تولید ناخالص داخلی خواهد شد.
۲. کاهش باروری (ناشی از زیادی جمعیت) منجر به رهایی زنان از مسئولیت پرورش فرزند و نگهداری بچه‌ها و در نتیجه ورود آنها به بازار کار ثانویه خواهد شد.
۳. کاهش باروری "نتایج رفتاری" را موجب خواهد شد. به عنوان مثال افزایش مهارت و قابلیت تولید در آحاد جامعه خواهد شد.

اما بایستی اعتراف نمود که در کشور ما پنجره جمعیتی موجب رشد تولید سرانه نشده است. به عبارت دیگر کشور ما در دهه ۹۰ در پنجره جمعیتی قرار داشته ولی به جای افزایش جمعیت شاغلین و افزایش

تولید، جمعیت بیکار جویای کار و غیر فعال روبه افزایش بوده است. این وضعیت در استانهای مختلف نیز یکسان نبوده و برخی استانها مانند استان چهارمحال و بختیاری (بر اساس آمارهای رسمی کشور) همواره رتبه اول یا دوم بیکاری را در بین استانهای کشور به خود اختصاص داده‌اند. همچنین سرانه تولید ناخالص داخلی این استان با اختلافی زیاد از متوسط کشوری در حد بسیار نازلی قرار دارد. (سرانه تولید ناخالص داخلی کشور ۱۳۲,۶۶ میلیون ریال و سرانه تولید ناخالص داخلی استان برار ۸۵,۲۲ میلیون ریال)

این اطلاعات و بسیاری از اطلاعات رسمی دیگر (مانند موازنه منفی مهاجرت استان، میزان تخریب محیط زیست، میزان تحلیل منابع حیاتی مانند آب و ...) همگی حاکی از محدودیت تحمل سرزمینی استان چهارمحال و بختیاری و مکفی نبودن منابع برای تامین جمعیتی بیش از جمعیت حال حاضر در استان می‌باشند. علاوه بر مسائل و مشکلات مختص استان، مشکلاتی نیز در کل کشور وجود دارد که گویای محدودیت تحمل سرزمینی و تامل بیشتر در سیاستهای جمعیتی است. یکی از مهمترین محدودیت‌های افزایش جمعیت را می‌توان محدودیت‌های منابع طبیعی دانست. به عنوان مثال بر اساس اعلام رییس محترم سازمان حفاظت محیط زیست کشور، در سال ۱۳۶۰ منابع تجدیدپذیر آب کشور معادل ۱۳۲ میلیارد متر مکعب بوده ولی امروزه این منابع به ۸۰ میلیارد متر مکعب کاهش یافته است. این در حالی است که مصارف کشور نیز چند برابر شده است. بر اساس اعلام همین مقام مسئول بر اساس تعهدهای بین المللی (که برگرفته از توصیه‌های علمی به منظور تداوم امکان زیست سرزمینی است) تمامی کشورها مکلفند حد اکثر ۴۰٪ منابع تجدید پذیر را مصرف کنند در حالی که در سال ۱۳۹۶ مصارف آبی کشور ایران معادل ۱۱۹٪ منابع آبی تجدید پذیر بوده است! تخریب جنگل‌ها، از بین رفتن تالاب‌ها، بروز پدیده‌هایی مانند ریزگرد و امراض ناشی از تخریب محیط زیست، عدم کفایت محصولات ارگانیک و سالم و تولید و استفاده اجباری از غذاهای غیر ارگانیک (که خود منبع بسیاری از بیماری‌هاست) و سایر موضوعاتی از این دست گویای این واقعیت است که عدم مدیریت صحیح جمعیت متناسب با منابع و امکانات منتج به کاهش چشمگیر منابع حیاتی شده است و تداوم این وضعیت می‌تواند یک زیان غیرمترقبه جمعیتی و کاهش ناگهانی جمعیت استان را به همراه داشته باشد.

در بررسی نوشته‌ها و اظهار نظرها مشاهده می‌شود که برخی کارشناسان ضمن تایید مشکلات معیشتی، اقتصادی و مشکلات تخریب محیط زیست و از بین رفتن منابع، ادعا می‌کنند که وضعیت نامطلوب

ناشی از کمبود منابع و امکانات خداداد نبوده و سوء مدیریت عامل اصل مشکلات است و در صورت اصلاح مدیریت، منابع و امکانات موجود برای این جمعیت و حتی بیش از آن نیز کافی خواهد بود. در پاسخ به این ادعا می‌توان گفت که توان مدیریتی نیز یکی از منابع هر سرزمین محسوب شده و سوء مدیریت اگر عمدی و ناشی از خیانت نباشد، قطعاً به دلیل کمبود توان مدیریتی است. بدیهی است که توان مدیریتی نیز یکی از امکانات و منابع جامعه محسوب می‌گردد و حتی اگر مشکلات به دلیل سوء مدیریت باشد باز هم می‌توان گفت که مشکلات ناشی از کمبود منابع می‌باشند.

اکنون با توجه به:

(الف) وضعیت کنونی اقتصادی و اجتماعی استان (وجود ۶۳۱۱۴ نفر بیکار مطلق در استان در سال ۱۳۹۶، پایین بودن درآمد سرانه، کمبود منابع حیاتی مانند آب شرب سالم و ...)

(ب) مد نظر قرار دادن موارد مندرج در الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت (ابلاغیه مقام معظم رهبری در مهرماه ۹۷) که در آن آمده است:

"... در سال ۱۴۴۴ هجری شمسی مردم ایران دیندار، عموماً پیرو قرآن کریم، سنت پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و با سبک زندگی و خانواده اسلامی ایرانی و روحیه جهادی، قانون مدار، پاسدار ارزش ها، هویت ملی و میراث انقلاب اسلامی، تربیت یافته به تناسب استعداد و علاقه تا عالی ترین مراحل معنوی، علمی و مهارتی و شاغل در حرفه متناسب اند و از احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید زندگی در سطح برتر جهانی برخوردارند..."

(ج) بررسی روند ایجاد تغییر در وضعیت اقتصادی استان (وضعیت سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال، وضعیت تغییر در وضع معیشت مردم و ...)

این نتیجه حاصل می‌گردد که عملیات اجرایی در استان متناسب با حجم مشکلات موجود و تحقق چشم‌انداز نبوده و این سرعت در رفع مشکلات اقتصادی و معیشتی (حتی اگر جمعیت استان افزایش نداشته باشد) منتج به حل مشکلات و افزایش سطح رفاه و آسایش نخواهد بود. حال اگر با توجه به این وضعیت، جمعیت نیز افزایش یابد نیازهای جمعیت مازاد نیز بر نیازهای کنونی افزوده خواهد شد و به طور قطع افزایش جمعیت باز هم موجب کاهش سطح رفاه و معیشت در سطح کل استان خواهد بود. بنابراین می‌توان گفت که با در نظر گرفتن تمامی ظرفیتهای منابع موثر بر توسعه (ظرفیتهای اکولوژیکی، منابع ریالی، توان

مدیریتی...) ظرفیت تحمل سرزمینی استان چهارمحال و بختیاری در حدود یک میلیون نفر بوده و افزایش جمعیت این استان به بیش از یک میلیون نفر منتهی به کاهش بیشتر رفاه و افزایش بیکاری و سایر ناملازمات اقتصادی و اجتماعی در استان خواهد شد.

در کنار تعداد کل جمعیت، ترکیب سنی و جنسی جمعیت نیز عامل بسیار مهمی است که بایستی در برنامه‌ریزی‌های جمعیتی به آن توجه نمود. گفته می‌شود در صورتی که ترکیب سنی جمعیتی به صورت ۲۵٪ جمعیت ۱۴ ساله و کمتر، ۵۰٪ جمعیت بیش از ۱۴ و کمتر از ۶۰ سال و ۲۵٪ جمعیت شصت ساله و بالاتر باشد، آن جمعیت در وضعیت تعادلی قرار دارد. در جدول شماره ۳-۱ ترکیب سنی جمعیت استان و کشور با چند کشور منتخب جهان مقایسه شده است. اگر معیار مذکور مورد قبول باشد می‌توان گفت که جمعیت کشورهایمانند ژاپن، ایتالیا، آلمان، فرانسه، سوئد به دلیلی پیری جمعیت از حالت تعادلی فاصله گرفته‌اند. از سوی دیگر کشورهایمانند عراق، بورکینافاسو، تاجیکستان و سوریه نیز به دلیل بالا بودن جمعیت جوان متعادل به نظر نمی‌رسند. ولی خوشبختانه در حال حاضر جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری از توازن و تعادل سنی مطلوبی برخوردار می‌باشد. همچنین به فرض ادامه روند کنونی کل جمعیت استان در سال ۱۴۱۵ به عدد ۱۰۹۸۹۶۵ نفر خواهد رسید که از این تعداد ۱۹۵۳۹۴ نفر در رده سنی ۱۴-۰ ساله (۱۷/۸ درصد) و ۲۰۸۱۶۰ نفر در رده سنی ۶۰ ساله و بالاتر (۱۸/۹ درصد) قرار خواهند داشت. بنابراین اگر چه جمعیت مسن استان در سال ۱۴۱۵ افزایش قابل توجهی وجود خواهد داشت ولی باز جمعیت کهنسال از یک چهارم کل جمعیت جمعیت تجاوز نخواهد کرد. اما کاهش سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله و رسیدن این سهم به کمتر از یک چهارم جمعیت، موجب نگرانی است و می‌توان نتیجه گرفت که ترکیب جمعیتی استان در حال خروج تدریجی از وضعیت تعادلی بوده و این خروج از تعادل قطعاً موجب خسران و کاهش کل جمعیت در دهه‌های آتی خواهد شد.

جدول ۳-۱- مقایسه توزیع جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی با برخی کشورهای منتخب جهان (سال ۲۰۱۷ میلادی)

کشور	جمعیت (میلیون نفر)	جمعیت تا سن ۱۴ سال (درصد)	جمعیت بالای ۱۴ سال و کمتر از ۶۰ سال (درصد)	جمعیت بالای سن ۶۰ سال (درصد)
ژاپن	۱۲۷,۴۸۰,۰۰۰	۱۲,۹	۵۳,۷	۳۳,۴
ایتالیا	۵۹,۳۶۰,۰۰۰	۱۳,۵	۵۷,۱	۲۹,۴
آلمان	۸۲,۱۱۰,۰۰۰	۱۳,۱	۵۸,۹	۲۸
پرتغال	۱۰,۳۳۰,۰۰۰	۱۳,۶	۵۸,۵	۲۷,۹
فرانسه	۶۴,۹۸۰,۰۰۰	۱۸,۱	۵۶,۲	۲۵,۷
سوئد	۹,۹۱۰,۰۰۰	۱۷,۵	۵۷	۲۵,۵
سوئیس	۸,۴۸۰,۰۰۰	۱۴,۹	۶۱	۲۴,۱
لهستان	۳۸,۱۷۰,۰۰۰	۱۴,۸	۶۱,۲	۲۴
پادشاهی متحده بریتانیا	۶۶,۱۸۰,۰۰۰	۱۷,۷	۵۸,۴	۲۳,۹
ایالات متحده آمریکا	۳۲۴,۴۶۰,۰۰۰	۱۸,۹	۵۹,۶	۲۱,۵
فدراسیون روسیه	۱۴۳,۹۹۰,۰۰۰	۱۷,۶	۶۱,۳	۲۱,۱
گرجستان	۳,۹۱۰,۰۰۰	۱۹,۲	۶۰	۲۰,۸
کره جنوبی	۵۰,۹۸۰,۰۰۰	۱۳,۵	۶۶,۴	۲۰,۱
سنگاپور	۵,۷۱۰,۰۰۰	۱۵	۶۵,۵	۱۹,۵
چین	۱,۴۰۹,۵۲۰,۰۰۰	۱۷,۷	۶۶,۱	۱۶,۲
فلسطین	۸,۳۲۰,۰۰۰	۲۷,۹	۵۶	۱۶,۱
مالزی	۳۱,۶۲۰,۰۰۰	۲۴,۳	۶۶	۹,۷
هند	۱,۳۳۹,۱۸۰,۰۰۰	۲۷,۸	۶۲,۸	۹,۴
جمهوری اسلامی ایران	۸۱,۱۶۰,۰۰۰	۲۳,۷	۶۷,۵	۸,۸
استان چهارمحال و بختیاری	۹۶۳۴۹۷	۲۶,۴	۶۵,۲	۸,۴
اندونزی	۲۶۳,۹۹۰,۰۰۰	۲۷,۴	۶۴	۸,۶

ادامه جدول ۳-۱- مقایسه توزیع جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در گروه‌های عمده سنی با برخی کشورهای منتخب جهان (سال ۲۰۱۷ میلادی)

کشور	جمعیت (میلیون نفر)	جمعیت تا سن ۱۴ سال (درصد)	جمعیت بالای ۱۴ سال و کمتر از ۶۰ سال (درصد)	جمعیت بالای سن ۶۰ سال (درصد)
مصر	۹۷,۵۵۰,۰۰۰	۳۳,۵	۵۸,۶	۷,۹
فیلیپین	۱۰۴,۹۲۰,۰۰۰	۳۱,۷	۶۰,۷	۷,۶
سوریه	۱۸,۲۷۰,۰۰۰	۳۶,۶	۵۶,۶	۶,۸
پاکستان	۱۹۷,۰۲۰,۰۰۰	۳۴,۸	۵۸,۵	۶,۷
تاجیکستان	۸,۹۲۰,۰۰۰	۳۵,۳	۵۸,۹	۵,۸
عربستان سعودی	۳۲,۹۴۰,۰۰۰	۲۵,۲	۶۹,۲	۵,۶
عراق	۳۸,۲۷۰,۰۰۰	۴۰,۴	۵۴,۶	۵
کویت	۴,۱۴۰,۰۰۰	۲۱,۱	۷۴	۴,۹
عمان	۴,۶۴۰,۰۰۰	۲۱,۸	۷۴,۲	۴
بورکینافاسو	۱۹,۱۹۰,۰۰۰	۴۵,۲	۵۰,۹	۳,۹
قطر	۲,۶۴۰,۰۰۰	۱۳,۹	۸۳,۳	۲,۸
امارات متحده عربی	۹,۴۰۰,۰۰۰	۱۳,۹	۸۳,۷	۲,۴

۳-۴- جمعیت بهینه و سیاست‌های جمعیتی:

- به استناد اطلاعات فصل دوم و بخش قبلی فصل حاضر، به فرض ادامه روند کنونی و عدم تغییر در رفتار اجتماعی مردم تحولات جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری صورت خلاصه عبارتند از:
۱. نرخ رشد جمعیت استان با روندی کاهشی را تجربه کرده به نحوی که پس سال ۱۴۱۰ استان با کاهش جمعیت و نرخ رشد منفی مواجه خواهد شد.
 ۲. باروری کل در استان در سال ۱۴۰۰ به عدد ۲/۰۴ کاهش خواهد یافت و با روندی نزولی در سال ۱۴۱۵ به عدد ۱/۸۳ خواهد رسید. لازم به یادآوری است میزان باروری ۲/۱ نقطه سربه سر و جایگزینی جمعیت (وضعیت تثبیت جمعیت) بوده و مقدار کمتر از آن منتج به کاهش کل جمعیت خواهد شد.

۳. سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله استان با کاهشی روز افزون همراه بوده و این شاخص در سال ۱۴۱۵ به حدود ۱۷ درصد کاهش خواهد یافت. یادآور می‌گردد در وضعیت تعادل جمعیتی این سهم نایستی از ۲۵٪ کمتر باشد. کم شدن این سهم به معنای کاهش جمعیت فعال در سالهای آتی و در نهایت کاهش توان تولید و سازندگی در کشور.

۴. افزایش میانگین سن ازدواج، کاهش سهم جمعیت بالغ بدون همسر در کل جمعیت و صعود شاخص مجرد قطعی علاوه بر آثار زیان‌بار جمعیتی، پتانسیل بزه‌های اجتماعی و فساد در جامعه را ارتقاء خواهد بخشید. بدیهی است هزینه‌های حاکمیتی در وضعیتی که پتانسیل جامعه در خصوص بزه و فساد بالاست، افزایش یافته و سرمایه‌های مادی و معنوی جامعه مورد تهدید جدی واقع خواهند شد.

اگر بپذیریم که وضعیت ترسیمی در بندهای ۴ گانه فوق (که نتیجه حاصل از ادامه روند کنونی و عدم تغییر در رفتار است) از نظر منطقی و عقلی وضعیتی منطقی و مطلوب نمی‌باشد و در صورتی که انتظاری متفاوت از نتیجه‌ی مذکور داشته باشیم، لازم است سیاستها، برنامه‌ها و رفتارهای اجتماعی را در خصوص ازدواج و تشکیل خانواده و همچنین تکثیر نسل مورد بازنگری قرار دهیم.

در فصل اول گفته شد که بر اساس نتایج حاصل از سرشماری ۱۳۶۵ و مشاهده نرخ رشد نگران کننده جمعیت مسئولین وقت کشوری با نگرانی از این موضوع سیاست کنترل موالید را در دستور کار خود قرار داده و در برنامه‌های اول و دوم توسعه کشور به طور مفصل به موضوع کنترل جمعیت پرداخته شد. اجرای سیاستهای کنترل جمعیت در کنار وضعیت سخت معیشتی مردم موجب گردید تا از بین تمام برنامه‌های خرد تشکیل دهنده برنامه‌های توسعه‌ای، برنامه کنترل جمعیت موفقیت چشمگیر و بیش از سطح مورد انتظار را تجربه کند و هدفهای مورد نظر بسیار سریع‌تر از زمان پیش‌بینی شده در برنامه محقق گردد. تحقق اهداف کنترل جمعیت موجب گردید تا در برنامه‌های توسعه‌ای سوم، چهارم و پنجم تدوین‌گران برنامه در خصوص جمعیت سکوت اختیار کرده و شاید این امید وجود داشته که با تعطیلی برنامه‌های کنترل جمعیت، روند کاهشی نرخ رشد جمعیت متوقف گردد. لیکن سرشماری ۱۳۹۰ نشان داد که علی‌رغم کم‌رنگ شدن برنامه‌های کنترل جمعیت از سوی بخش حاکمیتی، مردم به کنترل جمعیت پایبند بوده و لذا نرخ رشد جمعیت به حد نگران کننده‌ای کاهش یافته است. از همین روی در برنامه ششم توسعه که برای سالهای

۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ تدوین شده است به طور جدی به موضوع جمعیت پرداخته شده و ماده ۱۰۲ این قانون به شرح زیر در راستای توقف کنترل و حتی افزایش جمعیت نگاشته شده است.

"ماده ۱۰۲ - قانون برنامه ششم: دولت موظف است براساس سیاست‌های کلی جمعیت و خانواده و سند جمعیت مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی با همکاری نهادهای ذی‌ربط به منظور تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن با رعایت شاخصهای الگو و سبک زندگی اسلامی- ایرانی با ایجاد سازوکارها و تأمین اعتبارات لازم در قالب بودجه سنواتی اقدامات ذیل را به‌عمل آورد:

الف- زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج به میزان ده درصد (۱۰٪) نسبت به سال پایه درطول اجرای قانون برنامه

ب- حمایت، پشتیبانی و ارتقای معیشت و اقتصاد خانواده از طریق توسعه مشاغل خانگی، بنگاههای زود بازده اقتصادی و تعاونی‌های تولیدی روستایی و خانواده محور و افزایش نرخ رشد مستمر فعالیت‌ها نسبت به سال پایه اجرای قانون برنامه

پ- مقابله فعال و هوشمند با جنگ نرم در عرصه خانواده و منع نشر برنامه‌های مخل ارزشها و برنامه‌سازی، آموزش، پژوهش و تبلیغ توسط کلیه دستگاههای ذی‌ربط در جهت تحکیم خانواده

ت- زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن در سن باروری درطول اجرای قانون برنامه

ث- پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان، فرزندآوری و تربیت فرزند صالح، ارزش‌دانستن ازدواج و فرزندآوری از طریق تمهید و سازوکارهای قانونی و اعطای تسهیلات و امکانات

ج- آموزش و مشاوره مستمر و مسئولانه نوجوانان و جوانان با اولویت خانواده‌ها قبل، حین و دست‌کم پنج‌سال پس از ازدواج توسط همه دستگاههای ذی‌ربط، به ویژه وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی، مؤسسات آموزشی عمومی و آموزش عالی دولتی و غیردولتی، سازمان نظام روانشناسی و مشاوره و سایر نهادهای ذی‌ربط با برخورداری خدمات مشاوره و روانشناسی از تسهیلات و مزایای بیمه‌های پایه و تکمیلی

چ- ارائه تسهیلات و امکانات ساخت و اجاره مسکن با اولویت زوجهای دارای فرزند در قالب بودجه سنواتی

ح- تمهیدات لازم از قبیل ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری در قالب بودجه سنواتی

خ- تمهیدات لازم جهت بهره‌مندی از قضات و وکلای مجرب با اولویت وکلای متأهل، با ارائه آموزش‌های لازم در جهت تشویق صلح و سازش زوجها در پرونده‌های دعاوی خانواده و ایجاد مشوقه‌های لازم نسبت به پرونده‌های مختومه

د- حمایت و توسعه بیمه سلامت در بیمه پایه و تکمیلی برای مادران در کلیه مراحل دوران بارداری تا پایان دوران شیرخوارگی

ذ- ستاد ملی زن و خانواده مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در چهارچوب قانون، با تشکیل جلسات مستمر، عهده‌دار هدایت، ایجاد هماهنگی بین بخشی، نظارت کلان بر برنامه‌ها، اقدامات و ارزیابی عملکرد مربوط به وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و نهادهای عمومی و تشکلهای مردمی و نیز بسیج ملی برای جلب مشارکت فراگیر در تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و رصد و پایش تحولات خانواده و جمعیت خواهد بود و گزارش آن باید هر شش‌ماه یک‌بار به مجلس شورای اسلامی ارائه شود."

همان‌طوری در دو فصل قبل اشاره گردید تجربه نشان داده است که برنامه‌های کنترل جمعیت در سراسر دنیا همواره با استقبال مردم مواجه بوده و هر زمان که سیاستهای حاکمیت در راستای کنترل جمعیت بوده مردم با این سیاست‌ها همدل و همراستا حرکت کرده‌اند. لیکن هنگام چرخش سیاست‌های جمعیتی حاکمیت و تبلیغ برای فرزندآوری و افزایش تعداد فرزندان در خانوار، زوجین و خانوارها از این سیاست تبعیت نکرده و تقریباً در هیچ نقطه‌ای از دنیا سیاست تبلیغ برای فرزند بیشتر موثر واقع نشده است. از همین روی نمی‌توان انتظار داشت که این سیاست در کشور ما نیز نتیجه بخش باشد. شاهد بر این ادعا عدم موفقیت مشوق‌ها و وعده‌هایی مانند "پرداخت ده میلیون ریال" به هر نوزاد که در زمان دولت آقای احمدی‌نژاد است که نتوانست خانوارهای ایرانی را به سمت فرزندآوری هدایت نماید.

از سوی دیگر همبستگی مثبت و معنی‌دار بین تعداد ازدواج‌های ثبت شده و تعداد مولید ثبت شده در سال‌های پس از ازدواج در فصل دوم (با توجه به مبانی آمار استنباطی) به اثبات رسید. بنابراین می‌توان گفت که بهترین سیاست برای مدیریت جمعیت، تلاش برای تحکیم خانوارهای موجود و تشویق در افزایش میزان ازدواج و تشکیل خانوارهای جدید است. بازخوانی اقدامات مندرج در ماده ۱۰۲ قانون برنامه ششم توسعه

نشان‌گر این است که خوشبختانه تدوین‌گران برنامه این نکته را مد نظر داشته و رکن اصلی ماده مذکور نیز همین موضوع بوده است. به عنوان مثال بند الف ماده مذکور بر کاهش میانگین سن ازدواج، بند پ به تحکیم خانواده و بند ث به ترویج ازدواج آسان اختصاص یافته است. به این ترتیب بدون شک بهترین راهکار در راستای پیشگیری از کاهش و خروج ترکیب جمعیت از وضعیت تعادلی، را می‌توان اجرایی کردن ماده ۱۰۲ قانون ششم توسعه کشور دانست. اما سوال اینجاست که آیا اکنون که تقریباً در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۷ (پایان سال دوم از مدت زمان ۵ ساله برنامه) است، توفیقی در این راستا حاصل شده است؟ یا شاید سوال مهمتر این باشد که آیا حرکتی در راستای عملیاتی کردن این ماده مهم از قانون صورت پذیرفته است؟ با توجه به آمارهای ازدواج و طلاق (که بخشی از آنها در فصل دوم گزارش ارائه شده است) می‌توان نتیجه گرفت که در ۲ سال ابتدایی برنامه توفیق چندانی در زمینه تحکیم خانواده و افزایش ازدواج وجود نداشته است.

برای پاسخ به سوال "آیا حرکتی در راستای عملیاتی کردن این ماده مهم از قانون صورت پذیرفته است؟" ابتدا باید دید متولی عملیاتی کردن ماده ۱۰۲ کیست؟ در بند ذ ماده مذکور نیز آمده است:

"- ستاد ملی زن و خانواده مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در چهارچوب قانون، با تشکیل جلسات مستمر، عهده‌دار هدایت، ایجاد هماهنگی بین بخشی، نظارت کلان بر برنامه‌ها، اقدامات و ارزیابی عملکرد مربوط به وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی ذی‌ربط و نهادهای عمومی و تشکلهای مردمی و نیز بسیج ملی برای جلب مشارکت فراگیر در تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و رصد و پایش تحولات خانواده و جمعیت خواهد بود و گزارش آن باید هر شش‌ماه یک‌بار به مجلس شورای اسلامی ارائه شود."

بنابراین به استناد این بند می‌توان متولی پیگیری و رصد اجرایی شدن این ماده را ستاد ملی زن و خانواده دانست. لیکن به نظر می‌رسد بنا به دلایلی نامعلوم اراده‌ی کافی برای اجرایی کردن این ماده از قانون وجود ندارد. به عنوان مثالی از عدم وجود انگیزه و اراده لازم می‌توان به وضعیت تشکیل جلسات این ستاد اشاره داشت. ستاد مذکور به طور کلی در دولت یازدهم تعطیل بوده ولی خوشبختانه در اسفندماه ۱۳۹۶ این ستاد یک جلسه تشکیل داده است. در این جلسه مصوباتی مرتبط با ماده ۱۰۱ قانون برنامه ششم توسعه به تصویب ستاد رسیده ولی در خصوص ماده ۱۰۲ موضوعی به تصویب نرسیده است. به عنوان مثالی دیگر می‌توان به اظهار نظر معاون محترم امور زنان و خانواده ریاست جمهوری که در روزنامه اطلاعات ۱۵ بهمن ۹۷ منتشر شده است اشاره داشت. متن این اظهار نظر به صورت زیر بوده است:

" معاون امور زنان و خانواده ریاست جمهوری با بیان این که باید مانع ازدواج دختران زیر ۱۳ ساله شویم، گفت: این ازدواج ها اجباری و به دلایل اقتصادی، قومی و از روی عدم آگاهی است. معصومه ابتکار در گفتگو با ایسنا، با اشاره به این که شاهد وقوع ازدواج های اجباری دختران زیر سن ۱۳ سال هستیم، اظهارداشت: البته تعداد این ازدواج ها خیلی کم است و اکثریت قاطع ازدواج ها در سنین قانونی انجام می شود. وی ادامه داد: **طرفدار این نیستیم که سن ازدواج کلاً بالا برود یا پایین بیاید**، بلکه بحث ما این است که سن ازدواج از یک سنی نباید پایین تر بیاید. یک دختر زیر ۱۳ سال که هیچ حقوق اجتماعی نداشته و کودک محسوب می شود چرا باید وارد یک مسئولیت سنگین به نام ازدواج شود؟ آیا او آگاهی کافی برای انتخاب دارد؟ اینکه بگوییم سرپرست برای او تصمیم بگیرد به معنای خدشه دار کردن حقوق انسانی نیست؟ آیا در قرن بیست و یکم می توانیم این گونه احکام را ببینیم؟ ابتکار با اشاره به این که همه برای جلوگیری از ازدواج دختران زیر ۱۳ ساله اتفاق نظر دارند، تصریح کرد: اکنون باید روی این موضوع که کف سن ازدواج چقدر باشد باید کار کرد. ما هم در معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری ایحه ای به دولت برای جلوگیری از ازدواج دختران زیر ۱۳ سال، داده ایم و فکر می کنیم مطالبه جامعه هم این باشد."

فصل چهارم

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۴-۱- مقدمه

یکی از مهمترین اهداف بشری که شرع مقدس اسلام نیز موید آن می‌باشد، رسیدن به جامعه‌ای متدین و متمدنی و سرزمینی آباد است. بدیهی است رسیدن به این هدف متعالی مستلزم برنامه‌ریزی و حرکت مبتنی بر برنامه‌ریزی است. اما از آنجاییکه در هر برنامه:

۱. هدف از تهیه و اجرای برنامه‌ها سعادت جامعه انسانی (نسل امروز و نسل‌های آتی) است.
 ۲. جمعیت و نیروی انسانی به عنوان بخشی از سرمایه کشور در اجرای برنامه‌های تدوین شده نقش مهم و قابل توجهی دارد.
 ۳. تحولات جمعیتی به شدت متاثر از نتایج برنامه‌های اجرا شده است.
- موضوع میزان جمعیت و تغییر و تحولات در آن از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. بنا به این اهمیت و تاثیر به سزای مقوله جمعیت در روند رشد و توسعه، مطالعه‌ای تحت عنوان "بررسی عوامل تاخیر در سن ازدواج و پیامدهای جمعیتی آن در استان چهارمحال و بختیاری" انجام شده است.

۴-۲- سوال‌ها پژوهش و پاسخ‌های حاصل

سوال‌های ویژه‌ای که این پژوهش به دنبال پاسخ به آن بوده در فصل اول مطرح شده‌اند. پاسخ هر یک از سوالات مذکور به طور مبسوط در فصل‌های دوم و سوم داده شده است. لیکن برای این‌که گزارش برای افرادی که فرصت مطالعه کل گزارش را نداشته نیز قابل بهره‌برداری باشد در این بخش پاسخ سوالات به صورت مختصر ارائه خواهد شد.

- ۱) بهترین سن ازدواج زنان (از منظر ایرانی - اسلامی، روانشناسی، جامعه‌شناسی و پزشکی) چه سنی است؟

پاسخ: بر اساس بررسی‌های انجام شده توسط روان‌شناسان، آمادگی برای ازدواج مستلزم ۳ نوع بلوغ است. اول بلوغ جسمی، دوم بلوغ روانی و سوم بلوغ اجتماعی. منظور از بلوغ جسمانی دوران توانمندی فرد از نظر تولید مثل است که برای دختران از حدود سنین ۱۲ تا ۱۴ سالگی و در پسران از حدود ۱۴ تا ۱۶ سالگی شروع می‌شود.

بلوغ روانی، عنوانی است که روان‌پزشکان از آن تحت عنوان رشد شخصیت نام می‌برند. از لحاظ حقوقی نیز بلوغ روانی با عنوان رشد شناخته می‌شود. در این بلوغ از لحاظ شخصیتی، توانمندی، پختگی و رشد به مرحله‌ای می‌رسد که نه تنها شخص نسبت به خود شناخت کافی پیدا کرده قادر به تشخیص مصالح خویش است، بلکه قدرت شناخت فردی را که در نظر دارد با او ازدواج کند نیز به دست می‌آورد. در مورد دختران نکته مهم دیگر در بلوغ روانی این است که در صورت بروز حمل توان لازم برای بارداری به وجود آمده باشد و حاملگی موجب آسیبی جسمی یا روانی نشود. بررسی‌ها نشان دهنده این است که حداقل سن برای این نوع از بلوغ در دختران ۲۰ و برای پسران ۲۴ سالگی است.

بلوغ اجتماعی به معنی توانمندی لازم برای اداره امور خانواده، همسر و فرزندان است. این امر، مستلزم برآورده شدن نیازهای اقتصادی، بهداشتی، علمی، آموزشی و... برای گذراندن زندگی است تا فرد بتواند با آن مسکن و حداقل نیازهای خانواده را تامین کند. در فرهنگ ایرانی اسلامی چون تامین معاش خانواده بر عهده مرد است و مرد مکلف به تامین نیازهای خانواده است بلوغ اجتماعی مردان بیشترین تاثیر را از وضعیت اشتغال و درآمد می‌پذیرد. با توجه به وضعیت اقتصادی حاکم بر جامعه کنونی متأسفانه در حال حاضر حداقل سن بلوغ اجتماعی مردان استان چهارمحال و بختیاری را می‌توان حوالی ۳۰ سالگی دانست.

لذا با در نظر گرفت جمعیت جهات شاید بتوان گفت در شرایط اقتصادی و اجتماعی کنونی، بهترین سن ازدواج برای مردان استان چهارمحال و بختیاری بازه سنی ۳۳-۲۷ سالگی و با توجه به اختلاف سنی متعارف بین زوج و زوجه بهترین سن ازدواج زنان ۳۰-۲۴ سالگی است.

۲) سن ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری در دهه‌های گذشته، چه روندی داشته است؟

پاسخ: بررسی اسناد سازمان ثبت احوال و نتایج سرشماری‌های عمومی‌های نفوس و مسکن نشان می‌دهد که سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده هم در گروه مردان و هم در گروه زنان استان چهارمحال و بختیاری در گذر زمان رو به افزایش بوده است. سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده در حواشی سن ۵۰ سالگی به عنوان شاخص مجرد قطعی تلقی می‌گردد. این شاخص در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۷۵ در گروه مردان بیش از دو نیم برابر و در گروه زنان حدوداً ۴ برابر شده است. میانگین سن ازدواج نیز در بستر زمان روند افزایشی داشته ولی افزایش سن ازدواج در مقایسه با عدم ازدواج و مجرد قطعی محمل نگرانی کمتری است. به عبارت دیگر میانگین سن ازدواج روندی افزایشی دارد لیکن این شاخص صرفاً بر اساس ازدواج‌های اتفاق افتاده محاسبه

می‌شود و سن افرادی که هرگز ازدواج نکرده‌اند در این شاخص هیچ سهمی ندارد. شاخص‌های مهم‌تر در بررسی وضعیت ازدواج سهم جمعیت هرگز ازدواج نکرده و سهم مجرد قطعی است که متأسفانه وضعیت این شاخص‌ها در استان از وضعیت و روند دلخواهی برخوردار نیست.

۳) آیا وضعیت ازدواج زنان استان چهارمحال و بختیاری، بیانگر عمومیت تأخیر ازدواج زنان در استان است؟

پاسخ: با توجه به پاسخ سوال ۲ پاسخ این سوال مثبت است. افزایش میانگین سن ازدواج و روند افزایشی سهم افراد هرگز ازدواج نکرده در استان نشان دهنده عمومیت تأخیر در ازدواج می‌باشد.

۴) چه عامل یا عواملی در تأخیر سن ازدواج زنان موثرند؟

پاسخ: بر اساس بررسی‌های میدانی (مصاحبه با نمونه‌ای تصادفی منتخب از افراد هرگز ازدواج نکرده) و تلفیق نتایج حاصل از آن با نتایج مطالعات دیگر موانع ازدواج و عوامل تأخیر در ازدواج به صورت زیر قابل ارائه می‌باشد. در فهرست زیر به ترتیب ضریب اهمیت عامل تهیه شده است.

موانع ازدواج و عوامل تاخیر ازدواج مردان در استان چهارمحال و بختیاری	موانع ازدواج و عوامل تاخیر ازدواج زنان در استان چهارمحال و بختیاری
✓ بیکاری	✓ کمبود داوطلب ازدواج در جامعه مردان (نبود خواستگار برای دختران)
✓ اشتغال با درآمد ناکافی	✓ کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی مشترک با حداکثر امکانات و عدم رضایت به کمتر از ایده‌آل
✓ نداشتن امنیت شغلی (اشتغال در مشاغل با ضریب امنیت شغلی پایین)	✓ ناتوانی خانواده‌ها در تامین جهیزیه و هزینه‌های ازدواج
✓ مشکل مسکن	✓ اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیاز به زندگی مشترک
✓ ناتوانی در تامین هزینه‌های ازدواج	✓ ادامه تحصیلات و تحول موقعیت
✓ فراهم بودن زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق غیر شرعی	✓ کاهش اعتماد به خواستگاران به دلیل گسترش اعتیاد و سایر آسیب‌های اجتماعی
✓ کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی با حداکثر امکانات و عدم رضایت به کمتر از حالت ایده‌آل	✓ ترس از ناپایداری زندگی مشترک
✓ اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیاز به زندگی مشترک	✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان
✓ ترس از ناپایداری زندگی مشترک	✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان
✓ وسواس بیش از حد در انتخاب همسر	✓ جذاب شدن جایگزین‌های ازدواج (کار، تفریح و...)
✓ جذاب شدن جایگزین‌های ازدواج (کار، تفریح و...)	✓ وجود خواهر و برادر بزرگتر
✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان	✓ انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از والدین به فرزندان
✓ عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان	
✓ انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از والدین به فرزندان	
✓ بیماری‌های روحی روانی و جسمی	

۵) پیامدهای جمعیتی تاخیر سن ازدواج زنان چیست؟

با توجه به فرهنگ ایرانی- اسلامی، تولد فرزند در جامعه ایرانی فقط و فقط در قالب تشکیل خانوار رسمی و قانونی امکان‌پذیر است. همچنین میزان خام مولید تابعی از دو متغیر میانگین تعداد فرزندان در خانوار و میزان ازدواج در جامعه می‌باشد. در حال حاضر با توجه به شرایط معیشتی و اقتصادی جامعه و

افزایش آگاهی در خصوص مزیت‌های اقتصادی فرزند کمتر، تفکر و باور زوجین کاملاً مخالف تعدد فرزند بوده و بر اساس تجربه‌های جهانی تغییر این باور به سادگی امکان‌پذیر نمی‌باشد. بنابراین در عمل میانگین تعداد فرزندان در خانواده به میزان ثابتی تبدیل شده است. از سوی دیگر بررسی‌های آماری نشان دهنده‌ی همبستگی مثبت بین تعداد ازدواج‌ها با تعداد مولید سال‌های بعد می‌باشد. بنابراین کاهش تعداد ازدواج‌ها منتج به کاهش تعداد مولید در استان شده به نحوی که روند کاهشی میزان مولید که متأثر از کاهش تعداد واقعه ازدواج است در نهایت منتهی به کاهش جمعیت و منفی شدن نرخ رشد جمعیت از سال ۱۴۱۰ به بعد خواهد گردید.

عمومیت ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری چه روندی را دهه‌های گذشته طی کرده داشته است؟

عمومیت ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری (همراستا با کل کشور) در دهه‌های اخیر روندی کاهشی را تجربه می‌کند.

۶) شاخص تجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری چه روندی را دهه‌های گذشته طی کرده داشته است؟

تجرد قطعی با سرعتی نگران‌کننده در سطح استان رو به افزایش است. لازم به ذکر است تجرد قطعی در گروه زنان بسیار بیشتر از تجرد قطعی در گروه مردان است. همچنین سرعت افزایش تجرد قطعی در زنان بیش از مردان است. این شاخص در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۷۵ در گروه مردان بیش از دو نیم برابر و در گروه زنان حدوداً ۴ برابر شده است.

۷) عمومیت ازدواج و تجرد قطعی در استان چهارمحال و بختیاری در سالهای آینده چه وضعیتی خواهند داشت؟

شاخص‌های عمومیت ازدواج و تجرد قطعی متأثر از وضعیت اقتصادی و معیشتی به ویژه نرخ بیکاری و نرخ تورم است. شاخص عمومیت ازدواج دارای روند کاهشی و تجرد قطعی دارای روندی افزایشی است. به جرات می‌توان گفت که در صورت عدم تغییر در شرایط اقتصادی کشور و به ویژه عدم کاهش نرخ بیکاری و

فاصله بین درآمدها و هزینه‌ها در سالهای آتی، عمومیت ازدواج به شدت کاهش و مجرد قطعی به نحو بی‌سابقه و نگران کننده‌ای افزایش خواهد یافت.

۸) میزان تحمل سرزمینی استان چهارمحال و بختیاری چقدر است؟

واژه ظرفیت تحمل سرزمین با واژه جمعیت بهینه رابطه‌ای نزدیک و تنگاتنگ دارد. ظرفیت تحمل سرزمین را می‌توان به عنوان شمار افرادی تعریف نمود که می‌توانند برای آینده‌ی قابل پیش‌بینی بدون از بین بردن محیط فیزیکی، اکولوژیکی، فرهنگی و اجتماعی تامین شوند. یا به تعبیری دیگر یعنی حداکثر جمعیت انسانی که می‌توانند با تکیه بر منابع خدادادی سرزمین و بدون صدمه به امکانات نسل آتی از معیشت و رفاهی نسبی برخوردار باشند. با وجودی که تخمین دقیق ظرفیت تحمل یک سرزمین (منطقه) برای جمعیت‌های انسانی دشوار است، اما تردیدی نیست که این عدد نمی‌تواند «نامتناهی» باشد و در دراز مدت جمعیت انسانی هر منطقه ناپاستی از یک عدد متناهی فراتر رود. تحمیل سکنه بیش از ظرفیت تحمل بر یک سرزمین در دراز مدت اثرات مخرب داشته و می‌تواند به بحران و فروپاشی جامعه منتهی گردد.

بر اساس آمار و اطلاعات موجود در سال ۱۳۳۵ تعداد ۲۳۳۰۲۳ نفر جمعیت در استان چهارمحال و بختیاری مشغول به زیست بوده و با افزایش روز افزون، این عدد به ۹۴۷۷۶۳ نفر در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است. در همین زمان علی رغم افزایش جمعیت، وضعیت رفاهی و معیشتی مردم نیز از بسیاری از جنبه‌ها بهبود یافته است. در کنار این افزایش رفاه، در بررسی وضعیت موجود برخی از ناملایمات و نابسامانی‌های اقتصادی و اجتماعی نیز مشاهده می‌گردد که بخش عمده‌ی آنها ناشی از عدم تناسب رشد امکانات و رشد جمعیت می‌باشد. بنابراین با توجه به وضعیت موجود و سرعت حل مشکلات در سیستم اجرایی کشور، اگر جمعیت با سرعتی بیشتر افزایش یابد، نیازهای جمعیت مازاد نیز بر نیازهای کنونی افزوده خواهد شد و به طور قطع افزایش جمعیت باز هم موجب کاهش سطح رفاه و معیشت در سطح کل استان خواهد بود. بنابراین می‌توان گفت که با در نظر گرفتن تمامی ظرفیتهای منابع موثر بر توسعه (ظرفیتهای اکولوژیکی، منابع ریالی، توان مدیریتی...) ظرفیت تحمل سرزمینی استان چهارمحال و بختیاری در حدود یک میلیون نفر بوده و افزایش جمعیت این استان به بیش از یک میلیون نفر منتهی به کاهش بیشتر رفاه و افزایش بیکاری و سایر ناملایمات اقتصادی و اجتماعی در استان خواهد شد.

۹) با ادامه روند کنونی آینده ترکیب سنی جمعیتی در استان چهارمحال و بختیاری چگونه خواهد بود؟

گفته می‌شود در صورتی که ترکیب سنی جمعیتی به صورت (حد اکثر) ۲۵٪ جمعیت ۱۴ ساله و کمتر، ۵۰٪ جمعیت بیش از ۱۴ و کمتر از ۶۰ سال و (حداقل) ۲۵٪ جمعیت شصت ساله و بالاتر باشد، آن جمعیت در وضعیت تعادلی قرار دارد. اگر معیار مذکور مورد قبول باشد در حال حاضر جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری از توازن و تعادل سنی مطلوبی برخوردار هستند. همچنین به فرض ادامه روند کنونی کل جمعیت استان در سال ۱۴۱۵ به عدد ۱۰۹۸۹۶۵ نفر خواهد رسید که از این تعداد ۱۹۵۳۹۴ نفر در رده سنی ۱۴-۰ ساله (۱۷/۸ درصد) و ۲۰۸۱۶۰ نفر در رده سنی ۶۰ ساله و بالاتر (۱۸/۹ درصد) قرار خواهند داشت. بنابراین اگر چه جمعیت مسن استان در سال ۱۴۱۵ افزایش قابل توجهی وجود خواهد داشت ولی باز جمعیت کهنسال از یک چهارم کل جمعیت جمعیت تجاوز نخواهد کرد. اما کاهش سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله و رسیدن این سهم به کمتر از یک چهارم جمعیت، موجب نگرانی است و می‌توان نتیجه گرفت که ترکیب جمعیتی استان در حال خروج تدریجی از وضعیت تعادلی بوده و این خروج از تعادل قطعاً موجب خسران و کاهش کل جمعیت در دهه‌های آتی خواهد شد.

۴-۳- پیشنهادها

با توجه به نتایج حاصل از مطالعه حاضر، وضعیت موجود استان چهارمحال و بختیاری حاکی از روند کاهشی میزان ازدواج، روند صعودی مجرد قطعی، کاهش سهم افراد دارای همسر در کل جمعیت و کاهش عمومیت ازدواج در جامعه است. این وضعیت از چند وجه برای جامعه زیان‌بار است.

۱. کاهش میزان ازدواج دو نتیجه افزایش میانگین سن ازدواج و شیوع مجرد قطعی را در پی خواهد داشت. از سوی دیگر هر دو مولفه‌ی افزایش میانگین سن ازدواج و شیوع و ازدیاد مجرد قطعی تأثیری منفی بر تعداد موالید داشته و موجب کاهش میزان باروری کلی (TFR) خواهد شد. این تأثیر در نهایت موجب خواهد شد تا میزان باروری کلی در استان به کمتر از ۲/۱ (نقطه سر به سر جایگزینی جمعیت) رسیده و در نهایت جمعیت استان در دهه‌های آینده با رشد منفی (کاهش جمعیت در بستر زمان) مواجه گردد.

۲. کاهش میزان مولید، ترکیب سنی جمعیت را تحت تاثیر خود قرار داده و ادامه روند کنونی موجب افزایش سهم جمعیت سالمند و کاهش سهم جمعیت جوان استان خواهد شد. کاهش سهم جمعیت جوان به کمتر از ۲۵٪ از کل جمعیت خطر کاهش جمعیت در دهه‌های آینده را تشدید می‌کند.

۳. با افزایش نسبت و تعداد افراد فاقد همسر در جامعه پتانسیل فساد در جامعه ارتقاء یافته و افزایش پتانسیل فساد منتج به افزایش فساد و بالا رفتن هزینه‌های پیشگیری و مبارزه با فساد خواهد شد.

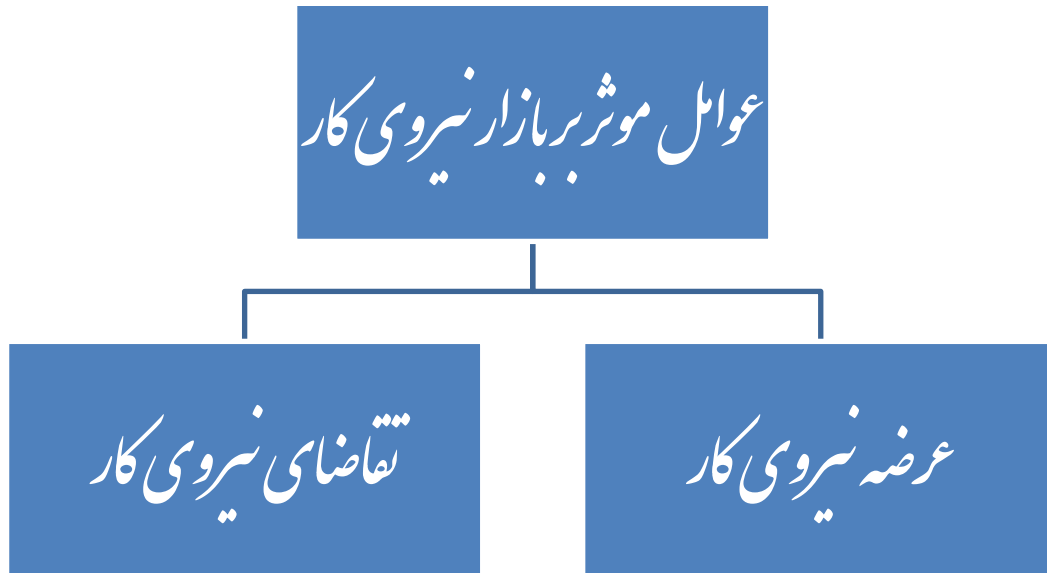
۴. عدم وجود انگیزه در افراد فاقد همسر برای کار و فعالیت اقتصادی موجب می‌گردد تا افزایش نسبت افراد فاقد همسر در جامعه منجر به رکود اقتصادی و کاهش تولید ناخالص داخلی گردد. افزایش سهم جمعیت سالمند (جمعیت ناتوان از کار) می‌تواند عامل دیگری برای کاهش تولید ناخالص داخلی باشد. همچنین کاهش جمعیت نیز خود دلیل دیگری بر کاهش تولید ناخالص داخلی است. تاثیر همزمان و هم افزایی سه عامل مذکور موجب تشدید افت تولید ناخالص خواهد شد.

بدیهی است برای پیشگیری از زیان‌های پیش‌گفته لازم است تا تدابیر و تمهیدات لازم در راستای تغییر وضعیت موجود و مدیریت تحولات جمعیت به سوی جمعیت بهینه صورت پذیرد. بر اساس نتایج حاصل از این مطالعه بهترین راهکار برای مدیریت تحولات جمعیتی استان، مدیریت در راستای توقف روند نزولی میزان ازدواج و در ادامه تبدیل روند نزولی به روند صعودی و در نهایت کاهش حداکثری نسبت افراد فاقد همسر در جامعه است. در این راستا پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. افزایش نرخ اشتغال در جمعیت جوان استان

از آنجائیکه مهمترین مانع ازدواج جوانان بیکاری و نداشتن شغل و منبع درآمدی می‌باشد، بنابراین افزایش تعداد شاغلین و بالا بردن نسبت اشتغال در جمعیت جوان استان در اولویت اول قرار دارد. به عبارت دیگر با توجه به ضریب اهمیت مشکل بیکاری در فهرست موانع ازدواج حل این مشکل (حتی به قیمت نادیده گرفتن سایر موانع) موفقیت چشمگیری در افزایش میزان ازدواج را به دنبال خواهد داشت.

برای حل مشکل بیکاری بایستی توجه داشت که بازار نیروی کار مانند هر بازار دیگری متاثر از دو مولفه اصلی عرضه و تقاضا است.

در بخش عرضه می‌توان گفت کلیه افرادی که متقاضی کار هستند قسمت عرضه نیروی کار را تشکیل می‌دهند. بدیهی است برای هر عرضه‌ای بایستی تقاضایی وجود داشته باشد. تقاضای نیروی کار در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات خلاصه می‌گردد. تعادل عرضه و تقاضا حالت ایده‌آل در هر بازار محسوب می‌گردد. عدم تعادل در عرضه و تقاضا موجب بروز مشکل در هر بازاری خواهد بود. در بازار نیروی کار پیشی گرفتن عرضه از تقاضا موجب می‌گردد تا تعدادی از افراد (عرضه‌کننده نیروی کار) از یافتن فرصت شغلی محروم شده و در نتیجه بیکاری افزایش یابد. برای کاهش نرخ بیکاری روشهای مختلفی وجود دارد. برخی از روش‌های کاهش نرخ بیکاری روشهایی هستند که بدون ایجاد فرصت‌های شغلی جدید می‌توانند نرخ بیکاری جامعه را به طور موقت کاهش دهند. به عنوان مثال ایجاد فرصت‌های تحصیلی و اشتغال به تحصیل افراد یکی از این روش‌هاست. ناامیدی و دلسردی افراد از یافتن شغل روش دیگر کاهش نرخ بیکاری است. در این روش‌ها شخص مورد نظر از مجموعه جمعیت بیکار منفک و به جمعیت غیر فعال (نه بیکار و نه شاغل) افزوده می‌شود. ولی بایستی توجه داشت که این روش از کاهش نرخ بیکاری منجر به افزایش تعداد شاغلین و نسبت اشتغال نشده و نمی‌تواند مشکل ازدواج و سایر مشکلات ناشی از نبود شغل برای افراد را مرتفع نماید. روش دیگر کاهش نرخ بیکاری (که روش منطقی و واقعی رفع مشکل اشتغال است) تبدیل یک فرد بیکار به یک فرد شاغل است. کاهش بیکاری ناشی از این روش است که می‌تواند علاج

واقعی و رفع مانع در ازدواج محسوب گردد. فراهم شدن یک فرصت شغلی برای یک جوان بیکار جویای کار از دو طریق فراهم نمودن فرصت‌های شغلی جدید و خالی شدن فرصت‌های شغلی موجود و اختصاص آن به جوانان جویای کار امکان‌پذیر است.

الف: فراهم شدن یک فرصت شغلی جدید

فرصت‌های شغلی جدید معمولاً فرصت‌های شغلی ناشی از سرمایه‌گذاری‌ها و ایجاد بنگاه‌های اقتصادی کوچک و بزرگ در سه بخش اقتصادی کشاورزی، صنعت و خدمات هستند. ایجاد فرصت‌های شغلی جدید مستلزم مقدمات و پیش‌زمینه‌های متعددی است که جز با همکاری حاکمیت و مردم امکان‌پذیر نخواهد بود. وظایف حاکمیت در این راستا در عبارت کلامی ساده "بهبود و تسهیل در محیط کسب و کار" که از نظر مفهومی و محتوایی بسیار پیچیده و مرکب می‌باشد، خلاصه می‌گردد. تنظیم عادلانه روابط تجاری خارجی (مدیریت واردات و صادرات)، اصلاح سیستم بانکی، اصلاح قوانین و کاهش تشریفات را می‌توان بخشی از عناصر و اجزای بهبود محیط کسب و کار محسوب نمود. نقش مردم نیز در سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید نقش مکمل محسوب می‌شود. افزایش روحیه کارآفرینی، یادگیری مهارت‌های شغلی در کنار تحصیلات نظری، ارزش و عبادت دانستن ایجاد اشتغال و پرهیز از تنبلی و ریسک‌پذیری از جمله وظایف مردم در این راستا هستند.

ب: خالی شدن فرصت‌های شغلی موجود و اختصاص یافتن آنها به افراد جوان جویای کار:

بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ نرخ بیکاری در جمعیت ۲۹-۲۵ ساله استان برابر ۳۹/۶٪، نرخ بیکاری جمعیت ۳۴-۳۰ ساله برابر ۲۵/۸٪ و نرخ بیکاری جمعیت ۶۰ ساله و بالاتر برابر ۲/۷٪ بوده است. بر اساس این اطلاعات می‌توان نتیجه گرفت که توزیع اشتغال در بین گروه‌های سنی مختلف استان یکسان نبوده و در حالی که جمعیت جوان از هر نظر استحقاق بیشتری برای اشتغال و در اختیار داشتن فرصت‌های شغلی را داراست، فرصت‌های شغلی در اختیار افراد رده سنی بالاتر از ۶۰ سال (افراد واقع در سن بازنشستگی) قرار دارد! اولین دلیل این موضوع عدم باور به بازنشستگی در بخش خصوصی و به ویژه در بخش خوداشتغالی است. تقریباً تمام افراد شاغل در بخش خدمات (مانند فروشنده‌گی) سنی برای بازنشستگی خود قائل نبوده و تا زمانی که به دلیل فوت یا کهولت بیش از حد ناچار به ترک فرصت شغلی نباشند، فرصت شغلی را آزاد نمی‌نمایند. دلیل دوم این موضوع اشتیاق بازنشستگان (به ویژه

بازنشستگان بخش دولتی) به کار و اشتغال در دروران بازنشستگی است. بازنشستگان بخش مزد و حقوق بگیری معمولاً پس از بازنشستگی سعی در ادامه خدمت در همان فعالیت یا فعالیت مشابه دیگر هستند که متأسفانه با توجه به قوانین موجود اشتغال در بخش دولتی نیز عملاً امکان‌پذیر شده است. بنابراین با توجه به سختی ایجاد فرصت‌های شغلی جدید بایستی قوانین به نحوی مورد بازنگری قرار گیرند که افراد پس از سن بازنشستگی، عملاً بازنشسته شده و فرصت‌های شغلی در اختیار جوانان جویای کار قرار گیرند.

مورد دیگری که در عدم توزیع عادلانه فرصت‌های شغلی می‌توان به آن اشاره نمود، اشتغال بیش از یک فرصت شغلی توسط برخی از افراد جامعه است. بر اساس نتایج طرح نیروی کار مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۶ سهم شاغلین با ساعت کار بیش از ۵۰ ساعات در هفته در کشور برابر ۳۸/۷٪ و در استان برابر ۳۶٪ بوده است. به عبارت دیگر اگر ساعات کار معمول برای یک فرد برابر ۴۸ ساعت (۸ ساعت کار روزانه) در نظر گرفته شود، از هر ۱۰۰ نفر شاغل در استان چهارمحال و بختیاری ۳۶ نفر بیش از یک فرصت شغلی را در اختیار داشته‌اند. بدیهی است بازنگری در قوانین و اصلاح قواعد می‌تواند بخشی از این فرصت‌های شغلی باز توزیع نموده و آنها را در اختیار جوانان قرار دهد.

۲. کاهش فاصله بین درآمد و حد اقل معیشت:

خط فقر از جمله اقلام آماری است که تقریباً هیچ‌گاه مرکز آمار ایران (مرکز متولی تولید و انتشار آمارهای رسمی) عددی برای آن اعلام نکرده است. لیکن همواره به طور غیر رسمی از سوی برخی از افراد صاحب منصب و یا کارشناسان مستقل عددی به عنوان خط فقر اعلام می‌گردد. به عنوان مثال آقای رسول خضری نماینده مجلس و یکی از اعضای کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی در آذر ماه سال ۱۳۹۷ در مصاحبه‌ای خط فقر را ۵ میلیون تومان دانسته و زندگی خانوارهای دارای کمتر از ۵ میلیون تومان درآمد را زندگی فلاکت‌بار خوانده است. همچنین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی خط فقر را در تابستان ۱۳۹۷ عدد دو میلیون و هفت صد و سی هزار تومان برآورد کرده است که کمترین عدد در بین اعداد معرفی شده برای خط فقر در کشور محسوب می‌گردد. بنابراین اگر همین عدد اخیر به عنوان میزان خط فقر پذیرفته شود با اطمینان می‌توان گفت که حداقل دستمزد در کشور کمتر از نصف عدد خط فقر است و لذا خانوارها با سختی معیشت دست به گریبان هستند. بدیهی است در این شرایط ناکافی بودن درآمد دومین مانع از موانع ازدواج شناخته شود. برای رفع این مانع لازم است دستگاه حاکمیتی ساز و کار لازم برای کاهش

فاصله بین هزینه‌ها و درآمدها را فراهم نموده تا با کاهش دغدغه‌های معیشتی، میل به تشکیل خانواده در جوانان افزایش یابد.

۳. افزایش امنیت شغلی:

شرایط اقتصادی کنونی به نحوی است که بنگاه‌های کوچک و بزرگ اقتصادی در کشور دچار مشکلاتی می‌گردند و اولین اقدام در پی بروز مشکل، تعدیل نیرو و اخراج شاغلان کارگاه می‌باشد. به این ترتیب احساس امنیت شغلی در جامعه رو به کاهش گذاشته و این یکی از عوامل موثر بر فرار از ازدواج و تشکیل خانواده در بین جوانان محسوب می‌گردد. بهبود فضای کسب و کار، بهبود روابط خارجی، جلوگیری از واردات بی‌رویه کالاهایی که قدرت تولید آنها در داخل کشور وجود دارد از جمله اقدامات لازم برای رفع این مانع محسوب می‌گردد.

۴. کاهش مشکلات مسکن:

نداشتن مسکن جهت شروع زندگی مشترک عامل مهم دیگر تاخیر در ازدواج محسوب می‌شود. معمولاً در نبود مسکن ملکی استفاده از ترهین یا اجاره مسکن راه حل جایگزین محسوب می‌گردد، لیکن با توجه به بالا بودن اجاره‌ها (در مقایسه با درآمد ماهیانه یک شاغل معمولی در ایران) در عمل امکان استفاده از این راه حل نیز از جوانان گرفته شده است. طرح‌های انبوه سازی مسکن مانند مسکن مهر، ساخت واحدهای مسکونی کوچک دولتی به منظور استفاده مزدوجین در سال‌های آغازین زندگی با اجاره پایین و منصفانه، استفاده از ظرفیت خیرین برای ساخت واحدهای اجاره‌ای ارزان قیمت ویژه مزدوجین جوان و اعطای تسهیلات ارزان قیمت جهت ودیعه یا ساخت مسکن مزدوجین جوان می‌تواند مانع مورد نظر را تا حد مقبولی برطرف نماید.

۵. مدیریت صحیح هزینه‌های جهیزیه و ازدواج:

از آنجایی که در استان چهارمحال و بختیاری مسئولیت تامین تامین جهیزیه و هزینه‌های ازدواج بر عهده‌ی خانواده (معمولاً پدر و مادر) است در بسیاری از مواقع دلیل تاخیر در ازدواج و گاه مانع کلی در ازدواج ناتوانی خانواده در تامین هزینه‌های ازدواج (ویژه پسران) و تامین جهیزیه و هزینه ازدواج (ویژه دختران) می‌باشد. چه بسیارند پسرانی که علی‌رغم آمادگی برای ازدواج با مشاهده عدم تناسب هزینه‌های کمرشکن عقد و عروسی (شامل خرید عقد و عروسی و تدارکات جشن عروسی) با وضعیت اقتصادی والدین از

اقدام به خواستگاری منصرف شده و چه فراوانند دخترانی که به دلیل عدم توان والدین در تامین جهیزیه به خواستگاران جواب منفی داده‌اند. در این مقوله شاید بتوان گفت که چشم و هم چشمی‌ها و مقایسه‌های بی‌مورد موجب تشدید مشکل و تبدیل آن به یک مانع بزرگ شده است. در حالی که فلسفه جهیزیه تامین وسایل لازم و ضروری برای چرخش چرخ یک زندگی معمولی است، در جامعه ایرانی جهیزیه به کلکسیون و نمایشگاهی از لوازم و ابزار و وسایل تولیدی توسط شرکت‌ها و برندهای معروف بین‌المللی تبدیل شده است. لوازم و وسایلی که قسمت عمده آنها در سال‌های اولیه زندگی حتی یک‌بار نیز مورد استفاده واقع نمی‌شوند!! با این وضعیت آنچه در واقعیت رخ می‌دهد عدم توان تهیه این کلکسیون توسط بسیاری از خانوارهای ایرانی است. بنابراین به نظر می‌رسد این مشکل بیش از آن که یک مشکل اقتصادی باشد یک مشکل فرهنگی و فکری است که راه حل آن نیز تغییر نگرش خانوارها نسبت به جهیزیه و پذیرش عمومی فلسفه اصلی وجود جهیزیه (یعنی تامین وسایل لازم و ضروری یک برای خانوار ۲ نفره) است. در این راستا خطبا، صدا و سیما، سینما، هنرمندان و فرهیختگان جامعه بایستی در تغییر تفکر مردم نقشی مثبت و سازنده‌ای را ایفاء نمایند.

در خصوص سایر هزینه‌های ازدواج نیز مشکل کنونی همانند مشکل جهیزیه بیش از آنکه مشکلی اقتصادی باشد مشکلی فرهنگی است. افراط در خریدهای عقد و عروسی، ریخت و پاشهای غیر ضروری در جشن‌ها شامل تهیه خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های متعدد و بیش از ضرورت، هزینه‌های جانبی مانند آتلیه و فیلمبرداری‌های لوکس و نظایر آن‌ها مشکل خودساخته مردم است که تنها به دست خود آنها قابل حل است. لذا اطلاع رسانی و فرهنگ‌سازی توسط دولت با مدد از نخبگان یکی از مهمترین راه‌های حل این مشکل است.

۶. تغییر در باور جوانان و تغییر در نگرش از کمال‌گرایی به زندگی معقول و منطقی

یکی دیگر از موانع و عامل تاخیر در ازدواج کمال‌گرایی و تمایل به شروع زندگی با حداکثر امکانات و مواهب مادی در زندگی است. برخی از جوانان انتظار دارند در شروع زندگی کلیه مواهب و امکانات مادی زندگی مانند واحد مسکونی مستقل و ملکی، خودرو و انواع وسایل و لوازم خانگی لوکس و گران قیمت آماده و در اختیار آنها باشد. بدیهی است این مشکل نیز تنها با تغییر باور و نگرش افراد به زندگی قابل حل بوده و از نظر روانی بایستی جوانان طوری تربیت یابند که به جای کمال‌گرایی مادی، به امکان شروع یک زندگی موفق با امکانات حداقلی و ضروری باور پیدا کنند.

۷. تحدید زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق غیر شرعی:

رواج ارتباطات جنسی خارج از دایره شرع و چارچوب خانواده پدیده‌ی شومی است که از جوامع غربی آغاز و به تدریج به سایر جوامع حتی جوامع اسلامی رسوخ کرده است. رشد رسانه‌های جمعی نوظهور و دسترسی آسان آحاد جامعه به این نوع از رسانه‌ها در کنار تبلیغات هدفمند دشمنان نظام، تشدید مشکلات اقتصادی و بهبود تکنولوژی کنترل بارداری که لکه ننگ ارتباط جنسی خارج از چارچوب است، موجب گردیده تا رفتارهای جنسی خارج از چارچوب خانواده در کشور رشدی نگران‌کننده داشته باشد. از منظر کارشناسان اقتصادی در صورت رواج رفتار جنسی خارج از خانواده، تاخیر در ازدواج جریمه جنسی کمتری را برای فرد به همراه داشته و در نتیجه جذابیت جنسی ازدواج کاهش می‌یابد. کاهش جذابیت جنسی ازدواج یکی از مهمترین عوامل تعویق و حتی عدم ازدواج در جامعه است. تحدید زمینه ارضای نامشروع از طرق مختلف از جمله اطلاع رسانی از مضرات و زیان‌های جسمی و روحی روابط غیر مشروع، تشدید کنترل انتظامی و کیفرهای قضایی سنگین برای موارد مکشوفه از روابط نامشروع می‌تواند راهکاری برای کنترل این مانع مهم و اساسی در ازدواج باشد.

۸. تقویت معنویت و خدا باوری در جامعه:

از آنجایی که علت العلل برخی از موانع ازدواج مانند "فراهم بودن زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق غیر شرعی، ترس از ناپایداری زندگی مشترک، عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اقتصادی فرزندان، عدم اعتماد به آینده و نگرانی از آینده اخلاقی فرزندان" ضعف ایمان و کم‌رنگ شدن معنویت در جامعه است، راه حل واقعی تقویت معنویت و خدا باوری در جامعه است. ایمان و اعتقاد واقعی به خدا موجب خواهد شد تا انسان خدا را کفیل روزی دانسته و از بیم فقر از ازدواج فرار نکند. اعتقاد به فنا ناپذیر بودن خدا موجب خواهد شد تا انسان مطمئن شود در آینده نیز خدا تمشیت و اداره امور هستی را بر عهده دارد و لذا از آینده فرزندان هراسی نداشته باشد. ایمان به خدا موجب خواهد شد تا انسان از هر گناهی به ویژه گناه جنسی گریزان باشد و لذا زمینه ارضای نیاز جنسی از طرق نامشروع به شدت محدود شده و میل به ازدواج افزایش یابد. ولی خود این مساله که "چگونه می‌توان معنویت و خدا باوری در جامعه تقویت نمود؟" مساله مهمی است که پاسخ به آن به سادگی امکان پذیر نیست. شاید رواج امر به معروف و نهی از منکر واقعی (ونه اداری و

تبلیغاتی) پاسخ این سوال باشد. قانون مداری و شفاف سازی امور پاسخی دیگر بر این سوال است. و یا شاید پاسخ به این سوال پاسخی ترکیبی و پیچیده باشد که متخصصین پاسخگوی خود را به میدان طلب می‌کند.

۹. رفع موانع فکری و فرهنگی از طریق آموزش‌های غیر مستقیم و غیر رسمی

ازدواج و تشکیل خانواده در اصل امری ساده، بی تکلف و بدون تشریفات است که طی آن زوجین پس از توافق و رضایت با قرائت خطبه‌ای ساده به نام خطبه عقد، با یکدیگر پیمان زندگی مشترک می‌بندند. در فرهنگ اسلامی و حتی فرهنگ ایران قبل از اسلام «ازدواج آسان» رایج و مرسوم بوده است. ازدواج فخر زمین و زمان حضرت علی(ع) و بزرگ بانوی اسلام حضرت فاطمه مرضیه(س) نمونه بارز یک ازدواج ساده و اسلامی است و بر اساس نظر و فرمایش پیامبر گرامی اسلام(ص) "بهترین ازدواج آن است که آسان انجام شود". لیکن با وجود این فرهنگ غنی متأسفانه به مرور زمان ازدواج از حالت ساده و بی‌پیرایه خارج گردیده و حالتی تجملاتی و لوکس به خود گرفته و مراسم آن با حواشی و زوایدی مختلط گردیده و حجم این حواشی به حدی رسیده که اصل موضوع در انبوه حواشی گم شده است. در این وضعیت می‌توان با اطمینان گفت که برخی از عوامل تاخیر و موانع ازدواج عوامل فکری و فرهنگی هستند. عواملی مانند "اعتقاد به داشتن زندگی آزاد و عدم احساس نیز به زندگی مشترک، جذابیت جایگزین‌های ازدواج برای جوانان، مانع انگاری تحصیلات در امر ازدواج، وسواس بیش از حد در انتخاب همسر و عدم ازدواج به دلیل وجود خواهر یا برادر بزرگتر و سایر عوامل مشابه" در زمره عوامل و موانع فرهنگی بوده و رفع آنها مستلزم تغییر در فرهنگ و نحوه تفکر افراد است. این تغییر فکر تنها و تنها از طریق آموزش و کار فرهنگی امکان‌پذیر بوده و شکی نیست که این کار عملیاتی زمان‌بر و دیربازده ولیکن لازم و ضروری برای جامعه امروز می‌باشد.

منابع

منابع

- مشفق، محمود ؛ میرزایی محمد، *انتقال سنی در ایران: تحولات سنی جمعیت و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی جمعیتی*، فصلنامه جمعیت شماره ۷۱-۷۲
- محمدی‌سیف، معصومه ؛ عارف، محمد، *آسیب‌شناسی تاخیر در سن جوانان ایرانی* ، شماره ۸۶ مجله مهندسی فرهنگی ، ۱۳۹۴
- غیاثی‌ثانی، اعظم ؛ موسوی‌بجنوردی، سید محمد، *سن ازدواج دختران در مبانی حقوق اسلامی*، پرتال جامع علوم اسلامی، ۱۳۸۷
- مهاجرانی، علی‌اصغر ، *تحول وضع زناشویی و تغییر الگوی سنی ازدواج در ایران*، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ۱۳۸۹
- عبدالملکی، حجت‌الله ، *تحلیل فرایند و معیارهای تعیین حد بهینه جمعیت در کشور*، فصلنامه برداشت دوم، ۱۳۸۹
- راد، فیروز ؛ ثوابی، حمیده، *بررسی گرایش به باروری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن*، مجله مطالعه زن و خانواده، ۱۳۹۴
- مهربانی، وحید، *سن ازدواج، طول مدت خانواده و درآمد فرد: تحلیلی اقتصادی از منافع ازدواج* ، مجله مطالعه زن و خانواده، ۱۳۹۵
- قاسمی‌اردهایی، علی ؛ نوبخت، رضا ؛ ثوابی، حمیده، *بررسی تطبیقی نگرش زنان متعلق به نسل‌های مختلف در زمینه سن ازدواج و ترکیب خانواده*، مجله مطالعه زن و خانواده، ۱۳۹۳
- ضرابی، وحید؛ مصطفوی، سید فرخ، *بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان در ایران-یک رویکرد اقتصادی*، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، ۱۳۹۰
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان چهارمحال و بختیاری، *معاونت آمار و اطلاعات، سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری سال ۱۳۹۶*، تهران: سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات، ۱۳۹۷
- کمالان، سیدمهدی، *ایران قوانین و احکام، قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)*، ۱۳۹۶

- مجموعه برنامه‌های پنج ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران ، (سازمان برنامه و بودجه)
- مرکز آمار ایران، *سالنامه آماری کشور سال ۱۳۹۶*، ریاست جمهوری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز آمار ایران، تهران: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷
- اداره کل ثبت احوال استان چهارمحال و بختیاری، *سالنامه آماری اداره کل ثبت احوال استان چهارمحال و بختیاری سال ۱۳۹۵*
- www.amar.org.ir
- www.sabteahval.ir